T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi

Mirlan SAGIMBEK UULU

2501111274

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ŞAHİN AKKAYA

İstanbul 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	MİRLAN SAGIMBEK UULU	**Numarası**	:	2501111274
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	MALİYE	**Danışmanı**	:	PROF. DR. ŞAHİN AKKAYA
Tez Savunma Tarihi	:	24.03.2016	**Saati**	:	14.00
Tez Başlığı	:	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KAMU HARCAMALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNE ETKİSİ			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. ŞAHİN AKKAYA		Kabul
2-PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		Kabul
3-PROF. DR. NACİ TOLGA SARUÇ		Kabul
4-PROF. DR. MUSTAFA ÇELEN		KABUL
5-YRD. DOÇ. DR. AYSEL ARIKBOĞA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-YRD. DOÇ. DR. BAŞAK ERGÜDER		
2-YRD. DOÇ. DR. ENGİN CAN		

ÖZ

Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi

Mirlan Sagımbek Uulu

Bu çalışmada, çeşitli etkilere sahip olan kamu harcamalarının devletin tüm alanına yayılarak sosyo ekonomik gelişime katkısı gösterilmektedir. Ayrıca, kamu yatırım harcamalarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerine etkisi, altyapı yapılan kamu harcamalarının ülkeye yabancı sermayenin girişindeki etkileri incelenmektedir. Yapılan yüksek lisans tez çalışmasında, kamu harcamaları hakkında genel bir bilgi, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu yatırım harcamalarının üzerinde yapılan ampirik çalışmalar ve özellikle Kırgızistan'da kamu yatırım harcamalarının ülkenin altyapı projelere önem vermesi örneklerle vermeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Kamu Yatırım Harcamaları, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Orta Asya Ülkeleri, Kırgızistan

ABSTRACT

The Effects of the Public Expenditure on Foreign Direct Investment in the Developing Countries

Mirlan Sagımbek Uulu

In this study, it was shown the contribution of the public expenditure with various effects by spreading for all areas of the state to the overall population and to the socio-economic development. Furthermore, it is examined the effects of public investment on foreign direct investment and the effects of public expenditure spent on infrastructure in during of the entry of foreign capital to the country. On Master's thesis, there will the general information about public investment, empirical studies and also will try to give examples of public expenditures made in Kyrgyzstan.

Key Words: Public Expenditures, Public İnvestment, Foreign Direct İnvestments, Countries of Central Asia, The Kyrgyzstan

ÖNSÖZ

Tez konumun belirlenmesinde ve hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Sayın hocam Prof. Dr. Şahin AKKAYA'ya teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de bulunduğum 2009-2016 yılları arasında Türkçe eğitimi ve İstanbul Üniversitesinde yaptığım yüksek lisansım süresince yardımcı olan tüm hocalarıma ve yakın arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mirlan Sagımbek Uulu

İÇİNDEKİLER **SAYFA NO.**

ÖZ……..……III
ABSTRACT…..……..IV
ÖNSÖZ……...V
İÇİNDEKİLER……VI
TABLOLAR LİSTESİ…...…….……...……...X
GRAFİKLER LİSTESİ…….……...……..XI
KISALTMALAR LİSTESİ……..……..……..…...…..XII

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI: TANIMI, SINIFLANDIRILMASI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Giriş…..……..……1
1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı……..……3
1.1.1. Dar anlamda Kamu Harcamaları……..…….…4
1.1.2. Geniş anlamda Kamu Harcamaları…….4
1.2. Kamu Harcamaları Hakkında Klasik ve Modern Maliye Anlayışları…….…5
1.2.1. Klasik Maliye Anlayışı……..5
1.2.2. Modern Maliye Anlayşı…….…..…7
1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması……...8
1.3.1. İdari Sınıflandırmalar…….……8
1.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırmalar…….……...9
1.3.3. İktisadi Sınıflandırmalar…….……...9
1.3.3.1. Reel Harcamalar – Transfer Harcamaları Ayırımı…..,….. 10
1.3.3.2. Cari Harcamalar – Yatırım Harcamaları Ayırımı……12
1.3.3.3. Verimli – Verimsiz Harcamalar Ayırımı…….…14
1.4. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri…….……15
1.4.1. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerinde Etkileri…….…….15

1.4.1.1. Savunma Harcamalarının Üretim Üzerine Etkileri……...16
1.4.1.2. İktisadi Sübvansiyonların Üretim Üzerine Etkileri…..…….16
1.4.1.3. Sosyal Harcamalarının Üretim Üzerine Etkileri……...…17
1.4.1.4. Kamu Harcamalarının Üretim Giderleri Üzerine Etkileri….17
1.4.2. Kamu Harcamalarının Özendiriciler Üzerine Etkileri…….....18
1.4.3. Kamu Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri…..….18
1.4.4. Kamu Harcamalarının Tüketim Üzerindeki Etkileri……19
1.4.5. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi…….....20
1.4.6. Kamu Harcamalarının Toplam Talep ve Fiyatlar Seviyesi Üzerindeki Etkileri…….....20
1.4.7. Kamu Harcamalarının Yatırımlar Üzerine Etkileri……..……21

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ

2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler……..22
2.1.1. Ekonomik Faktörler……..……...22
2.1.2. Politik Faktörler……...….30
2.1.3. Hukuki Faktörler…….....33
2.2. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi……..35
2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi……..……..…...38
2.3.1. Kırgızistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi…….……..…38

2.3.2. Kazakistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi…….……..…42
2.3.3. Özbekistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi…….……..…45
2.3.4. Tacikistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi……..…48
2.3.5. Türkmenistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi…….……..……51
2.4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Bakımından Kamu Harcamalarının Önemi…….54
2.4.1. Kamu Harcamalarının Verimliliği ve Altyapı Yatırımları…….……..54
2.4.2. Kamu Harcamaları Rekabette ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Çekmede Rolü…….56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÇEKİLMESİ BAKIMINDAN KAMU YATIRIM HARCAMALARI

3.1. Kamu Yatırım Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi…….……...……60
3.2. Kamu Yatırım Harcamalarına Göre Yapılan Ampirik Çalışmaları..……..…..64
3.3. Orta Asya Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi……...…….....67
3.3.1 Orta Asya Ülkelerinde Altyapıya Yapılan Harcamalarının Önemi…..67
3.3.2. Bölgesel Entegrasyon ve Yabancı Yatırımların Durumu……..….71
3.4. Kırgızistan'da Kamu Harcamalarının Analizi ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirmesi…….74
3.4.1. Ulaşım ve İletişim Altyapılarında Kamu Yatırım Harcamalarının Önemi ……..74

3.4.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Ülkelere, Sektörlere Göre Dağılımı……...78
3.4.3. Enerji ve Madencilik Sektörlerindeki Gelişmeler……...82

SONUÇLAR…….86
KAYNAKÇA……..…….……..91

TABLOLAR LİSTESİ: SAYFA NO.

Tablo 1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yatırım Harcamalarının Etkileri Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar ……..…….64

Tablo 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yatırım Harcamalarının Etkileri Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar …….……...…….65

Tablo 3. Orta Asya Ülkelerine giren DYSY……..70

Tablo 4. Dünya ve Asya ülkelerinde altyapı kalitesinin karşılaştırma tablosu ……71

Tablo 5. Kırgızistan'da Toplam Kamu Yatırım Harcamalarının Sectörlere Göre Dağılımı…….……..…77

Tablo 6. Kırgızistan'da Toplam Yatırımlarının Finansman Oranı……...78

GRAFİKLER LİSTESİ: SAYFA NO.

Grafik 1. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1994-2012)…….……...……...…..36
Grafik 2. Türkiye'de DYSY'nın Gelişimi (1990-2012)...……...…37
Grafik 3. Kırgızistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1993-2012)…….……..…….40
Grafik 4. Kırgızistan'da DYSY'nın Gelişimi (2000-2012)…….41
Grafik 5. Kazakistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1990-2012)…….……...……....43
Grafik 6. Kazakistan'da DYSY'nın Gelişimi (2000-2012)……...……...…44
Grafik 7. Özbekistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1993-2012)……..……...…..46
Grafik 8. Özbekistan'da DYSY'nın Gelişimi (2000-2012)……47
Grafik 9. Tajikstan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1992-2012)…….……...……49
Grafik 10. Tajikstan'da DYSY'nın Gelişimi (2000-2012)……...…..50
Grafik 11. Türkmenistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye % Oranı (1997-2012)….……..……52
Grafik 12. Türkmenistan'da DYSY'nın Gelişimi (2000-2012)……...…53
Grafik 13. Orta Asya Ülkelerindeki Ulaşım ve İletişim Sektörlerdeki Yoğunluk...69
Grafik 14. Kırgızistan'da Kamu Yatırım Harcamaları ve DYSY'nın GSYİH'ye % Oranı ……...81
Grafik 15. Kırgızistan'da DYSY'nın Sektörlere Göre Dağılımı……..82

KISALTMALAR LİSTESİ

BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
CASA	Orta Asya Güney Asya
CAREC	Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYIH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
WB	Dünya Bankası
IsDB	İslam Kalkınma Bankı
İTO	İzmir Ticaret Odası
KC	Kırgız Cumhuriyeti
KCEB	Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı
KCUİK	Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi
KfW	Alman Kalkınma Bankası
KR MoF	Kırgız Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı
KTJ	Kırgız Demir Yolu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OİB	Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği
ŞIÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TRACECA	Avrupa - Kafkasya -Asya Ulaştırma Koridoru
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
s.	sayfa

GİRİŞ

Günümüzde, dünya'daki birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler küreselleşme sürecinde, ülkelerinin sosyo ekonomik refahını arttırmak için birbirleriyle rekabet etmektedir. Bundan dolayı, ülkelerin ekonomisinin gelişmesi veya ekonomiye katkı sağlanmasında, devletin oynadığı rol oldukça önemlidir. Çünkü bir çok ülkede ekonominin gelişiminde devletin yaptığı harcamalar ve ülkeye giren yabancı sermaye katkı sağlamaktadır. Bir ülkenin ekonomik büyüme ve gelişme hedeflerini gerçekleştirmesinde doğrudan yabancı yatırımlar oldukça önemli ve etkin araçlardan biri olarak sayılmaktadırlar. Doğrudan yabancı yatırım bir ülkeye uzun vadeli iş için gelmeyi amaçlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar gerçekleştiği ülkede sermayenin yanı sıra yeni; yönetim teknikleri, yeni teknolojiler, daha fazla istihdam ve dünya pazarlarına açılma imkanı gibi gelişmeler görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırım, birçok ülke tarafından hedeflenen bu beklentilere gerçekleşme imkanı sağladığı için tercih edilmektedir.

Hükümetler, uygun siyasi, ekonomik ve çevre koşulları sağlamak için demiryolu, karayolları, deniz yolu, iletişim gibi altyapılara önem vererek ve türlü teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı yatırımları kendi topraklarına çekmeye çalışmaktadırlar.

Çalışmanın **birinci bölümünde** teorik açıdan kamu harcamalarının tanımı, sınıflandırılması, ekonomik etkileri ve kamu harcamaları hakkında farklı görüşler ele alınmıştır. Bu kapsamda kamu harcamaları reel - transfer, cari - yatırım ve verimli verimsiz olarak sınıflandırılarak, ekonomik ve sosyal etkileri incelenmiş ve üst sınırı ifade eden görüşlere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, önce doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlerden bahsedilmektedir, sonra gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle Orta Asya ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kamu harcamalarının gelişimi ele alınmaktadır. Daha sonra kamu harcamalarının yabancı yatırımları çekmedeki rolü ve önemi incelenmektedir. Bu bölümde kamu harcamalarının verimliliği ve kamu harcamalarının yabancı sermaye üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir. Daha sonra,

kamu harcamaları ve özel yatırımlar hakkında teorik olarak farklı görüşler ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çekilmesi bakımından kamu harcamaları incelenmektedir. Birçok bilim insanı tarafından yapılmış olan ampirik çalışmalarda, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu harcamalarının yabancı sermaye üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerinden bahsedilmektedir. Daha sonra, Orta Asya ülkelerinde altyapıya yapılan harcamaların önemi ele alınacaktır. Kırgızistan'daki kamu harcamalarının ulaşım ve iletişim altyapısını geliştirmesindeki rolü ve ülke projelerinde kamu yatırım harcamalarının etkinliği ve verimliliği, sonra kamu harcamalarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi analiz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI TANIMI, SINIFLANDIRILMASI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Kamu harcamalarının amacı kamu hizmetlerinin sürekli ve düzenli bir şekilde görülmesini sağlamaktır. Kamu harcamalarının ortaya çıkardığı faktörler arasında ekonomik refah ve hızlı ekonomik büyüme gibi olumlu sonuçlarının yanında, devletin büyümesi, siyasal istikrarsızlık, kaynakların verimsiz kullanımı, vergi yüklerinin artması, bütçelerin sürekli bir şekilde açık vermesi ve enflasyon gibi olumsuz sonuçları yer almaktadır. Bu durumda, kamu maliyesinde kamu harcamalarının önemli rol oynadığı kesindir. Devletin, yüklenmiş olduğu mali ve mali olmayan, özellikle ekonomik ve sosyal nitelikteki görevlerini gerçekleştirmek için yaptığı kamu harcamaları maliye ilminin en önemli bir dalı haline gelmiştir.

1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı

Devlet üretim faktörü satın almak veya kiralamak için, ya da hazır bazı mal ve hizmetleri satın almak için kamu harcamaları yapmaktadır. Kamu harcamaları "devletin fonksiyonlarının yerine getirilmesi için yapılan, bütün işlerin maliyetine giren unsurların toplamına" denir. Kamu harcamaları devletin ulusal ve yerel bütçe harcamalarıdır. Kamu kesiminde mal ve hizmet üreten tüm birimlerin yaptıkları karcamalar kamu harcamaları olarak tanımlanabilir. Devletin sosyal gerekçelerle gelirin yeniden dağılımını sağlamak için yaptığı harcamalar da kamu harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Kamu harcamaları, kamu hizmetlerini yerine getirmenin mali alandaki sonucu olarak görülmektedir. Kamu harcamaları denildiğinde harcamayı yapan kuruluşların hukuki kişilikleri esas alınır ve kamu tüzel kişilerinin bu yaptığı harcamalar kamu harcaması olarak sayılmaktadır (Aksoy, 2011: 95; Bulutoğlu, 2004: 195; Sönmez, 1987: 5; Yılmaz, 2007: 83).

Yukarıda tanımlamalara göre, ilk olarak kamu harcamalarının belirlenmesi gerekmektedir. Her şeyden önce hangi harcamanın özel harcama olduğunu, hangi kurumların ve hangi harcamalarının dikkatine alınacağının belirlenmesi gerekir. Kamu harcamaları dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır.

1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Kamu harcamalarının dar anlamda yapılan tanımları hukuki kişiliğe bağlı olduğundan "hukuki tanım" olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten kamu hizmetlerinin bedeli devlet ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından yapılırsa kamu harcamalarıdır. Eger harcamalar gerçek kişilerle ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından yapılırsa, özel harcamalar olarak sayılmaktadır. Harcamalar, şayet bir kamu tüzel kişi tarafından (devlet ve mahalli idareler gibi) yapılırsa kamu harcamalarıdır (Edizdoğan, 2011:43; Aksoy, 2011: 92; Nadaroğlu, 1989: 122).

Dar kapsamlı kamu harcamaları devletin para halinde yaptığı harcamalardır. Devlet bütçesinden gerçek ve tüzel kişilere belirli hizmetler karşılığı için ödenen maaş ve ücretler, savunma bayındırlık, eğitim ve sağlık harcamaları ile sosyal yardımlar vb. dar kapsamlı kamu harcamaları olarak nitelendirmektedir.

1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Geniş anlamda kamu harcamaları, devlet bütçesiyle yapılan harcamaları olarak sayılmaktadır ve buna ilave olarak diğer bütün kamu kurum ve kuruluşların yaptığı harcamalarını içermektedir (Eker, 1995: 55'ten aktaran Kanca, 2011: 79).

Geniş anlamda kamu harcamaları devletin sosyal hayat ile ekonomik faaliyetlerdeki rolünü içermektedir. Başka bir deyişle kamu harcamalarının "ekonomik tanımı" ya da "sosyo ekonomik yaklaşımı" kamu tüzel kişilerinin emretme yetkilerinin uygulanmasından dolayı yaptıkları harcamalardır. Geniş anlamda kamu harcamaları kapsamına giren harcamalar, ülkeden ülkeye değişen bir yapıya sahiptir. Devlet gördüğü hizmet için bazı durumlarda harcama yapma

yerine, vergi indirimleri yapıyor, ve bu durum da kamu harcamaları geniş anlamda olarak sayılmaktadır. Kamu harcamalarının ekonomik hayata istikrarı sağlama açısından da geniş anlamlı olduğunu görmekteyiz. Böylece, kamu harcamaları piyasa ekonomisinde düşen görevlerin tutarı ya da kamu kesiminde mal ve hizmet üreten tüm üretici birimlerin yaptıkları harcamalar olarak tanımlanmaktadır (Edizdoğan, 2011: 44-45).

Geniş anlamda kamu harcamaları kapsamına aşağıdaki harcamalar girmektedir: (Aksoy, 2011: 90-91)

a. Devlet ve mahalli idarelerin yaptığı harcamalar,
b. İktisadi devlet teşekkülleri harcamaları,
c. Sosyal sigortaların harcamaları,
d. Topluma yararlı hizmetler yapan kurumların harcamaları,
e. Vergi muaflıkları ve vergi indirimleri,
f. Hususi şahısların yaptıkları bağış ve yardımlar,
g. Devlet aktifinde meydana gelen azalmalar.

Devletin sosyal ve ekonomik faaliyetlerine yönelik harcanan kamu harcamaları, geniş anlamlı kamu harcamaları olarak tanılmaktadır. Böylece, geniş kapsamlı kamu harcamaları, ülkenin milli gelirine ve genel ekonomik hayatın istikrarınına katkı sağlamaktadır.

1.2. Kamu Harcamaları Hakkında Klasik ve Modern Maliye Anlayışları

Kamu yönetiminin ekonomideki işlevi ve bu sektörün ekonomide büyüklüğü, yerine getirme aracı olan kamu harcamaları işlevi Klasik ve Modern maliyecilere göre şöyle açıklanmaktadır.

1.2.1. Klasik Maliyesi Anlayışı

Klasik maliyecilere göre kamu harcamaları kamu makamlarının, toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere, belirli usullere dayanarak yaptıkları parasal

harcamalardır. Klasik maliyeciler kamu harcamalarının sadece miktarları ile ilgilenmişler ve bu harcamalardaki artışlar, beraberlerinde kamu yükümlülükleri getirir diye karşı cıkmışlar. Kamu harcamalarının tanımlanmasında: kamu makamları, toplumsal ihtiyaçlar, belirli usuller ve parasallık olarak dört unsur göze çarpmaktadır. Şimdi bu unsurları daha yakından görelim (Türk, 2011: 28-31).

1. İlk unsur kamu makamlarıdır. Bunlar devlet, il özel idareleri, belediyler, köy idareleri içermektedir. Bu kuruluşlarda çalışanlar yani tüzel kişiler kamu yararına çalışmaktadır. Bu kuruşlar vatandaşlardan bir üstün seviyede durmaktadır ve düzenleyen, emir ve kumanda eden durumdadırlar.
2. İhtiyaç toplum tarafından hissedildiği zaman toplumsal ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Kamu toplumsal ihtiyaçları karşılamak zorunludur, çünkü toplumsal ihtiyaç idare takdire ve siyasal terçihe dayanmaktadır.
3. Devletin belirli bir usullere uyuması gerekmektedir, yani devlet yapacağı harcamaların hangi amaçlara uygun olacağını belirtmesi gerekmektedir ve bütçedeki paraların israf yerlere verilmemesi için müdahale etmelidir. Devletin, belirli usullere uyulmasının temel amacı bütçeden çıkan paraların, tahsis edildikleri amaçlara uygun olarak harcanması demektedir.
4. Son unsur parasallıktır, yani para her türlü mal ve hizmeti satın alır, mübadeleri kolaylaştırır, iş bölümünü geliştirir. Devletler satın aldıkları mal ve hizmetlerin karşılığını, veya yaptıkları harcamaların bedelini para ile ödemek zorundadır.

Klasik maliyecilere göre kamu harcamaları genellikle mümkün olduğu kadar az harcamalardır. Başka bir deyişle, "Devletin cimriliği klasik maliyenin temelidir". Harcamaların miktarına göre vergiler ayarlanacak ve dolaysıyla sınırlı harcama olacaktır. Böylece, devlet yaptığı faaliyetlerinin alanını azaltacak ve harcamaları kısıtlayacaktır. Klasik maliyeciler, kamu harcamalarını bir tüketim olarak görmektedirler ve onlara göre, devletin yaptığı harcamalar tüketici harcamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onlara göre, devletin yaptığı harcamalar milli geliri azaltır ve hatta onu yok edici bir nitelik taşımaktadır (Edizdoğan, 2011: 46-47).

Klasik iktisatçılara göre, bütçeden çıkan paralar devlet tarafından kontrol altında alınmak gerekmektedir ve kamu makamlarının yaptığı harcamaları minimum tutulması gerekmektedir.

1.2.2. Modern Kamu Maliyesi Anlayşı

Modern maliyecilere göre kamu harcamaları kamu makamlarının toplumsal ihtiyaçları karşılamak veya ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunmak üzere, belirli usullere uyarak, yaptıkları parasal harcamalardır. Modern maliyecilerinin verdiği tanım ile klasik maliyecilerin tanımı arasındaki fark ekonomik ve sosyal hayata müdahale unsurunun girmesidir. Modern maliyeciler kamu harcamalarının içeriklerine, miktarları kadar önem vermektedirler. Bu ekonomik ve sosyal hayata müdahale de, devlet tarafından ekonomik faaliyetlerin yönünün değiştirilmesine ve faaliyet yoğunluğunda artış veya azalışa yol açmaktadır. Mesela ihracata uygulunan sübvansiyonlar, ihraç edilen ürünlerin üretimini arttırabilir, gübre fiyatlarının artmasına engel olabilir, çiftçilerin gübre kullanmalarını yaygın hale getirebilir ve tarımsal üretimi arttırabilir. Kamu harcamalarının artmasının sonucunda tarım sektöründe üretim ve imalat sektöründe imalat hacmi artabilmektedir (Türk, 2011: 31-32).

Modern maliye anlayışı, devletin mali araçları kullanarak, kamu harcamalarının yarattığı yükü vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağıtma amacı yerine başka amaçlarla elde etmek için ortaya cıkmıştır. Kamu harcamaları konusunda modern anlayış, tamamen klasik anlayıştan farklıdır. Hukuki açıdan devleti, gerçek kişiler gibi, fakat onlardan ayrı tüketimde bulunan "hukuki varlık" olarak gören klasik anlayışa karşın, modern maliye anlayışı devleti: çalışan, harcayan ve tüketen bireylerin oluşturduğu "bireyler bütünü" olarak görmektedir (Edizdoğan, 2011: 47).

Böylece, klasik yaklaşımda kamu harcamalarının artması, para arzının artmasına neden olur. Yani, klasik yaklaşımda mali denge bozulursa, o zaman mali dengeyi esas alır. Modern yaklaşımda ise, kamu makamlarının toplumsal ihtiyaçları karşılabilmek için mali araçların kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Bugüne kadar kamu harcamaları belli amaçlar doğrultusunda, çeşitli kriterlere göre çok farklı şekillerde sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

Kamu harcamalarının sınıflandırılması kamu harcamalarının diğerlerinden ayrılarak, gruplar haline getirilmesi demektir. Kamu harcamalarının sınıflandırılsa, bütünün bileşimi hakkında daha açık olduğu görünecektir. Zamanımızda kamu harcamaları çok çeşitlenmiştir.

- İhtiyaçların karşılıklı ağırlıklarını belirlemede kolaylık sağlarlar,
- Bütçe yapmada yardımcı olurlar,
- Devletin işlevleri ve özelliklerine yardımcı olurlar,
- Devlet muhasebesine temel oluştururlar vb.

"Kamu harcamaları, harcamayı gerçekleştiren idari birim esas alınarak,harcamayla gerçekleştirilmeye çalışılan hizmet türü esas alınarak, harcamanın görüldüğü bütçe esas alınarak veya harcamanın iktisadi özellikleri ve etkileri esas alınmak suretiyle farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Kamu harcamalarının sınıflandırması önemli faydalar sağlar" (Yılmaz, 2007: 84).

Kamu harcamaları idari ve fonksionel sınıflandırmalar olarak 2 grup halinde ele alınacaktır.

1.3.1. İdari Sınıflandırmalar

Hizmeti gerçekleştiren idari birimi, kurumu veya organı esas almak suretiyle gerçekleştirilen tasnife idari sınıflandırma denilir (Yılmaz, 2007: 84).

İdari sınıflandırmalar devletin yapısı, organları ifa ettiği fonksiyonlar ve hukuki düzenlemeler göz önünde tutularak yapılan sınıflandırmalardır. Devlet bütçesinde ödenekler kamu hizmetlerini yürüten çeşitli kuruluşlar arasında idari birim esasına göre dağıtılmaktadır. Kamu harcamalarının idari sınıflandırılması zamanımızda yeni bir gelişme ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu gelişme sonucunda fonksiyonel sınıflandırma ortaya gelmektedir. Idari sınıflandırmada, devletin neler

satın aldığı ve bu satın almaları hangi idari ve siyasi birimin yaptığı ifade edebilmektedir (Türk, 2011: 52; Aksoy, 2011: 95).

1.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırmalar

Kamu harcamaları sınıflandırılmasının, bu harcamaları yapan kuruluşlar yerine harcamaların yöneldiği devlet faaliyetlerine göre yapılmasına fonksiyonel sınıflandırma denilmektedir. İdari sınıflandırmada harcamalar kuruluşların nerelere hangi miktarda neler için harcama yaptığı görülmektedir. Fonksiyonel sınıflandırmada ise devletin hangi amaçlara, hangi devlet fonksiyonları için para harcadığı gösterilmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma kamu harcamalarının devletin ifa ettiği fonksiyonlara göre, programlara dönüşmesini sağlayan bir sınıflandırmadır. Zamanımızda, devletin özel sektöre benzer faaliyetlerde bulunması, devletin kamu yararını göz önünde tuttuğunu bilmekte yarar vardır. Onun için, kamu harcamalarının seçilmesinde ve uygulamasında rasyonellik getirdiği için farklı bir anlayış bulunması gerektirir (Türk, 2011: 54 - 56).

Fonksiyonel sınıflandırmada, devletin hangi kamu hizmetlerini gördüğü ve bunlara ne kadar harcama yaptığı ifade edebilmektedir. Kamu harcamalarının kamu hizmeti esasına dayalı sınıflandırılmasına fonksiyonel sınıflandırma adı verilmektedir. (Aksoy, 2011: 95; Yılmaz, 2007: 86).

Fonksiyonel sınıflandırmada yer alan hizmetlerin her biri devleti oluşturan birimlerin programları olup, halka sunulan değişik hizmetleri kapsamaktadır.

1.3.3. İktisadi Sınıflandırmalar

Kamu harcamalarının iktisadi analizi yapılmak istendiğinde içerik sorunu, miktar sorununa göre öncelik kazanmaktadır. Günümüzde kamu harcamalarının bir taraftan artması, diğer taraftan çeşitliliği kamu harcamalarının sınıflandırılmasını güçlendirmektedir. Kamu harcamalarının niteliklerine, özelliklerine, ekonomik ve sosyal hayat üzerinde meydana getirdikleri etkilere göre iktisadi yönden belirli

gruplar içinde toplamak ve sınıflandırmak mümkündür. Kamu harcamalarının iktisadi olarak üç grup halinde ele alınmaktadır (Türk, 2011: 56-57):

- Reel harcamalar – Transfer harcamaları
- Cari harcamalar – Yatırım harcamaları
- Verimli harcamalar – Verimsiz harcamalar

1.3.3.1. Reel Harcamaları ve Transfer Harcamaları Ayırımı

Genellikle, reel harcamalar kamu faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Örneğin: askeri harcamalar, idari harcamalar, milli eğitim harcamaları bunlara örnek oluşturmaktadır. Devlet borçlarının faizleri, sosyal yardımlar, iktisadi gayeli mali yardımlar, özel yatırımları teşvik etmek için verilen avanslar, transfer harcamaları içinde yer almaktadır.

Reel ve transfer harcamalarının ayırımını ilk defa A.C. Pigou yapmıştır, sonra ise John F.Due daha açıklık getirmiştir. Reel harcamalar devletin ve kamu kuruluşların kamu hizmetlerini görmede, satın almada yaptığı harcamalardır. Bu harcamanın temel özelliği, bir hizmet ya da işgücü, bir mal ya da eşya için yapılmasıdır. Reel harcamalar iki şekilde olabilir. Birinci şekil kiralamak için, ikinci ise devletin hazır bazı mal ve kamu hizmetlerini satın alımında yapılan harcamalardır. Reel harcamaların ekonomik özelliği, yeni gelir akımlarının doğmasına neden olması ve milli hasılaya artış yaratmasıdır (Edizdoğan, 2011: 91-93).

Reel harcamalar devletin tüketim harcamaları olarak sayılmaktadır. Dolayısıyla, karşılıksız olarak sayılmaz. Devletin ekonomide bir mal ve hizmet üretmek veya satın almak amacıyla ya da bir üretim faktörünün kullanım hakkını elde etmek amacıyla yaptığı harcamalardır. Gerçekten, bugün devlet para aracılığıyla mal ve hizmet satın alması, reel harcamalar anlamına gelmektedir. Yani, devlet tarafından memur ve işçi, büro ve kırtasiye malzemeleri ve bina kiralaması halinde yaptığı harcamalar reel harcamalarıdır. Transfer harcamaları savaş gazilerine ve emeklilere ödenen maaşları içermektedir, ve diğer taraftan memurlara ödenen

maaşlar ise, reel harcamalar olarak sayılmaktadır. Devletin yaptığı idari harcamalar da aslında reel harcamalardan sayılmaktadır. Devlet mal ve hizmet satın aldığı için ekonomide yeni gelir akımları doğar ve milli gelir artmaktadır. Bu gibi harcamalar reel harcamalar olarak sayılmaktadır. Devletin bu tür harcamaları ekonomideki üretim ve gelir akımına başka deyişle GSMH'ya katkı sağlayan harcamalardır. Devlet, harcamalar aracılığı ile üretim faktörleri elde eder ve bunlarla da mal ve hizmetler üretirse, bu mal ve hizmetler gayri safi milli hasılaya (GSMH) dahil edilmektedir (Yılmaz, 2007: 87; Türk, 2011: 57; Kırmanoğlu, 2011: 38).

Transfer harcamaları ise, karşılıksız yapılan harcamalar olup milli gelir üzerinde bir etki meydana getirmezler, sadece satın alma gücünün özel şahıslar veya sosyal tabakalar arasında el değiştirmesine sebep olurlar. Bu el değiştirmeler karşılıksız yapılır ve milli ekonomideki mal ve hizmet akımında bir değişiklik meydana gelmez. Transfer harcamaları karşılığında devlet mal ve hizmet satın almadığı için ekonomide bireyler, sosyal tabakalar ve bölgeler arasında gelir dağılımı değişmektedir. Mali istatistikler, buğüne kadar devlet borçlarının anapara ve faiz ödemelerini hep transfer harcamaları arasında saymışlardır. Klasik maliyecilere göre, devletin borçlanarak kamu harcamaları yapması milli sermaye tüketilmesi demektir. Onun için, devlet borçlarının ana paralarının ödenmesi, tüketilmiş bir sermayenin iadesi olup, transfer ödemeleri arasında gözükmesi gerekmektedir. Transfer harcamaları, bazı kaynakları devlet bütçesi aracılığıyla kişi ve kurumlar arasında karşılıksız olarak el değiştirmesidir. Transfer harcamaları, sadece milli gelirin yerini değiştirip, kaynakları kişilere ve gruplara dağıtmasında kullanılan bir harcamadır. Kısaca, transfer harcamalar bir satın alma gücünün kamu kesiminden diğer kesime aktarılma sonucunu yaratmaktadır. Gerçekten transfer harcamaların üretimdeki etkileri, harcamaların yapılması yerine gelir dağılımını değiştirme sonucunda gerçekleşmektedir. Transfer harcamaları üretim faktörü kullanmayan harcamalardır. Bir mal ve hizmet üretmek ve karşılığında bir amaç olmaksızın gerçekleştirilen harcamalardır. Devletin, hiçbir üretim faktörü kullanmadan sadece milli gelirin yerini değiştirip, gruplara dağılmasından ibaret olan harcamalardır. Bu tür transfer harcamalarına "karşılıksız harcamalar" da denilmektedir. Bu tür kamu harcamalarının çeşitleri:

- İşsizlere, ihtiyaç sahiplerine, kimsesiz, emekli, dul ve yetimlere yapılan yardımlar,
- Özel hastanelere, özel okullara hükümetin yaptığı yardımlar
- İktisadi amaçlarla yapılan mali yardımlar.
- Sübvansiyonlar, işsizlik sigortası ödemeleri, öğrencilere verilen burslar,
- Kamu borç faiz ödemeleri.

Bir diğer transfer harcaması vergi harcamasıdır. Devletin iktisadi veya sosyal alanda belli amaçlara ulaşmak için alacağı vergiden vazgeçmesi aslında bir tür transferdir. Transfer harcamaları iktisadi, mali veya sosyal transfer harcamaları olarak ortaya çıkabilmektedir (Türk, 2011: 57; Edizdoğan, 2011: 91-93; Kırmanoğlu, 2011: 38).

Kamu harcamaları, ekonomide mal ve hizmet akımlarını meydana getiriyorlarsa reel harcamalar, getirmiyorlarsa transfer harcamalarıdır. Reel harcamaların ekonomik özelliği, milli hasılaya katkı sağlayarak yeni gelir akımlarının doğmasına neden olacaktır. Transfer harcamaları verimli bir şekilde, herhangi bir mal veya hizmet karşılığı olmaksızın yapılan harcamalardır ve üretim kapasitesini arttırıcı yönde kullanılmamaktadır.

1.3.3.2. Cari Harcamalar – Yatırım Harcamaları Ayırımı

Devletin bir yıl içinde yaptığı harcamalar, cari harcamaları olarak adlandırmaktadır. Bu harcamalar her yıl tekrarlandığı için, milli eğitim, sosyal güvenlik, sağlık hizmetlerinin geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

Sermaye teşekkülü ile ilgili harcamalar, yatırım harcamaları olarak sayılmaktadır. Tüketim harcamalar ile ilgili harcamalar ise, cari harcamaları olarak ifade edebilmektedir. Cari harcamaların büyük bir kısmı, her yıl tekrarlandığı için sivil ve askeri personele ödenen maaş ve ücret ödemeleri, bakım ve onarım ödemeleri gibi ödemelerden oluşmaktadır. Ekonominin bütünü ile umumi verimini doğrudan doğruya arttırmaya çalışan kamu harcamalarına "cari harcamaları veya tüketim harcamaları" denilmektedir. Cari harcamaların özelliği kamu tüketimi ile

ilgili olması ve sağladıkları faydaların süreksizliğidir. Cari harcamaların önemli fonksiyonlarından biri, devlet mekanizmasının işleyişin sağlamaktır ve genel yönetimin ihtiyaçlarını karşılaması için gereklidir. Bu nedenle, tüketim dengesi ile ilişkili olup, milli geliri etkilemektedir. Yatırım ve cari harcamalar ayrımı teorik olarak kolaysa da, uygulama açısından göründüğü kadar kolay değildir. Yatırım harcamaları, bazı yerlerde başka bir ifadeyle verimli harcamalar olarak da adlandırmaktadır ve mevcut üretim kapasitesini genişletici nitelikteki harcamalar olarak sayılmaktadır. Yatırım harcamaları, ülkenin kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlamaktadır. Kamu kesiminin elde ettiği fonların bir kısmı sabit sermaye yatırımlarına yönlendirmesi özel kesiminin gelişimesini sağlar. Yatırım harcamaları uzun vadeli harcamaları olduğundan üretimde azalmayı önler ve istihdam düzeyinin artmasına yol açmaktadır. Bu harcamaların amacı, üretim araçlarını ve üretim kapasitesini arttırmaktır. Dolayısıyla, yatırım harcamaları sermaye birikimine katkı sağlamaktadır. Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde yatırım harcamaları, cari harcamalarının yapılmasına bağlı olduğundan üretim kapasitesi üzerinde etkili olabilecektir. Örneğin, genel yönetimde sağlanan emniyet, iç ve dış güvenlik gibi ve bunlara ayırılan paralar cari harcamalar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, genel yönetimle ilgili harcamalar verimlilik ve etkinlik üzerinde olumlu etki sağlayabilirler. Yatırım harcamaları ekonominin üretim düzeyi, üretim kapasitesi, istihdam ve milli gelir düzeyi ile ilgili harcamalar olarak sayılmaktadır. Örneğin, bir ülkede yatırım hacminin artması, cari harcamaların artışın da etkilemektedir. Bu tür harcamaları iktisadi gelişme açısından verimli harcamalar olarak saymak gerekmektedir. Yatırım harcamaları, ülkenin milli gelir düzeyini yükseltmektedir ve diger yandan ise, ekonomide istihdam hacmini arttırmaktadır. Sermaye birikimini hızlandırarak iktisadi büyümeyi sağlamaktadır. (Durmuş, 2008: 293; Aksoy, 2011: 98; Yılmaz, 2007: 89; Edizdoğan, 2011: 89-91; Türk, 2011: 61-62).

Cari harcamaları ekonomide tüketim hacmini etkilediğinden dolayı, yatırım ve tüketim mallarına karşı olan talebi yaratır. Dolayısıyla, cari harcamaların artışı ekonomide yatırım harcamalarını arttırabilir ve yabancı sermaye yatırımların girişine neden olabilmektedir. Yatırım harcamaları ise, uzun vadeli olup üretimi arttırır ve üretkenliği olumlu yönde etkiler. Yatırım harcamaları olarak, örneğin:

yollar, barajlar, makine ve tesisler, büyük onarımlar, kamulaştırma harcamaları içermektedir. Yatırım harcamları, ülkenin kaynakların daha iyi kullanılmasına olumlu katkıları sağlamaktadır ve bir ya da birden fazla üretim faktörlerinin verimliliğini arttırmaktadır. Yatırım harcamalarının artış sayesinde, ekonomide istihdam ve ülkenin milli geliri artmaktadır.

1.3.3.3. Verimli Harcamalar – Verimsiz Harcamaları Ayırımı

Verimli harcamalar ve verimsiz harcamalar arasında farklılık oldukça önemlidir. Mesela verimli harcamalar ülke ekonomisine ve sosyal hasılaya katkıda bulunan harcamalardır. Harcamalar milli ekonominin üretim potansiyelini arttırmaktadır. Böylece, verimli kamu harcamalar ekonominin üretim potansiyelini arttıran harcamalar olarak ortaya çıkmaktadır, verimsiz kamu harcamaları ise, milli kaynakların tüketim ile sonuçlanmaktadır. Verimli harcamalara örnek olarak, yatırım harcamalarını alabiliriz, çünkü bunun gibi harcamalar ülkenin üretim hacmini arttırmaktadır. Harcamaların verimli ya da verimsiz olması, çevrenin harcamalara karşı verdiği tepkiye bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik ve sosyal hayatın düzenlenmesi ve ekonominin dengesinin kurulması bakımından verimli kamu harcamalarının faydalı olmasının tespit edilmesi önemlidir. Kamu harcamalarının verimliliği artması için personel ve idari reformlar yapılması gerekmektedir (Türk, 2011: 63-64).

Verimli harcamalar, devletin gelir kaynaklarına da olumlu katkıda bulunmaktadır. Verimli kamu harcamaları (yol, liman, sulama tesisi vb.) ve ilmi araştırmaları içermektedir. Verimsiz harcamaları ülkenin milli hasılasın arttırmadıkları için, genel idare harcamaları ve askeri harcamaları grubana girmektedir. Genel olarak, verimli harcamalar milli ekonominin üretkenlik gücünü arttırıcı etki yapan harcamalardır, aksi halde verimsiz harcamalar olarak sayılmaktadır. Sağlık ve imar faaliyetleri, eğitim için yapılan harcamaları verimli harcamaları olarak sayılmaktadır.

"Sonuç olarak, verimli-verimsiz harcamalar ayrımı, kamu harcamalarının doğrudan ya da dolaylı olarak milli hasıla üzerinde farklı etkiler yaratabilmeleri kısa ya da uzun dönemde farklı boyutlarda etkili olabilmeleri, kaynakların ve kullanım kombinezonlarını değiştirebilmeleri nedeniyle net bir görüntü vermemektedir" (Edizdoğan, 2011: 86-88).

1.4. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Batı ülkelerinde devletler GSMH'nın, barış zamanlarında üçte birinden fazlasını kamu harcamalarına ayırmaktadır. Kamu harcamalarının vergilerle finanse edilmesi, ekonomik ve sosyal hayat üzerinde farklı ekonomik etkileri yaratmaktadır. Kamu harcamalarının yarattıkları ekonomik etkileri birbirinden farklıdır ve üç metodla incelemek mümkündür. Bu metodlar dönem analizi ve makroekonomik yaklaşım metodu, fonksiynel sınıflandırmaya göre kamu harcamalarının ekonomik etkilerini inceleme metodu ile genel olarak kamu harcamalarının ekonomik kurumlar üzerindeki etkileri metodudur (Türk, 2011: 89).

1.4.1. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerinde Etkileri

Üretim faaliyetleri bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için elverişli mal ve hizmetleri yaratır ve dolayısıyla bu faaliyetler üretim faktörleri aracılığı ile yapılır. Kamu harcamaları, genelde gerçek harcamalar olarak sayılmaktadır ve kaynakların bir kısmının azaltılmasına sebep olmaktadır (Edizdoğan, 2011:99).

Devlet çeşitli kaynaklardan elde ettiği kamu gelirlerini, kamu hizmetlerini görmek üzere çok değişik şekillerde kullanmaktadır. İşte kaynakların çok farklı şekillerde kullanılması, üretim, gelir dağılımı, ekonomik istikrar ve iktisadi büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Kamu harcamalarının üretim üzerindeki etkilerini üçe ayırmak suretiyle incelemek mümkündür: (Aksoy, 2011: 115).

- Kamu harcamaları istihdam, tasarruf ve yatırım hacmi üzerinde direkt olarak etkisi vardır.
- Kamu harcamaları bazen teşvik edici bazen de önleyici tesirler meydana getirmektedir.

- Kamu harcamaları, ekonomik kaynakların çeşitli kamu kuruluşları arasında değişik biçimlerde kullanılmasını sağlamaktadır.

1.4.1.1. Savunma Harcamalarının Üretim Üzerine Etkileri

Savunma amacıyla yapılan harcamalar öteden beri üretken olmayan bir tüketim türü olarak sayılmaktadır. Bunun gibi harcamalar kaynakların ve yatırım harcamalarının azalmasına neden olurlar. Öte yandan, toplumsal hizmetin sağlanmasında savunma hizmetlerinin faydasını yok saymak mümkün değildir.

Savunma harcamaları arasında buna yönelik yapılan araştırmalar da yer almaktadır ve yapılan araştırmalar sonuncunda yeni buluşlar ortaya çıkmaktadır. Bu da yeni sanayi dallarının doğmasına, istihdam alanlarının açılmasına ve dolayısıyla milli gelir seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Uygulamada savunma harcamalarının sınırını belirlemede iktisadi nedenlerden çok politik ve stratejik nedenler önemli olmaktadır (Edizdoğan, 2011: 99-100).

Savunma harcamalari tür harcamalar, askeri amaçlara yönelmiş harcamalardır ve kaynakların üretken alanlarda kullanılmasını engellemektedir. Başka bir ifadeyle, özel tüketim ve yatırımların azalmasına sebep olmakta, dolayısıyla milli gelir seviyesini olumsuz yönde etkilemektedir (Nadaroğlu, 1989: 158).

1.4.1.2. İktisadi Sübvansiyonların Üretim Üzerine Etkileri

İktisadi sübvansiyonlar, devlet tarafından verilen mali yardımlardır. Endüstriyi, ticareti, tarımın gelişmesine teşvik ederek, karşılığında eşit bir değer alınmayan çeşitli yardımlardır. İktisadi sübvansiyonlar, yürütme organlarının elinde geniş ölçüde kullanılan ve çeşitli konulara ayrılabilen araçlardır.

Sübvansiyonun üreticiye verilmesi sonucunda, maliyetler düşecek ve üretilen miktarda bir artış olacaktır. Bundan dolayı, fiyatların genel seviyesi düşecektir ve bu mala karşı tüketicinin talebi artar. Bununla beraber, üretim

artışının önemi ve sübvansiyon kazancının üretici ve tüketiciler arasında paylaşılması arz ve talebin esnekliğine göre değişmektedir (Edizdoğan, 2011: 101).

1.4.1.3. Sosyal Harcamaların Üretim Üzerine Etkileri

Sosyal harcamalar, gerçek harcamalar içinde değerlendirilebileceği gibi transfer harcamalar grupları içinde yer alabilmektedirler. Özellikle, temel eğitim ve genel sağlık harcamaları emek faktörünün daha sağlıklı bir duruma gelmesine yardımcı olarak emeğin verimliliğini arttırdıkları gibi, uzun dönemde milli gelirin artışına da katkıda bulunurlar. Devletin yaptığı nakdi yardımlar (örneğin sakat ve yaşlılara yapılan nakdi gelir transferleri) yararlananların gelirinde bir artış sağlamaktadırlar. Böylece, transfer harcamaları gibi olsa da, bir etki yaratabilmektedir. Üretim üzerindeki dolaylı etkiler aynı harcamalar aracılığı ile de yaratılabilir. Nitekim, özellikle düşük gelir düzeyindekilerin yararlanacağı sosyal hizmetleri daha fazla üretip bedelsiz olarak bunların tüketimlerine sunmak, hem kamu kesimindeki üretimin artmasına, hem de bunların nakdi tasarrufta bulunmalarına neden olacaktır. Dolayısıyla, hizmetlerden bedelsiz yararlananlar için bu tasarruflar ek bir talep ya da yatırım olanağı kazandıracaktır. Bu durum, kısa ya da uzun dönemde, üretim ve istihdam seviyesini olumlu yönde etkileyen bir faktör olacaktır (Edizdoğan, 2011: 101-102).

Bu harcamalar sosyal bir niteliğe sahip olup, eğitimde ve kamu sağlığını düzeltmek amacıyla yapılan harcamalardır. Sözü geçen harcamalar, kısa ya da uzun dönemde üretim üzerinde dolaylı etkileri yaratabilmektedir.

1.4.1.4. Kamu Harcamalarının Üretim Giderleri Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamalarının eğitim, sağlık, ulaştırma, haberleşme ve endüstriyel hizmetlerle ilgili olanlar özel işletmelerin üretim giderlerini düşürebilir. Bu hizmetler kamu hizmeti niteliği taşıdığı için bu hizmetlerin fiyatını maliyetinin altında tespit

eder ve bu hizmetleri üreten kuruluşların zararlarını bütçeden karşılar. Böyle bir uygulama işletmelerin maliyetlerini düşürür (Türk, 2011: 92).

1.4.2. Kamu Harcamalarının Özendiriciler Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamalarının müşevvikler üzerindeki etkisi çeşitli olur. Mesela; devletin alt yapı yatırımları yapması, yol, liman, baraj, köprü inşa etmesi, ulaştırma, haberleşme şebekesini geliştirmesi, mesleki öğretime önem vermesi, sağlık hizmetlerini yaygınlaştırması, araştırma faaliyetlerini desteklemesi iş adamlarının üretim faaliyetlerini olumlu yönde etkilemektedir. Organize sanayi sitelerinin kurulması, sanayileşmeyi teşvik ederek, üretimi arttırmaktadır. Devlet, üretiminde yetersizlik olan bazı faaliyetleri uyguladığı sübvansiyon politikası ile teşvik eder. Bu sayede üretim artar. (Türk, 2011: 91).

1.4.3. Kamu Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini anlayabilmek için reel harcamalar ve transfer harcamaların sınıflandırılmasını ele almak gerekmektedir. Reel harcamalar yapıldığında, milli gelir ve istihdam düzeyi yükselir, onun için reel harcamaların etkileri ekonomide durgunluk olduğunda az gelirli sosyal tabakaların gelirlerinin artması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kamu hizmetlerinden vatandaşlar parasız olarak yararlanıyorsa, bunların kişisel gelirleri hizmetin kendilerine karşılıksız intikal eden kısmı kadar artıyor demektir. Devlet az gelirli sosyal tabakalarının gelirlerini yükseltir ve gelir eşitsizliklerini azaltmaktadır. Tüketime uygulanan sübvansiyonlar az gelirli grupların gelirlerini arttırır. Üretim ve ihracata verilen sübvansiyonlar genellikle yüksek gelir gruplarındaki kişiler olduklarından kişiler arasındaki gelir eşitsizlikleri da artmaktadır. Kişisel gelir dağılımı sonucunda, gelirlerin bir kısmı vergiler şeklinde, kamu geliri olarak alınmaktadır. Dolayısıyla faktör gelirleri azalmış olmaktadır. Buna karşılık, transfer harcamaları durumunda ise gelirlerin bir miktar artmasına neden olmaktadır. Çünkü gelirin yeniden dağılımı,

bir yandan yüksek gelir üzerinde vergi yükünün yüksek tutulması, öte yandan kamu harcamaları aracılığı ile düşük gelirlilere daha fazla nisbi fayda sağlanması yolu ile gerçekleştirilmektedir. Kamu harcamaları gelir dagılımını eşitleyici olarak etkilemektedir. Kişinin kamu harcamalarından sağladığı kazanç ve ödediği vergiler arasında bir eşitlik bulunuyorsa, yeniden dağılımın sonucu sıfır denilebilir (Aksoy, 2011: 115; Türk, 2011: 93; Edizdoğan, 2011: 102-103).

Gelişmiş ülkelerde devlet gelir dağılımını iyileştirmek için kamu ekonomisinin vergi, harcama ve borçlanma araçlarını en etkin bir biçimde kullanmaya çalışmaktadır (Şener, 2010: 16).

Kamu harcamaları gelir dağılımını eşitleyici yönde etkiler. Devlet artan oranlı vergilerle elde ettiği geliri, kamu hizmetlerinin görülmesinde kullanır. Özellikle durgunluk dönemlerde, reel harcamalar istihdama yaptığı etki ile az gelirli sosyal tabakaların gelirlerini etkilemektedir. Devlet tahvillerine ödenen transfer harcamaları ise, faiz olarak gerçekleştiğinde gelir dağılımını bozar, ancak sosyal güvenlik açıklarının finansmanı için kullanıldığında gelir dağılımını dengeleyici olarak etkilemektedir.

1.4.4. Kamu Harcamalarının Tüketim Üzerindeki Etkileri

Devlet, kalite kontrolü yaptırmak, tüketim mallarının belli standartlara uygun şekilde üretilip üretilmediğini denetlemek suretiyle de tüketimi etkiler. Bu amaçla bazı kuruluşlar oluşturur ve daha ucuz, daha kaliteli malları üretip, bu malların karşı bireylerin tüketim tercihlerinde etkili olmaktadır (Edizdoğan, 2011: 103).

Devlet tarafından verilen hizmetler, mesela: milli eğitim ve sağlık hizmetlerinin parasız hale getirilmesi, ulaştırma hizmetlerinden halkın yararlanabilmesi, devletin konut yapımında yardımlarının arttırılması, halka sosyal yardımların yapılması özel tüketimi arttırabilir (Türk, 2011: 93).

1.4.5. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi

Ülkenin ekonomik durumu büyüme seviyesine istikrarlı bir şekilde ulaştığı zaman, ülkeye tam istihdamın oluşum getirmektedir. Eğer, bilakis ülkenin ekonomik durumu geri gidiyorsa, demek ülke işsizlik oranı artmaktadır. Bu gibi durumlarda, kamu harcamalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü kamu harcamaları talebi arttırmaktadır, dolayısıyla istihdam düzeyin arttırmak mümkün olabilmektedir.

Tam istihdam , emek açısından daha etkilidir. Emek talebinin emek arzını aşması, ya da başka bir ifadeyle, çalışmak isteyenin iş bulabilmesi haline tam istihdam sağlanmıştır, denilir. Bunların gerçekleşmediği durumlarda eksik istihdam vardır demektir. Özellikle, kamu harcamalarının eksik istihdam üzerinde etkisi yatırım harcamaları yolu ile sağlanmaktadır (Edizdoğan, 2011: 104).

Devletin yaptığı yatırım harcamalar ülkenin istihdam düzeyin yükseltir, maaşları, büro ve kırtasiye harcamaları, sosyal yardımları ve transfer ödemeleri gerçekleştirir. Bu tür harcamaların artması ekonomide tüketim düzeyini yükseltir, bu da ekonomide tüketim malların üretimini arttırmaktadır. Böylece, bu sektörde istihdam düzeyinin yükselmesini sağlanmaktadır (Türk, 2011: 92).

1.4.6. Kamu Harcamalarının Toplam Talep ve Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri

Toplam talep ve fiyatlar genel seviyesi, tüketim ve yatırım malları için yapılan özel ve kamu harcamaları toplamı tarafından belirlenmektedir. Eğer, toplam harcamalar mevcut kaynakların koyduğu sınırı aşarsa, fiyatlar yükselir ve enflasyon başlamaktadır. Aksine, harcamalar mevcut kaynakların kullanımını sağlayan düzeyin altında gerçekleşirse, işsizlik ve durgunluk ortaya çıkar. Enflasyon bildiğimiz gibi, fiyatlar genel düzeyindeki kümülatif bir artış olayıdır. Bu artışla ekonomide üç tür enflasyon meydana gelmektedir: Yapısal enflasyon, maliyet enflasyon ve talep enflasyonu. Yapısal enflasyon talep ve üretim arasındaki yapının uyuşamamasından ortaya çıkar, maliyet enflasyonu ise işçilerin fazla ücret istemeleri ya da ithal edilen malların fiyatlarının yükselmesi sonucunda gelir, talep enflasyonu ise ekonomi tam

istihdamda bulunduğu anda toplam talepte gelen artış nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kamu harcamaları talep enflasyonu üzerinde etkili olabilir. Toplam talebin etkisiyle fiyatların genel seviyesinde oluşan artışı giderebilmek için kamu kesiminin kamu harcamalarında kısıntı yapması gerekmektedir. Bu yöntemin uygulamada gerçekleştirilmesi zordur, bu yüzden para politikaları işsizlik sorununu da getirmektedir. Nitekim gerçek harcamalar üretim faktörü satın alımı için yapıldığından toplam talebi arttırır, transfer harcamalar ise kişilerin gelirinde artış yaratmak suretiyle toplam talebi etkilemektedir (Edizdoğan, 2011: 104-105).

Kamu gelirleri yoluyla elde edilen fonların, kamu hizmetlerinin görülmesi amacında kullanılması ve kamu harcamaları şeklinde tekrar ekonomiye iade edilmesi, fiyatlar genel düzeyini olumlu yönde etkileyecektir. Eger kamu harcamaları devamlı bir şekilde artış gösterirse, o zaman devletin piyasadan daha fazla miktarda mal ve hizmet talep ettiği anlaşılmaktadır. Böyle bir davranış kamu ekonomisinde toplam talebi yükseltecektir. Eğer toplam arz, toplam talepte meydana gelen bu artışı karşılayamazsa, o zaman fiyatlar genel seviyesi yükselmeye başlayacaktır. İşte bu yükseliş enflasyonun ortaya çıkmasının sebebi olacaktır (Aksoy, 2011: 116).

Böylece, devletin pazarlardan daha fazla miktarda mal ve hizmet satın alması, ülkenin kamu harcamalarının sürekli bir şekilde artışına neden olmaktadır, bu artışlar ise, ülkenin toplam talebini etkilemektedir. Bir ülkenin ekonomisinde toplam arz, toplam talepteki düzeyi aşıyorsa, demek mal ve hizmetlere olan fiyatlar genel seviyesinden yükselmeye başlayacaktırlar.

1.4.7. Kamu Harcamalarının Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamalarının yaptığı özendirici ve olumlu etki, özel sektörün yatırımlarının artmasında gözlenmektedir. Ekonomide devletin özendiricilik faaliyetlerinde bulunması iş çevrelerine güven sağlamaktadır. İş çevrelerinde güven arttıkça, tasarruf ve fonları çogalmasına neden olmaktadır ve üretimi arttırmaktadır. Kamu harcamaları fiyat istikrarının bozulmaması için özel sektörün kısa ve uzun vadeli yatırımları arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Devlet sübvansiyon politikası uygulamalarıyla, özel sektör yatırımlarının hızlandırılmasını sağlamaktadır (Türk, 2011: 92).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), birçok gelişmekte olan ülkenin geçiş ve gelişim süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. DYSY'ı ülke sınırları dışına akan sermayedir ve dolayısıyla DYSY'nın asıl amacı karın maksimizasyonudur. Birçok gelişmekte olan ülkelerde, DYSY'nın giriş miktarının artış sayesinde, ülke içinde üretilen mal ve hizmetlerin uluslararası pazarlara çıkışı sağlanmaktadır. Böylellikle, yabancı sermaye yatırımları ülke ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümeye katkı sağlayacaktır.

2.1. Gelişmekte olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

DYSY'ın belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmalarda yabancı sermaye yatırımları üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar: ekonomik faktörler, politik faktörler ve hukuki faktörlerdir. Faktörlerden ilk sırada etken olarak pazarın büyüklüğü, pazarın büyüme hızı, ekonomik ve politik istikrar, döviz kurları, ihracat olanakları, ulaşım ve iletişim altyapısının güçlü ve kaliteli olması, ulaşım kolaylığı, doğal kaynak mevcudiyeti, idari ve ticari engeller, ücret maliyetleri, dışa açıklık v.s. gibi önemli etkiler olarak değerlendirilmektedir.

2.1.1. Ekonomik Faktörler

Yabancı yatırımcı için en önemli belirleyen olarak ekonomik faktörler sayılmaktadır. Karın dışında da diğer itici faktörler bulunmaktadır. Bunlar: yeni

piyasaların yaratılması ya da mevcut piyasaların korunması, ticaret yapılan ülkelerdeki tarife ve kotalardan kaçınma, maliyetin düşürülmesi, monopolcü güçün yaratılması, rekabetçi gücün arttırılması, yatırımları uluslararası çeşitlendirmede ve üretim esnekliğinden faydalanma isteğidir.

Gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatımcılar için diğer bir önem taşıyan faktör ise ekonomik koşullardır. DYSY'ı için bir ülkenin piyasa büyüklüğü, döviz kuru, yurtiçi yatırımlar, fiyat düzeyinin istikrarı, ülkenin dış ticarete açıklık derecesi, işgücü maliyeti, yatırım teşvikleri ve altyapı gibi ekonomik belirleyenler yatırımın yapılacağı yerin seçilmesinde etkili rolü oynamaktadır (Candemir, 2009: 668).

Pazar Büyüklüğü ve Dışa Açıklık

Yabancı yatırımcılar için gideceği ülkede aradığı en önemli ekonomik faktörlerden olarak pazarın büyüklüğü sayılmaktadır. Ülkenin ekonomik büyümesi, mal ve hizmetlerin yurt dışına ihraç edilmesi, ülkenin dışa açık ve pazarın büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Genel olarak, ülkelerin dışa açılması ve diğer ülkelerden üstün malları üretip ihraç etmesi, DYSY'ı dolaylı da olsa etkilemektedir. Ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin güçlü olması, o ülkelerdeki pazar büyüklüğünü genişletmektedir ve yabancı sermaye yatırımları çekici hale getirmektedir (Akay ve Karaköy, 2008: 9).

Pazarın büyüklüğü, sadece ev sahibi ülkenin aynı zamanda, hem nüfus hem efektif talebiyle de ilgilidir. Bu şartlarda yabancı yatırımcı, yatırım yapacağı ülkede reel satın alma gücünün yüksek olmasını beklemektedir. Bir ülkenin nüfusü, piyasanın talep potansiyelini göstermektedir, ancak piyasanın hacim olarak büyüklüğü yanı sıra, piyasadaki kişi başına düşen milli gelir de, diğer taraftan tüketicilerin alım gücünün de yüksek olması, yabancı yatırımları çekici bir hale getirmektedir. Bir ülkenin nüfus göstergesi düşük ya da satın alma güçlerinin düşük olması piyasayı daha küçük hale getirmektedir. Çünkü, piyasa büyüklüğünün göstergesi olan nüfus mal satın almada önemli rol oynamaktadır. Bir ülkede üretilen malları alacak kadar gelire sahip olmayan tüketici grubunun olması DYSY'nın girişini olumsuz yönde etkilemektedir. Yabancı yatırımcı için bulunduğu ülkede

pazar büyüklüğü önemlidir. Çünkü, yer seçimi kararında etkili olmasında iki önemli etken mevcuttur. Bunların, birisi satış hacmi ve ikincisi de stratejik önemdir. Satış hacmine göre; ihracat yoluyla bir piyasaya giren bir malın maliyetleri ile o malın, o piyasada üretilme sürecinde doğan maliyetleri karşılaştırılır.

> "İhracat yoluyla piyasaya giriş maliyetleri, ihraç edilen ülkede yatırım yapılması ve malı o ülkede üretmekten doğan maliyetleri aşıyorsa, DYSY'ın önemi kazanır." (Çinko, 2009: 119)

Ticari ilişki sürece, yabancı yatırımcı bulunan ülkede yatırım kararın alırken, ülkenin pazar büyüklüğü önem arz etmektedir (Karacan, 1997: 9; Özalp, 1998: 180'den aktaran Candemir, 2009: 668).

Günümüzde, yabancı sermaye yatırımcısına etkide bulununan ekonomik faktörlerinin başında pazar çekiciliğinin geldiği söylenebilir. Yabancı sermaye yatırımcıların ürettiği mala karşı, diğer ülkelerin talep fazlalığı, yabancı sermayeyi, o ülkede yatırım yapmaya teşvik etmektedir (Akdiş, 1988'den aktaran Tüm, 2006: 65).

Gelişmekte olan bir ülkenin pazar büyüklüğü ve dışa açık olması, DYSY'ı olumlu taraftan etkileyerek, yabancı sermayenin ülkeye giriş miktarını arttırmaktadır. Genellikle, yabancı yatırımcı ülkenin varlıklarından maksimum düzeyde yararlanarak, geniş pazarlarda yatırımları yapmayı tercih etmektedir.

Döviz Kuru ve Fiyat Düzeyinin İstikrarı

Yabancı yatırımcı bulunduğu ülkede yatırım kararını aldıktan sonra, bu ülkede karlılığının devamlılığı aranmaktadır. Bir işletmenin karın devamlılığını sağlayan diğer bir en önemli faktör fiyat düzeyinin istikrarıdır. Yatırımcının bulunduğu ülkede, para biriminde bir değerlenme, tüketicilerin satın alma gücün yükseltmektedir, bu ise DYSY'ın giriş miktarını arttırmaktadır. Ayrıca, ülkedeki liberal dış ticaret ve döviz rejimleri, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, yabancı sermeye yatırımcıları için tercih sebebi olmaktadır. Birçok ülkede yabancı işletmelerin refahı ve yerli mallarına talep artışı, o bulunduğu ülkenin reel döviz kuru, refah seviyesi bir değişken olduğuna bağlıdır. Ucuz hale gelen işgücü, yabancı

yatırımcı için avantaj olduğundan, sermaye akışını arttırabilmektedir (Candemir, 2009: 661-669; Tüm, 2006: 65).

Eğer, bir ülkenin para değeri, diğer ülkeye göre artıyorsa, demek parası değer kazanan ülkede maliyet ve fiyatların artışı demektir. Bu durumda sermaye parası değer kaybeden ülkeye doğru olacaktır. DYSY'ın bulunduğu ülkede, döviz kurları etkili rol oynamaktadır. Çünkü bir şirketin ürünleri ne kadarını ihraç ne kadarını ithal etmesi yabancı sermaye için önem taşımaktadır. Ülkenin iç piyasada üretim yapan yabancı yatırımcı için döviz kurları, sadece yatırım ve kar transferi aşamasında önem arz etmektedir. Bir diğer taraftan, eğer yabancı yatırımcı ihracata yönelik üretim yapıyorsa, uluslararası pazarlara ihraç ürünlerin satış aşamasında döviz kurlarına dikkat etmek zorundadır (Özağ, 1994: 66'dan aktaran Kar ve Tatlısöz, 2008: 11).

Fiyat düzeyindeki istikrarsızlık, fiyat düzeyinin düşmesi ve fiyat düzeyinin yükselmesi sonucunda ortaya çıkabilir. Yüksek enflasyon, riski arttırarak piyasa mekanizmasının etkinliğini büyük ölçüde azaltmaktadır. Riskin artması, yabancı yatırımcının bulunduğu ülkede yatırım kararını olumsuz etkilemektedir. Genel olarak, yatırımcı işletmeler, enflasyon düzeyi düşük ve ekonomisi istikrarlı ülkelerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler (Yıldırım,1999: 5-6).

Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı bir döviz kuru politikasının izlenmesi, yabancı yatırımcı açısından önem arz etmektedir. Çünkü, yabancı sermayeli şirketler, birçok gelişmekte olan ülkelerde faaliyetlerini gösterdikleri için ülkenin istikrarlı döviz kuru son derece önemlidir.

İşgücü Maliyetleri ve Emeğin Verimliliği

DYSY'nın belirleyicileri arasında en tartışmalı diğer bir faktör ücretdir. Ücreti düşük olduğu ülkelerde, üretim maliyeti düşük olduğundan, yabancı yatırımcı o ülkeye yatırım yapmayı tercih etmektedir. Maliyetler açısından, bu durum yabancı yatırımcı için daha çekici gelmekterdir.

Herhangi bir şirketin işçilik maliyetinin düşük olması, ihracata yönelik çalışan yabancı yatırımcı için büyük bir önem taşımaktadır. Genelde, yabancı yatırımlar hem emeğin yoğun olduğu, hem ucuz işgücünün bulunduğu bölgelere

yatırım yapmak istemektedir. Bazı durumlarda, bir ülkenin diğer ülkeye kıyasla işçilik maliyetlerinin önemsiz ve ücret farklılıkları çok az olduğunda, yabancı yatırımcılar, o ülkenin işgücünün yeteneği ve verimliliğine önem vermektedirler. Bunun gibi faktörler, DYSY'ın kararlarında etkili olmaktadır (DPT, 2000: 8'den aktaran Kurtaran, 2007: 375).

1970'li yılların başlarında gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları ucuz işgücü arzı, uluslararası ticarette (özellikle emek-yoğun mallarda) bu ülkelerin üstünlüğünü oluşturmaktadır. Böylece, ucuz işgücü bu tür yatırmlarının yapılmasında önemli bir belirleyici etken haline gelmektedir (Açıkalın, 2006: 272 -273'ten aktaran Çinko, 2009: 119).

İnsan sermayesi, yabancı yatırımcının en önemli etkenlerinden biri ve DYSY'ın girişinin önemli bir belirleyicisi oluğunu Noorbakhsh, Paloni ve Youssef (2001) yaptığı çalışmalarında incelemişlerdir (Ndikumana ve Verick, 2007: 15).

İşgücü maliyetinin düşük olması, yabancı yatırımlar için bir cazibe faktör olduğu genel bir görüştür. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere kıyasla daha ucuz emek gücü bulunmaktadır. Yabancı yatırımcı için bulunduğu ülkede, düşük ücretli işgüçü maliyeti ve verimliliği önemlidir.

Vergi Politikası

Vergi oranları her ülkede farklıdır, dolayısıyla bu farklılık DYSY'ın yapacak olan bir işletmenin kararını etkileyen önemli bir faktördür. Düşük vergi oranları yabancı sermayenin temel belirleyicilerinden birisidir. Vergi oranlarının düşük olduğu ülkede, yatırım yapılması daha avantajlı olarak sayılmaktadır. Yabancı yatırımcı ülkenin vergi avantajlarından yararlanması için, ülkeler vergi konusunda düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Yabancı sermayenin getireceği ulusal gelirin artışı, vergi geliri de etkilemektedir. Çünkü, vergi gelirleri ulusal gelir artışı ile birlikte yükseliş eğilimi göstermektedir (Candemir, 2009: 662; Çinko, 2009: 121).

Genelde, birçok ülkeler yabancı yatırımları için sadece düşük vergi oranları uyguladığı için değil, başka ülkelerde ödenecek yüksek vergi oranlarından kaçınmak için yabancı yatırımları çekmektedirler. Yabancı yatırımcılar bulunduğu ülkede devlet vergi yükün ağır uyguladığından dolayı, yabancı yatırımcı karlılığını

arttırmaya çabalamaktadır. Birçok ülkeler DYSY'ı çekici duruma getirmek için, yerli ve yabancı yatırımcıya aynı vergi politikayı uygulamayı tercih etmektedirler.

Rekabetçi Gücün Korunması ya da Arttırılması

Uluslararası pazarlar genişledikçe, ülkeler arasında rekabetin önemi artmaktadır. Küreselleşme arttıkça, yabancı işletmeler teknoloji, pazarlama, teknik bilgiye ve yönetim gibi değerli bilgilere sahip olmaktadır, diğer taraftan bazı gelişmiş ülkeler hem ticari ilişkiyi, hem kazandığı rekabet gücünü kaybetmek istemezler.

Bir işletme için var olan rekabet güçünün kaybolmaması önemlidir. Çünkü bir şirkete yatırılan yabancı sermaye, o şirketin diğer şirketlere göre rekabet gücünü arttırmaktadır.

> "Bu nedenle belirli bir endüstri dalından birkaç işletme, ülke dışında doğrudan dış yatırım yaptığı takdirde; aynı endüstrideki diğer işletmelerde rekabet imkanlarını koruyabilmek amacıyla doğrudan dış yatırımlara yönelirler" (Lizondo, 1995: 99'dan aktaran Candemir, 2009: 663).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri büyüdükçe ve yabancı sermayenin rekabet gücü arttıkça, üretilen mallarının marka haklarının korunması en önemli husus olarak ortaya gelmektedir. Devlet tarafından yabancı yatırımcılarının mülkiyet ile ticari marka haklarının korunması, yabancı yatırımcılarının cazibesini ve yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlamaktadır.

Hammadde, Üretim ve Ulaşım Esnekliği

> "Diğer bir önemli ekonomik faktör doğal kaynakların bolluğu ve ucuzluğudur. Yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin, petrol üreten ülkeler, Meksika, Filipinler, Nijerya gibi ülkelerdeki yabancı sermaye yatırımları bunun en güzel örnekleridir" (Akdiş, 1988'den aktaran Tüm, 2006: 65).

Ülkenin gelişmesine, doğal veya maden kaynakları önemli bir rol oynamaktadırlar. Çünkü, bir ülkenin doğal veya maden gibi kaynaklara bol

rezervlerde bulunması, ülkenin ekonomik büyümesine verimli katkı sağlayacaktır. Genel olarak, ülkenin doğal kaynakları, emek ve sermaye gibi unsurlar üretim faktörlerini oluşturmaktadır. Üretim faktörleri bilgi sayesinde ortaya çıkmaktadır. Burada önemli nokta bilgi niteliğinin olmasıdır. Kaliteli bilgi, sosyal ve ekonomik sonuşları olumlu yönde etkilekmektedir.

Özellikle, gelişmiş olan ülkelerin sanayilerinde etkin bir şekilde kullanılan uzmanlaşmış faktörlerin büyük bir kısmı, DYSY'ı için yüksek potansiyel oluşturmaktadır. Ülke içinde zayıf faktörünün olması, DYSY'ı cazip hale getirmemektedir. Bir ülkenin hem geleneksel, hem de ileri faktörler açısından güçlü olması yabancı yatırımcı için o ülke cazip olmaktadır ve yatırım yapmasında itici olmaktadır. Uluslararası şirketlerin bulunduğu ülkede mal ve hizmetlere olan talep farklılıkları ya da fazlalıkları var ise, o zaman bu ülkelerde yabancı yatırımcı için yatırım yapmak ikna edici faktörler arasında yer almaktadır (Akay ve Karaköy, 2008: 8-9).

Ülkeler arasında ticaretin yapılması , yani malların dış ticaret yoluyla başka ülkelere taşınması, belli bir ulaşım maliyetleri getirmektedir. Bu durumda, uzak olan ülkeler arasında ticaret engeli oluşmaktadır. Çünkü bir malın dış ticaretinin yapılabilmesi ve malı bir ülkeden diğer ülkeye ulaştırmak için ticaret öncesinde ülkeler arasındaki fiyat farkının, gerekli olan ulaşım maliyetinden büyük olması şartına bağlıdır. Son dönemlerde teknolojinin hızlı gelişmesi ile ulaşım malyetleri nispeten düşmüş, ancak hala önemini korumaktadır. Genelde, ülkeler arasında yapılan ticaretin sonucunda, hem ulaşım maliyetlerinde, hem ülkeler arasındaki malların fiyat farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar ithalatçı bir ülkede mall fiyatının yükselmesine ve ihracatçı ülkede ise, o malın fiyatı düşmesine neden olabilmektedir. Böyle bir durum ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla üretimin belli bir kısmından sonraki aşamalar, genellikle de nihai aşama malın tüketiciye ulaşabileceği yerde gerçekleşmektedir (Pugelt, Lindert, 2000: 60-78'den aktaran Candemir, 2009: 663).

Gelişmekte olan ülkelerde, DYSY'ı ülkenin altyapı, ekipman, makine ve teknoloji ve yerli sermaye oluşumuna gerekli katkı sağlayabilmektedir. DYSY'ın ülkeye giriş miktarının artması, yurtiçi sermaye oluşumunda net bir artışa neden olmaktadır. Buffie'nin gerçekleştiği analitik bir çalışmada, DYSY iç piyasaya

yönelik üretim yapan yerli yatırımları azaltma eğiliminde iken, ihracata yönelik sektörlerde yerli yatırımları teşvik etmektedir. Çünkü DYSY'ı daha yüksek gelir ve istihdam artışına neden olmaktadır (Ener, 2005: 2'den aktaran Çinko, 2009: 125).

Altyapı

Ev sahibi ülkenin iletişimi, ulaşımı ve dağıtımı kolaylaştıracak gelişmiş bir altyapının olması, DYSY'ı için önemli belirleyici faktördür. Ülkede sanayi bölgelerinin ve ulaşım ağının gelişmiş olması, enerji ve iletişim olan harcamalarının payları yüksek olması, DYSY'nı olumlu yönde etkilemektedir.

Ülkenin mevcut güçlü altyapısı, yabancı sermayenin girişine avantaj sunmaktadır. Özellikle, enerji, ulaşım ve haberleşme altyapıların kaliteli olması yatırımcıların, yatırım kararında belirleyici rolü oynamaktadır. Bunu ölçmek için (özellikle enerji ve ulaştırma alanındaki) kamu altyapı harcamalarının bütçe içindeki payı kullanılmaktadır (Karagöz, 2009: 939).

Birçok ülkede karayolları, limanlar, demiryolları, iletişim ve teknoloji sistemleri ülkenin altyapı temelini oluşturmaktadır. Kaliteli bir altyapı, yatırımların verimliliğini arttırarak, DYSY'ın akışların canlandırmaktadır. Wallace(1990), yaptığı araştırmalarına göre, OECD ülkelerdeki firmaların %75'ten fazlası, yabancı yatırımcı yatırım kararın alırken, iletişim ve üretim teknolojilerinin önemli bir husus olduğunu ortaya koymuştur (Sung, 2002: 85'ten aktaran Kurtaran, 2007: 376).

Büyüme

Ekonomisi daha hızlı büyüyen ülkeler, işletmelere nispi olarak daha iyi fırsatlar sunmaktadır. Bir başka ifadeyle, daha iyi kar olanakları sağlamaktadırlar. (Candemir, 2009: 669).

DYSY'ın ekonomik rasyoneli, bulunduğu ülkeye yeni teknoloji getirerek, ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu etki saglamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde tasarrufun yeterli düzeyde olmaması ve teknolojik gerilik gibi nedenlere

ortaya çıkan rekabet zafiyeti DYSY'ı ile aşılarak ekonomik büyüme performansı geliştirilebilir (Çinko, 2009: 125).

2.1.2. Politik Faktörler

Yabancı yatırımcı yatırım yapacağı ülkede, politik istikrarının olmasını istemektedir. Çünkü, siyasi istikrar ülkenin kalkınmasına önemli ölçüde katkıda sağlamaktadır, dolayısıyla yabancı sermayeyi de, bu faktör olumlu etkilemektedir. Ev sahibi ülkenin kısa ve uzun dönemli siyasi rolü de, yabancı yatırımcının ilgisinin artmasına neden olmaktadır. Dünyadaki yeni gelişmeler içinde ilgili ülkenin de aktifte olması, DYSY'ın girişini arttırmaktadır. Ev sahibi ülkenin dünya konjonktüründe politik ve ekonomik olarak oynayacağı rol DYSY'ı etkileyen faktörlerden birisidir.

Ekonomik Entegrasyonlara Üyelik

DYSY'ı etkileyen faktörler arasında önemli olan bir başka faktör ise, ülkelerin ekonomik entegrasyonlara üyelik olmasıdır.

Yabancı yatırımcıların bir ülkenin dünya ekonomik sistemine ne ölçüde katıldığına da çok önem verdiği söylenebilir. İşte, bu açıdan yatırımlarını çekmekte etkili olan faktörler arasında ekonomik entegrasyonlar da bulunmaktadır (Candemir, 2009: 668).

Ayrıca, ülkeler arasında politik ve ekonomik açıdan güçlü ilişkinin sağlam olması, o ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlamaktadır. Eğer bir ülkede politik durum istikrarsız şekilde devam ediyorsa veya herhangi bir projenin uzun dönem yaşaması riskli ise, bu durumda yabancı firmalar yatırım yapmakta son derece isteksiz davranırlar. Ülkeler arasındaki entegrasyonların sağlam olması, yabancı sermaye için önemlidir ve bu yüzden yabancı yatırımcı ülkelerin dış politik faktörlerine çok önem vermektedir (Akdiş, 1988: 4'ten aktaran Tüm, 2006: 66).

Bir ekonominin açıklığını ölçmede çoğunlukla dışticaret hacmi ve gayri safi milli hasıla oranı kullanılmaktadır. DYSY'ın verimliliği ve karlı olduğu, yatırım yapacağı proje çeşitine bağlıdır. Açık ekonomilerin daha fazla yabancı yatırım çekmesi bellidir ve ondan dolayı bazı, DYSY'ı pozitif bir etkiye sahip olabilmektedir. Yerel piyasalara hizmet etmeyi amaçlayan firmalar, ticari sınırlamalardan dolayı, kendi ürünlerini ithal etmekte zorlanıyorsa, o zaman bu ülkede şube kurmaya karar verebilmektedir. Buna karşın ihracat yönlü yatırımlarda bulunan çok uluslu firmalar, daha açık bir ekonomide yatırım yapmayı tercih etmektedir (Gövdere, 1997: 8'den aktaran Kurtaran, 2007: 375).

Böylece, ülkeler arasında ticaretin hızlı gelişimi, uluslararası ticareti olumlu etkileyerek, iç piyasaların rekabet düzeyini arttırmaktadır. Yabancı girişimciler uluslararası pazarlarda ticaretin gelişimine ve ülkeler arasındaki rekabetin oluşumuna neden olmaktadır. Çünkü, yabancı yatırımcı bulunduğu ülkeye yabancı sermeye getirmektedir ve yerli şirketlerin sermayesini arttırarak, uluslararası pazarlara çıkmasına teşvikte bulunkmaktadır. Bu yüzden, ülkenin dışa açık olması, ülkeye daha fazla yatırım çekeceği kabul edilmektedir.

Siyasi İstikrar

Yabancı yatırımcılarının en fazla dikkat ettiği konulardan biri ülkede olan siyasi istikrardır. Ülkede siyasi istikrarın olması ekonomik istikrarı da getirmektedir.

Birçok durumda, ülkenin genel siyasi yapı, özel vergi mevzuatına kıyasla büyük rol oynadığını göstermektedir. Çünkü siyasi istikrarlık, DYSY'ı çekmede yabancı sermaye yatırımlarının akışını arttırmaktadır. Bürokrasi, sosyal veya kurumsal çevrenin negatif etkisi, yabancılar için mülkiyet edinme yasağının olması, kar transferinin zor olduğu ortamlarda, o ülkede yabancı sermaye olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu yüzden, birçok yabancı işletmeler yaşayacakları sorunları kolayca çözebilmeleri için, siyasi istikrarın olduğu ülkeleri tercih etmektedirler. Yabancı yatırımcılarının bir ülkede beklediği bir diğer önemli husus, bu ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara sahip olmasıdır. Birçok yerde yabancı yatırımcının karar vermesi, önce devletin politik durumuna bağlıdır, başka bir durum ise, o ülkedeki çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) yatırım kararlarının sonucu önemlidir. Bazı

durumlarda ise, yabancı sirketler yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler. Çünkü istikrarsız politik ortama sahip olan ülkelerde, yatırım yapmak riskli olduğu söylenmektedir. Genel olarak, ülkenin ekonomik ve politik istikrarın sürekli ve sağlam olması, DYSY'ı beklenen bir faktörlerden biri olarak sayılmaktadır. Enflasyon oranı çoğu zaman makroekonomik istikrarın bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Burada amaç para arzı üzerindeki ekonomik baskıyı hesaba katmaktır (Akay ve Karaköy, 2008: 10; Karagöz, 2009: 938).

Siyasi istikrar, ekonomik istikrarı sağlayan bir unsur olduğundan DYSY'larını etkilemektedir. Çünkü yabancı sermaye ilk önce, emniyet ve güven beklemektedir (Mecidov, 2004'ten aktaran Akay ve Karaköy, 2008: 10).

Yabancı yatırımcılar için politik risk; mal, hizmet ve işgücü arasındaki bozulmadan ve politik müdahaleden kaynaklanan fon kayıplarını kapsamaktadır. Politik risk olması, gelişmekte olan ülkelere girmeye çalışan yabancı yatırımcılar için farklı bir önem teşkil etmektedir. Çünkü yabancı sermaye ilk önce, emniyet ve güven beklemektedir. Polititk ve sosyal sorunlarının derinleşmesi doğrudan yabancı sermayenin çekilmesinde zorlukları getirir. Ampirik kanıtlar açıkça göstermekdir ki yabancı sermaye girişini etkileyen temel belirleyicilerin başında ekonomik ve politik istikrar yer almaktadır (Kurtaran, 2007: 376; Çinko, 2009: 121).

Cografi Konum

Coğrafi yakınlık yabancı yatırımcı için, yabancı sermayenin hangi ülkede yapılacağını belirleyen avantajlarından birisidir.

Coğrafi yakınlık, DYSY'ı olumlu etkilemektedir. Çünkü, yatırımın yapılacağı ülkelerin başka ülkeler ile coğrafi taraftan birbirine yakın olması, yabancı yatırımcının karar alırken olumlu etkiler. Uzaklık arttıkça taşıma maliyetleri de artacağından yatırımlar azalma eğilimi göstermektedir. Bu nedenle işletmelerin daha geniş pazarlara ulaşabilmesi cografi konum önemli bir etken olmaktadır (Özyıldız, 1998: 12'den aktaran Kurtaran, 2007: 375).

2.1.3. Hukuki Faktörler

Yabancı yatırımcılar için bulunduğu ülkede yatırımcıların hakları ve mülkiyetlerin korunması son derece önemlidir. Çünkü yabancı girişimci hukuki varlıklarını kaybetmek iztemez. DYSY'ı bir ülkenin ekonomisine katkı sağlayacak kadar önem taşımaktadır ve onların miktarı ülkenin kalkınması teşvik edeci rolü oynamaktadır. Bu yüzden, devlet yabancı yatırımcıların haklarının korunmasını ele almaktadır ve onlara hukuki güvence vermek durumundadır.

Yatırımcıların Hakları

Yabancı yatırımcılar için yatırım yapacağı ülkede, yabancı sermaye kanunun ve yabancı mülkiyet haklarının korunması önemlidir. Çünkü, ülkenin hukuki altyapısı da, ülkeye girecek DYSY'nın miktarını belirleyen bir unsurdur . Bu yüzden, herhangi bir ülkenin hukuki sistemi zayıf olduğu takdirde, yatırımcıların haklarını olumsuz etkilemektedir. Yatırımcı yatırım yapacağı ülkede kararı aldıktan sonra, yatırım yaptığı ülkede kaldığı sürece karşılaşacağı yasal ve bürokratik engellerinin olmaması gerekmektedir, çünkü yatırımların gelmesine engel olabilir.

Hukuki faktörler aynı zamanda yatırım iklimi de denilir. Yabancı yatırımcı bir ülkeye gelmeden önce, kendisini hukuki açıdan güvende olmasını ve ona nasıl bir muamele göreceğini bilmek ister.

> "DYSY'ı için hukuki faktörlerin başında mülkiyet haklarının ihlal edilmemesi gelir. Yüzyılı aşkın süredir yabancı yatırımcıların mülkiyet hakları çeşitli gerekçelerle bazen millileştirme bazen kamulaştırma adıyla bazen de el koyma-müsadere uygulamaları ile ihlal edilmektedir" (Tiryakioğlu, 2001'den aktaran Tüm, 2006: 65-66).

Bu yüzden, yabancı yatırımcıların mülkiyet haklarının korunması son derece önemli bir konudur.

> "Ayrıca yabancı yatırımcı yatırımı ile ilgili uyuşmazlık çıktığı takdirde,örneğin malları kamulaştırıldığı veya yatırımı yaptıktan sonra karlarını transfer etmesine engel olunduğu zaman başvurduğu yargı yolunun da adil olduğunu bilmelidir. Bu konuda son

olarak söyleyeceğimiz şey daha sonrada belirteceğimiz gibi yabancı yatırımcının yatırımı ile ilgili uyuşmazlıkta tahkim hakkının olması ayrı bir öneme sahiptir"(Tiryakioğlu, 2001'den aktaran Tüm, 2006: 65-66).

Unvanın ve Sırların Korunması

Günümüzde, önde gelen herhangi bir yabancı şirketinin başarılı bir şekilde faaliyet gösterebilmesi, kazandığı tecrübe ve bilgiye gelip dayanmaktadır. Genel olarak, markalaşmış yabancı şirketler bulunduğu ülkede kendi üretiği mallarının kalitesi ve imajların hukuki açıdan korunmasını istemektedirler. Çünkü, bazı firmalar genişledikçe marka isimlerini ve sırlarını ülke dışına taşımaktadırlar. Bazı durumlarda marka sahibi firmalar yabancı üreticilere ürünün imal haklarını verdikten sonra bile, o mallın kaliteli bir düzeyde üretemeyeceğinden emin olmadığı için, gideceği ülkede o malı kendileri üretmeyi tercih etmektedirler.

Bürokratik İşlemler, Şeffaflık Seviyesi ve Yolsuzluk

Herhangi bir ülkenin ekonomik, politik ve sosyal istikrarının devamlı olması yabancı yatırımcı için önemli rol oynakmaktadır. Çünkü, yabancı şirketler yaptığı faaliyetler sayesinde bulunduğu ülkeye kar getirmektedir ve karın devamlılığını sağlamaktadırlar. Yabancı yatırımların girişine engel oluşturan unsurlar arasından, örneğin: bürokratik işlemlerin çokluğu ve karmaşıklığı, idari işlemler ve işlemlerin fazla vakit alması, yabancı yatırımcının yatırım karar verme süresinde olumsuz etkilemektedir. Çünkü, yönetimde gizliliğin ve yolsuzluğun devam etmesi, risk ve getirilerin önceden belirlenebilmesi yetersiz kalacaktır.

Kurumsal Yapı

DYSY'nın geleceği açısından güvenilir dayanaklardan biri de, sağlam bir kurumsal yapıdır. Mülkiyet haklarının kabulü ve korunması DYSY'nın önemli belirleyici faktörlerindendir. Yabancılarla yapılacak sözleşmelerden kaynaklanacak

uyuşmazlıkların ulusal yargı tarafından değil de, uluslararası bir hakem kurulu tarafından karara bağlanması daha güven vericidir (Zengin, 2003: 58-59).

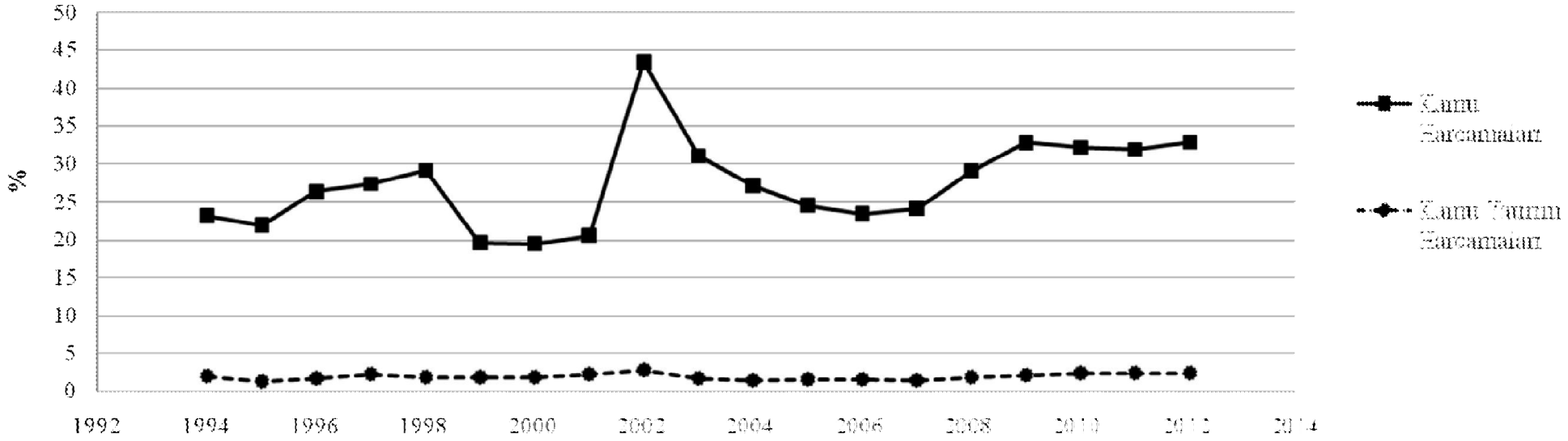
2.2. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Hızla gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye dünyanın en büyük 20 ekonomisinden birine sahiptir. Kaliteli ulaşım ve iletişim altyapıları, yeni teknoloji, turizm ve enerji sektörleri gelişmesi yabancı yatırımcılar cazip hale getirmektedir (Aydemir v.d. 2012: 70-79).

Genel olarak, Türkiye ekonomisine baktığımızda 1990 - 2000 yıllar arasında istikrarlı bir şekilde DYSY'ın artışı izlenmektedir. 1990 yılı ülkeye giren 684 milyon dolarlık yabancı sermaye 2000 yılların sonlarında 983 milyon dolara ulaşmıştır. 2005 yıllında bu rakam 10,0 milyar dolara kadar ulaşmıştır. Bu artışta siyasi istikrar ile özelleştirme, banka birleşmeleri önemli rol oynamıştır. 2006 yılı Türkiye'ye giren DYSY'ın giriş miktarı, başka ülkelere kıyasla rekor seviyesine ulaşmıştır. OECD üyeleri içinde 10 yıl boyunca en çok net DYSY'ı çeken 7 ülke arasında yer almıştır. 2006 yılının sonunda Türkiye dünya sıralamasında 17. sırada ve yabancı sermaye yatırımların miktarı yaklaşık 20,2 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

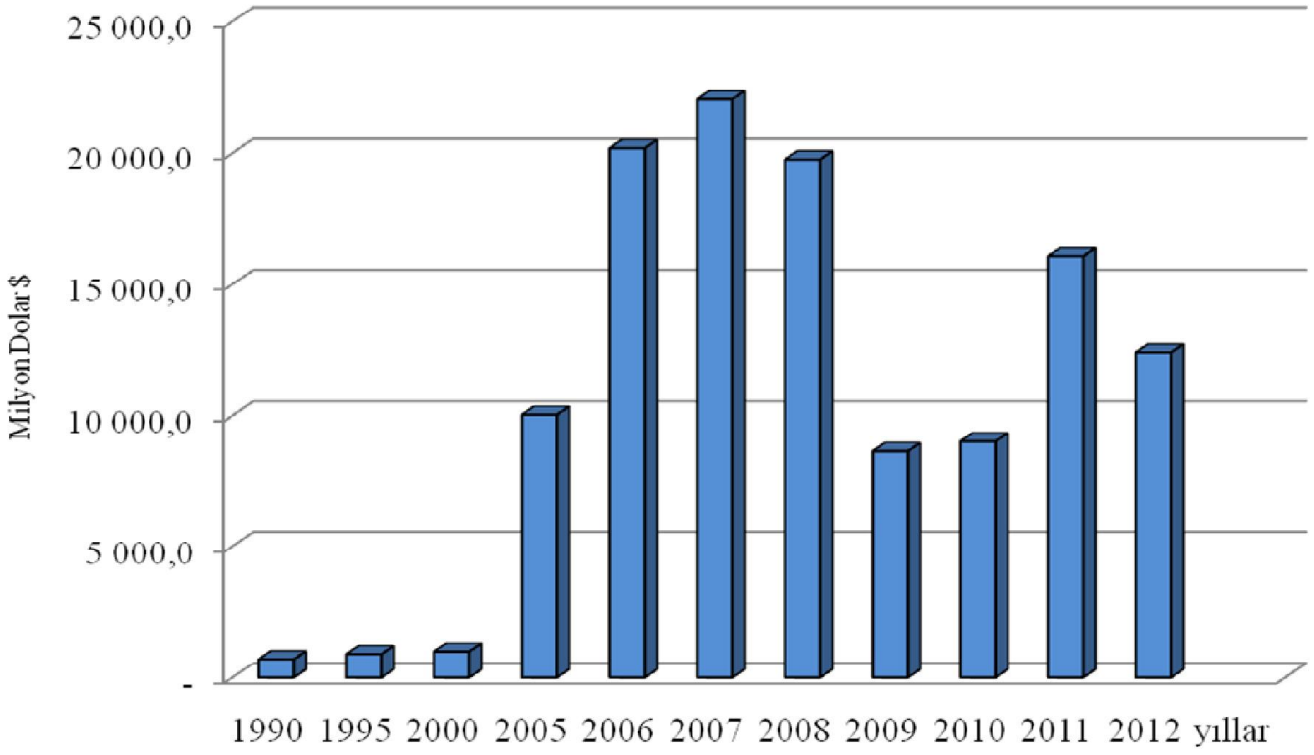
"2007 yılında Türkiye'nin uluslararası DYSY'lardan aldığı pay dünya genelinde % 1,1 iken, gelişmekte olan 180 ülke içerisinde ise, % 4,4 olmuştur. 2008 yılında Türkiye 19,5 milyar dolarlık yatırım ile dünya sıralamasında 20 sırada yer almıştır. 2008 yılında Türkiye için DYSY'ın girişleri yüksek oranda seyrederken, 2009 ve 2010 yıllarında düşüş sergilemiştir. Bu yıllar da dünyadaki DYSY'ın girişleri birbirine yakın seyretmiştir. 2010 yılında ise dünyada DYSY girişi 1 290 trilyon dolara iken Türkiye için 9,0 milyar dolar olmuştur" (Aydemir v.d. 2012:82-83).

Grafik 1. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1994-2012)



Kaynak: 1994-1998 verileri için IMF, February (2000); 1999-2001 verileri için IMF, November (2005); 2002 verileri için IMF, November (2007); 2003-2004 verileri için IMF, August (2008); 2005-2007 verileri için IMF, January (2012); 2008-2012 verileri için IMF, December (2013).

Grafik 2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (1990 - 2012)



Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Sovyet Birliği Cumhuriyetlerinin 1991 yılında çöküşü, Sovyet Birliğinin içindeki birçok Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinde bir kaç süre ekonomik kriz yaşanmıştır. Neredeyse, çoğu ülkelerde ekonomik gerilimin etkisi ve bu ülkelerin kamu harcamalarının artmasına ve dışarıdan borçlanmasına neden olmuştur.

2.3.1. Kırgızistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Grafik 3'ten görüldüğü gibi, Kırgızistan'ın kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı 1993 yılında % 39,1 olarak en yüksek noktada gerçekleşmiş ve 1993-1996 dönemler arasında kamu harcamalarının GSYİH'ın içindeki payı % 24,8 oluşturmuştur. Ülkenin kamu harcamaları GSYİH'ın içindeki oranı 1997 yılından itibaren artış göstererek, 2012 yılında GSYİH'ya orana % 39,8 oranında gerçekleşmiştir. 1997-1998 dönemler içinde olan Rusya, arkasından Asya krizi nedeniyle ülkenin kamu harcamaları GSYİH'ın içindeki payı sırasıyla % 29,3; 30,8 oranında artmıştır. Bunun neticesinde, 1998 yılından itibaren kamu yatırım harcamalarının artışı izlenmektedir ve 1998 yılında GSYİH'ın % 6,6; 1999 yılında % 10,5 ve 2000 yılında % 8,1 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

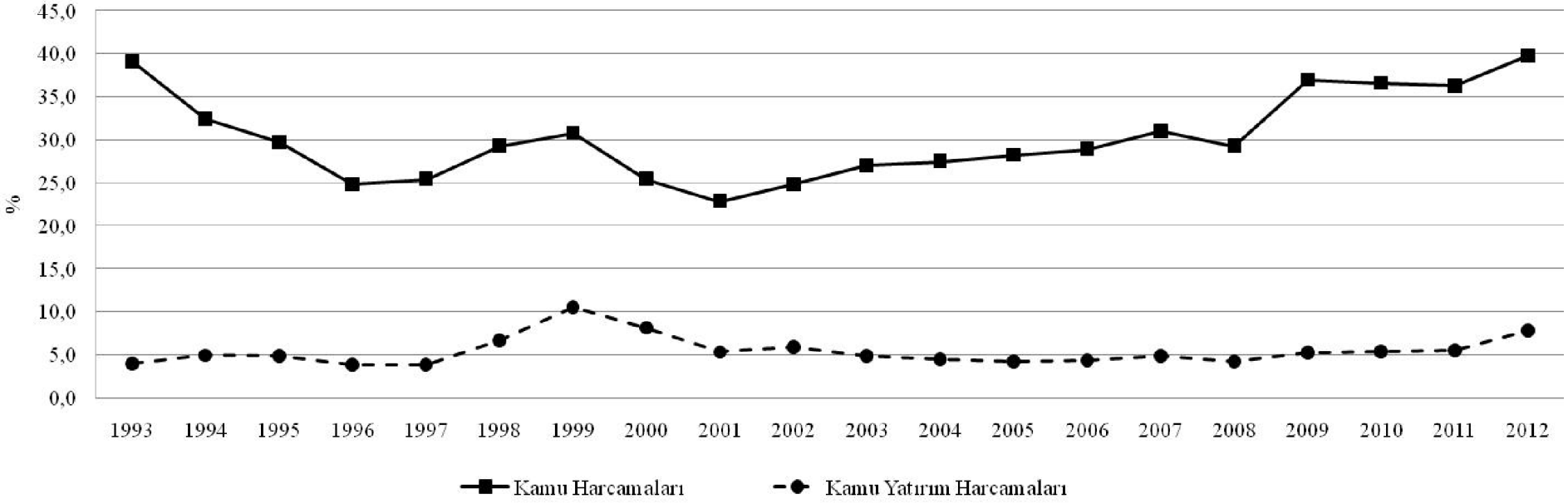
2001-2003 yıllar arasında toplam kamu harcaması GSİYH'ın % 22,8 24,8. 27,0 civarında iken, kamu yatırım harcamaları GSİYH'ın yüzde aynı yıllar % 5,3 5,9, 4,8 seviyesinde olmuştur. Kamu yatırım programı, toplam bütçenin yaklaşık % 15'ini oluşturmaktadır (Oxford Policy Management, 2006: 4-16).

Ülkenin yatırım harcamalarına baktığımızda, 1999 yıllında GSYİH'ya oranı % 10 seviyesinde en yüksek noktada kayıt edilmiş ve genel olarak diğer 1993-2011 yıllara baktıgımızda bu gösterge GSYİH'ya oranı ortalama % 5 düzeyinde istikrarlı şekilde kalmıştır. 1998 yılından itibaren hızla artan kamu yatırım harcamaları 2001-2011 dönemlerde ortalama % 4,5-5 oranında gerçekleşmiştir. 2008 yılında yaşanan dünya krizi ülkenin ekonomisine olumsuz etki vermesi,

ülkenin kamu harcamalarının artışına bir neden olmuştur. Böylece, 2008 yılında GSYİH'ın % 29,3 ve 2009 yılında ise % 37,0 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

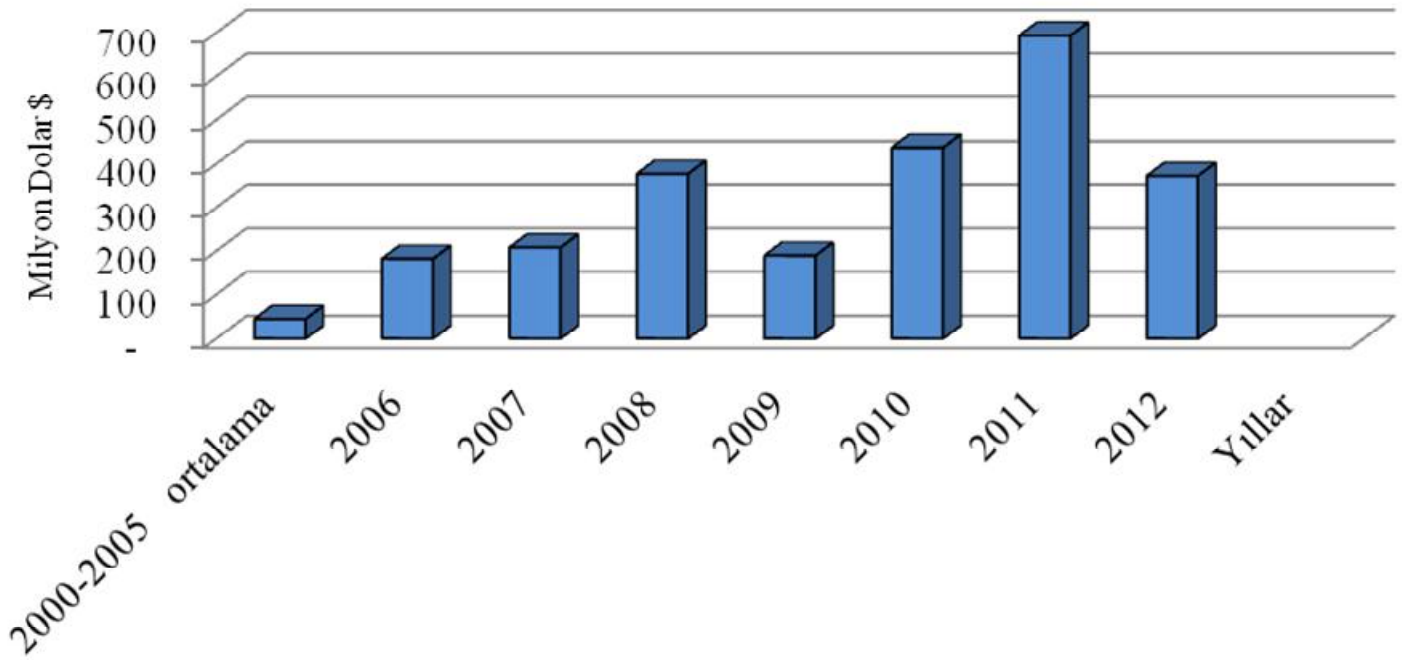
1998'deki Asya ve Rusya krizlerin etkisi ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz etkilemiştir. 1999 yılında 44,4 milyon dolar tutarındaki yabancı sermaye, 2000 yılında bir düşüş gösterek 2,4 milyon dolara gerilemiştir. 2004 yılından itibaren yabancı sermaye girişi önemli artış göstererek 175,5 milyon dolara ulaşmıştır. En yüksek düzeyine 2011 yılında 693,5 milyon dolar olarak ulaşmıştır. 2000- 2005 yıllar arasında Kırgızistan'a ortalama 45 milyon dolarlık yabancı sermaye girişi izlenmektedir ve bu rakam 2006 yıllından itibaren 182 milyon dolarlık artış ile başlayan sermaye akışı, 2008 yıllın sonlarında en yüksek seviye 377 milyon dolarlık yabancı sermaye ile ulaştığını görmekteyiz. 2008 yılında başlayan kriz, 2009 yılında ülkeye giren yabancı sermaye giriş miktarı azalmıştır. Ancak, 2010 yıllından itibaren yabancı sermaye dalgalı bir şekilde artış göstererek, 2012 yıllında 372 milyon dolar olarak kaydedilmektedir.

Grafik 3. Kırgızistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1993-2012)



Kaynak: 1993 verileri için IMF, January (1998); 1994 verileri için IMF, April (1999); 1995-2002 verileri için IMF, February (2005); 2003-2005 verileri için IMF, March (2007); 2006-2008 verileri için IMF, July (2009); 2009 verileri için IMF, October (2010); 2010-2012 verileri için IMF, June (2013).

Grafik 4. Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (2000 - 2012)



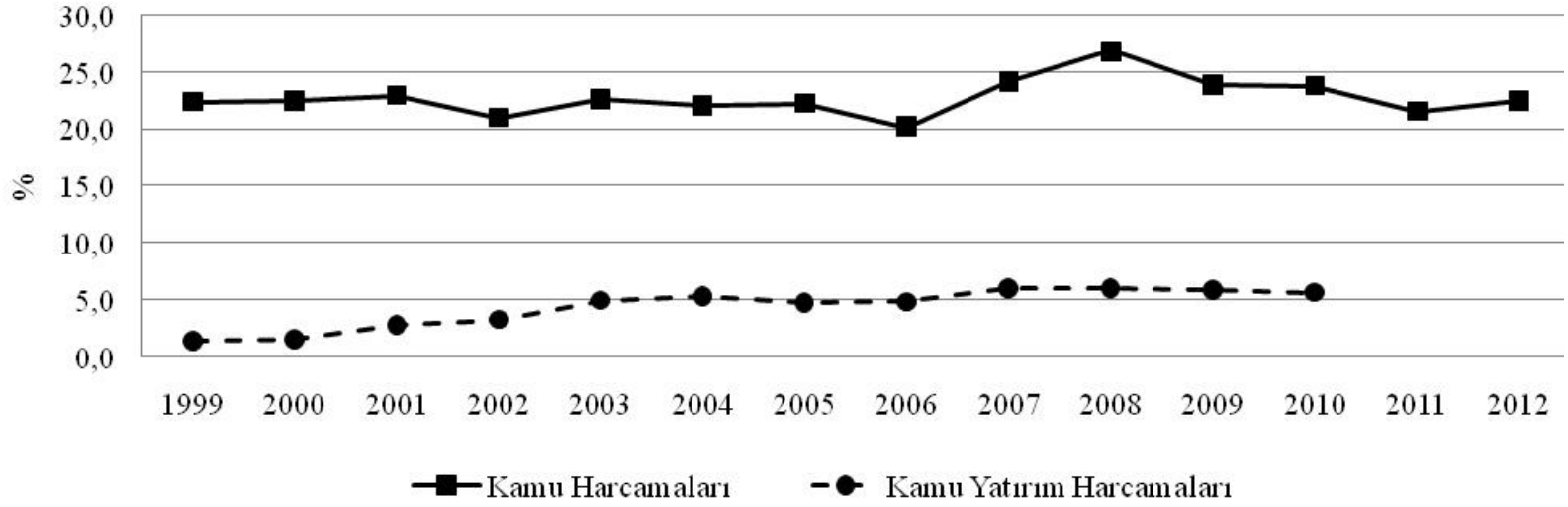
Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2.3.2. Kazakistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Kazakistan en çok yabancı yatırımcı çeken 20 ülke arasında yer almaktadır. Özellikle Doğu Avrupa ve BDT ülkeleri arasında kişi başına düşen yatırımında ilk sıralarda yer almaktadır. 1993- 2011 yılları arasında ülke ekonomisine yabancı yatırımcılar yaklaşık 132 milyar dolar yatırım yapmışlardır. DYSY'ın büyük kısmı (6,5 milyar dolardan fazlası) Kaşagan, Tengiz ve Karaçaganak yerlerinde bulunan petrol ve doğal gaz rezervlerinin gelişmesine yönelik finanse edilmiştir. 2007 yılında DYY girişleri bir önceki yıla göre yaklaşık % 56,7 oranında artış göstererek 11,1 milyar dolar oluşturdu. 2010 yılında takipteki kredilerin artış nedeniyle ülkeye giren DYY giriş miktarı 2009 yılına göre 2,4 milyar dolara azalarak 11,1 milyar dolar olarak gerçekleşti (Baikadamov A.B., v.d. 2013: 2-5).

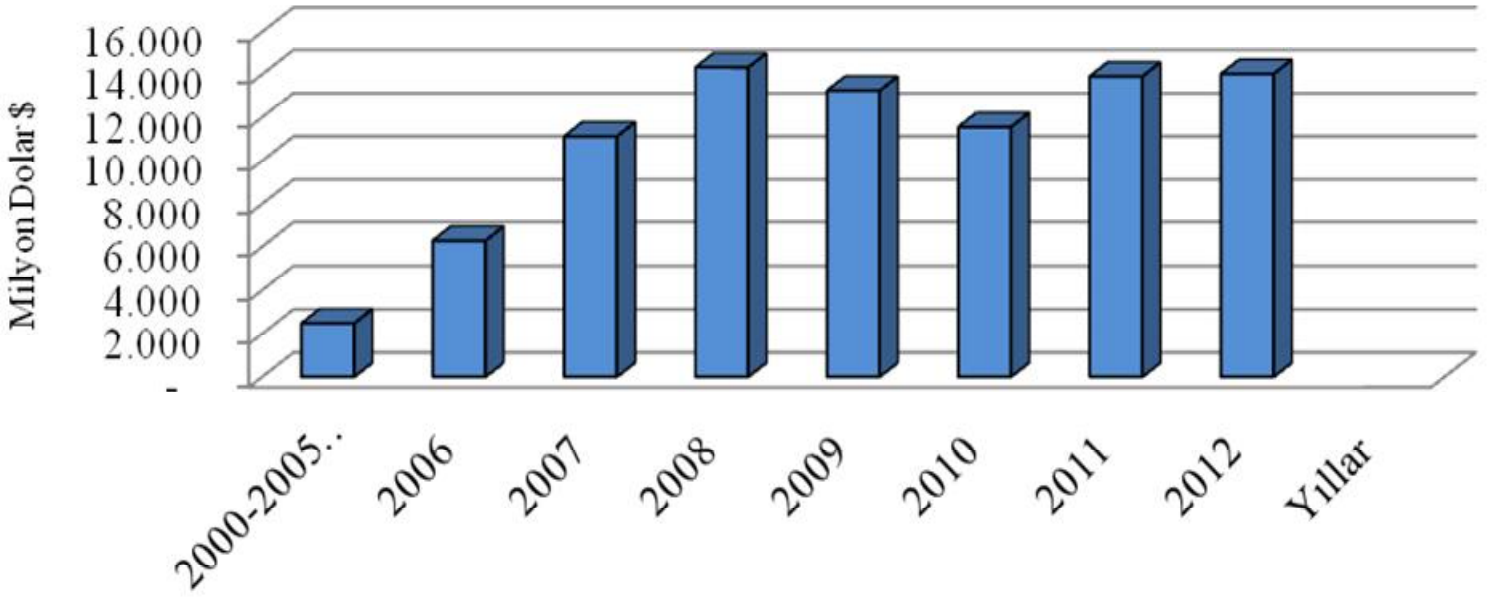
Kazakistan'da 1999 - 2006 yıllar arasında kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ortalama % 20 oranında iken, 2006 - 2007 yıllarında bu oran GSYİH'ın içindeki payı % 24,2 - 26,9 olarak bir artış trendi izlenmektedir. Ülkenin kamu yatırım harcamaları 1999 yıllından itibaren GSYİH'ya % 1,4 oranında bir artışla başlayarak , 2003 yılında GSYİH'ya % 5 oranında kayıt edilmiştir. Grafik 3'ten gördüğümüz gibi Kazakistan'da 2003-2010 yıllar arasında kamu yatırım harcamalarının GSYİH'ın ortalama oranı % 5 civarında olduğu izlenmektedir. 2000 - 2005 yıllar arasında Kazakistan'a ortalama 2 488 milyar dolarlık yabancı sermaye girişi izlenmektedir. 2006 yıllından itibaren 6 278 milyar dolarlık artış ile başlayan sermaye akışı 2008 yılın sonlarında en yüksek seviye 14 322 milyar dolarlık düzeye ulaşmıştır. Grafik 6'ya baktığımızda, 2008 – 2009 yıllar arasında yaşanan krizin etkisi, ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarının giriş miktarını etkilemektedir ve böylece 2012 yıllında giren yabancı sermaye yatırımlarının miktarı 14 022 milyar dolar olarak kaydedilmektedir.

Grafik 5. Kazakistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1999 - 2012)



Kaynak: 1999-2000 verileri için IMF, March (2002); 2001-2002 verileri için IMF, July (2005); 2003-2005 verileri için IMF, July (2007); 2006-2007 verileri için IMF, October (2009); 2008-2010 verileri için IMF, June (2011); 2011-2012 verileri için IMF, October (2013).

Grafik 6. Kazakistan 'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (2000 - 2012)



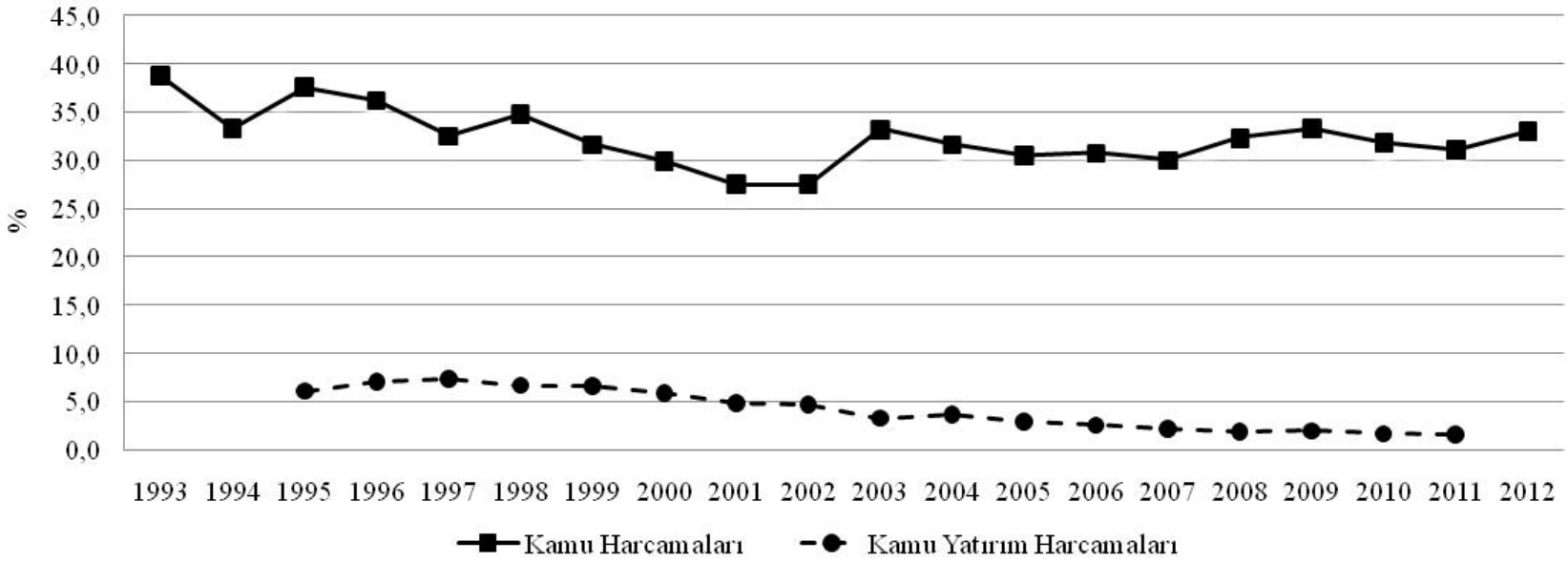
Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2.3.3. Özbekistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Grafik 7'de, görüldüğü gibi kamu harcamaları 2003 - 2012 yıllar arasında GSYİH'ya ortalama % 30 oranında gerçekleşmiştir. 1995 - 2002 yıllar arasında ülkenin yatırım harcamaları GSYİH'nın ortalama % 5 oranında iken, 2011 yıllında GSYİH'ya % 1,4 oranına kadar düşüsü izlenmektedir. 2000 - 2005 yıllar arasında ortalama 112 milyon dolar olarak kaydedilen yabancı sermaye yatırmlarının akışı, 2007 yıllında 705 milyon dolar, 2011 yıllında ise 1 467 milyar dolar olarak istikrarlı sekilde artmıştır, ancak 2012 yıllında 1 094 milyar dolarlık bir gerilim yaşanmıştır.

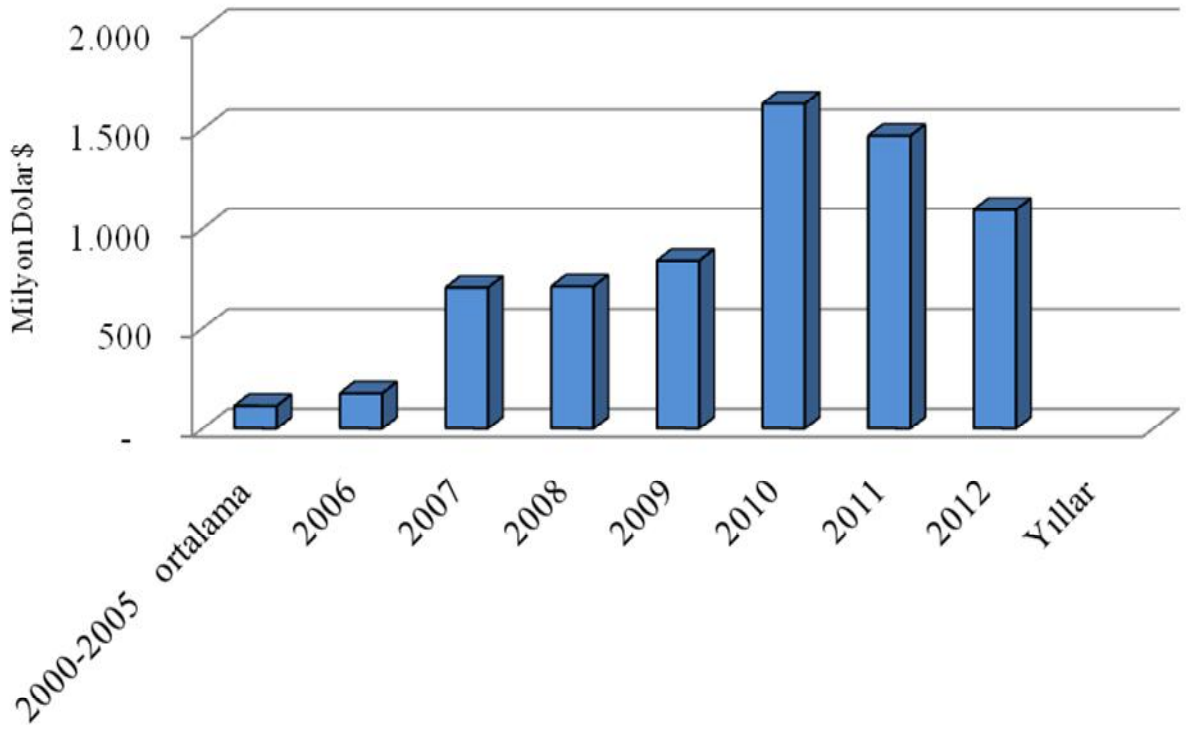
Ülkenin kamu yatırımlarına baktığımızda, özellikle 2002 - 2003 yıllarından sonra kamu yatırımlarda bir düşüş seviyesi izlenmektedir. Özbekistan bağımsızlığı kazanmasından sonra ülkenin ekonomisini daha sanayileşmiş bir yapıya getirmek için, sanayi ve üretim sektörlerine kamu yatırım harcamalarının yapılmasının önemli olduğunu göstermiştir. 1996- 2003 yıllar arasında ülkenin kamu yatırım harcamaları GSYİH'nın ortalama % 6,5 oranında oluşturmuştur. Bu oranın yaklaşık % 5 oranı dahil olmak üzere devlet bütçe dışında aldığı garantili dış borçlanma ile finanse edilmiştir. Kamu yatırımları bu dönemler içinde ekonominin toplam yatırımının neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Özbekistan 1996 - 2003 yıllar arasında, ülkenin geliştirme projelerinde kamu yatırımlarının % 30 oranı, ağırlıklı olarak sanayide, enerji ve kimya endüstri sektörlerinde gerçekleşmiştir (WB, 2005: 10-11).

Grafik 7. Özbekistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1993 - 2012)



Kaynak: 1993-1998 verileri için IMF, March, (2000); 1999-2002 verileri için IMF, March, (2005); 2003-2007 verileri için IMF, July (2008); 2008-2011 verileri için IMF, September (2013); 2012 verileri için IMF, October (2013).

Grafik 8. Özbekistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (2000 - 2012)



Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

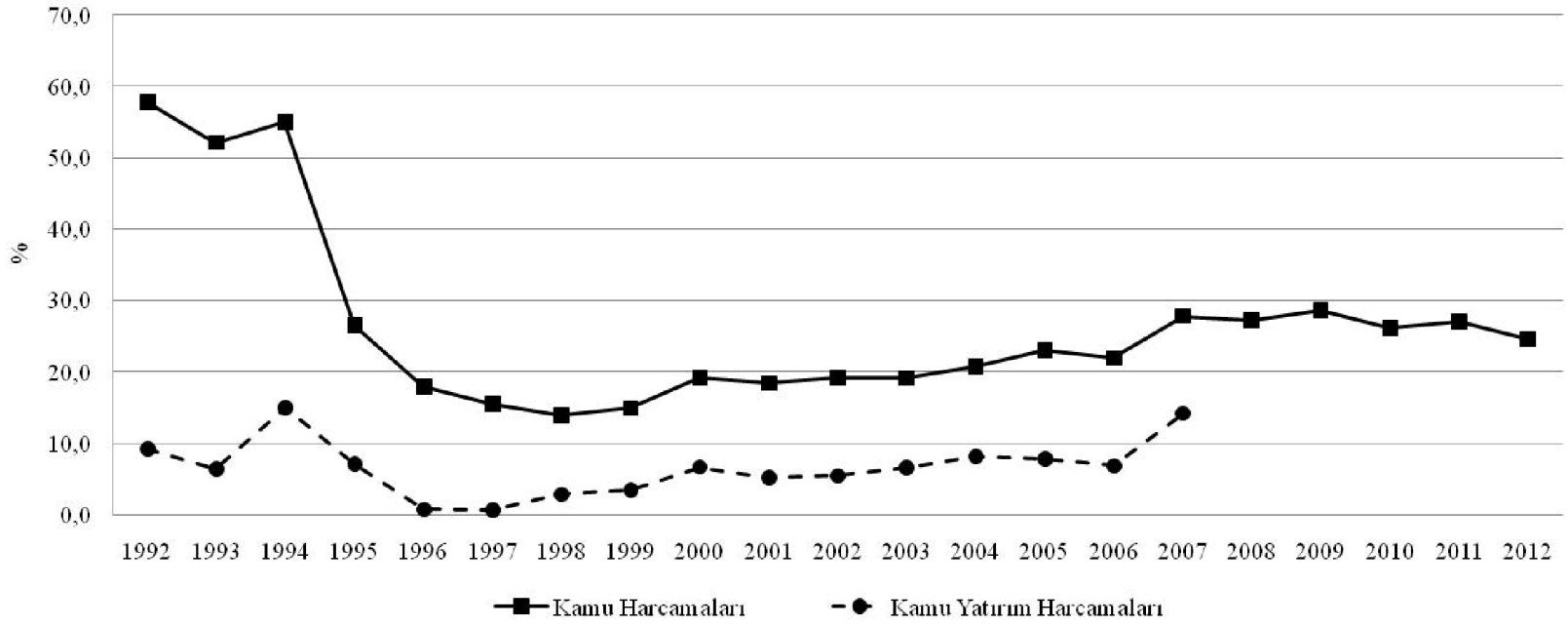
2.3.4. Tacikistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Grafik 9'dan görüldüğü gibi, 1992 -1994 yıllar arasında Tacikistan'da kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ortalama % 55 olarak gerçekleşmiş ve 1994 yılından itibaren kamu harcamalarında bir düşüş seviyesi izlenmektedir. 1994 yılı kamu yatırım harcamaları GSYİH'ya % 14,9 oranında en yüksek seviye olarak kayıt edilmiştir, ancak 1996 yıllında kamu yatırım harcamaları GSYİH'ya % 0,7 oranında en düşük seviyesi olarak gerçekleşmiştir. 1997 yıllından itibaren, istikrarlı bir şekilde artan kamu yatırım harcamalarının GSYİH'ya oranı, 2007 yıllında GSYİH'ın oranına % 14,1 olarak gerçekleşmiştir. 2000 - 2005 yıllar arasında Tacikistan'a ortalama 71 milyon dolarlık yabancı sermaye girişi izlenmektedir ve 2006, 2007, 2008 yıllar arasında yabancı sermayenin istikrarlı düzeyde sırasıyla 339, 360, 376 milyon dolar artış gerçekleşmiştir. 2008 yıllında olan krizin etkisi, 2009 – 2011 yıllar arasında yabancı sermaye yatırımların ülkeye giriş azalış trendin göstermektedir.

2000'lı yılın ilk yarısında kamu yatırım harcamaları GSYİH'ın % 6,6 oranında izlenmektedir. 2006 yıllında Tacikistan ve Çin ülkeler arasında gerçekleşen sözleşmeler sayesinde ülkenin önemli altyapı projelerine (yol ve enerji nakil hattı) Çin tarafından krediler verilmektedir ve bu krediler sayesinde 2006 ve 2007 yıllar arasında ülkenin kamu yatırım harcamalarında % 6,8 ve 14,1 oranında bir artış gerçekleşmiştir (WB, 2008: 8).

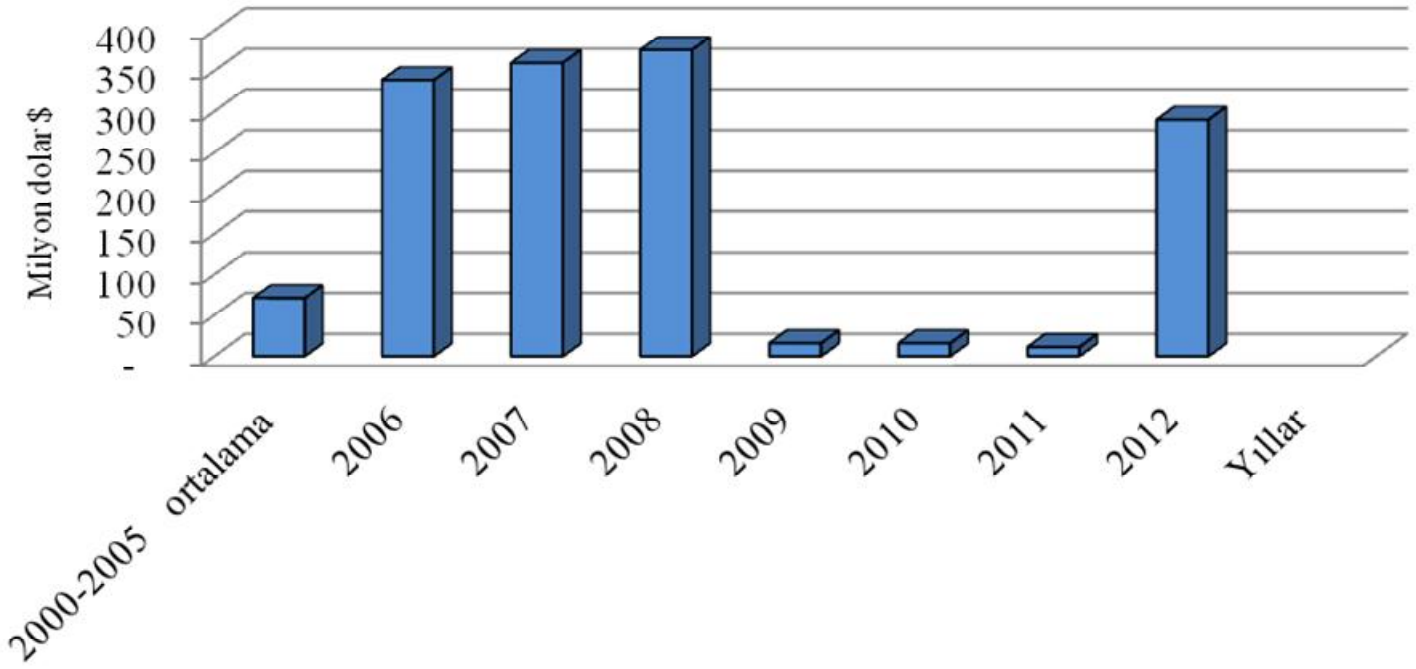
Tacikistan hükümeti tarafından yeni projelerin gerçekleşmesine giden kamu yatırımları sayesinde 2007 yılında ülke bütçesine ihracat yolu ile ortalama 190 milyon dolar gelir getirmektedir. Tacikistan hükümeti, 2007 yılında enerji projelerine yapılan sermaye harcamalarının gelir olarak dönüşü, 2011 yılında 16 milyon dolar, 2015 yılında 150 milyon dolar ve 2020 yıllarında ise, bu rakam 245 milyon dolara kadara ulaşması tahmin edilmektedir (WB, 2008: 139-148).

Grafik 9. Tacikistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1992 - 2012)



Kaynak: 1992-1994 verileri için IMF, February (1998); 1995-1999 verileri için IMF, May (2001); 2000-2004 verileri için IMF, April (2005); 2005-2007 verileri için IMF, December (2008); 2008-2012 verileri için IMF, October (2013).

Grafik 10. Tacikstan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (2000 - 2012)

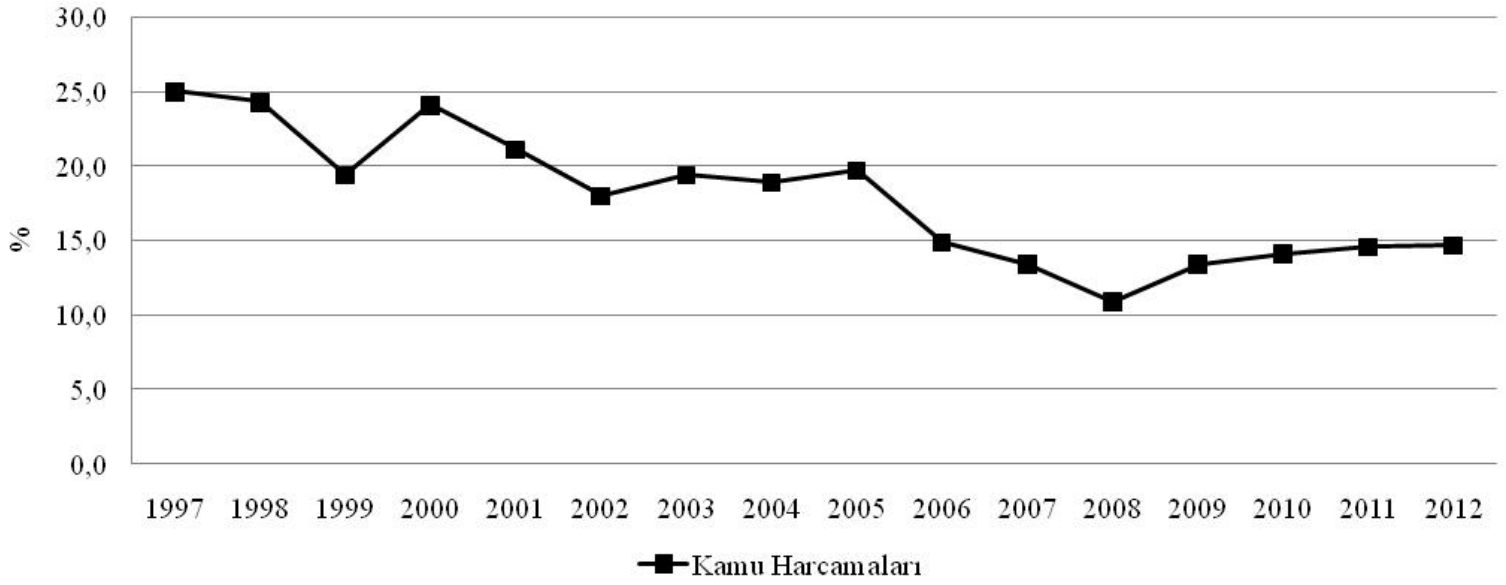


Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2.3.5. Türkmenistan'da Kamu Harcamaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

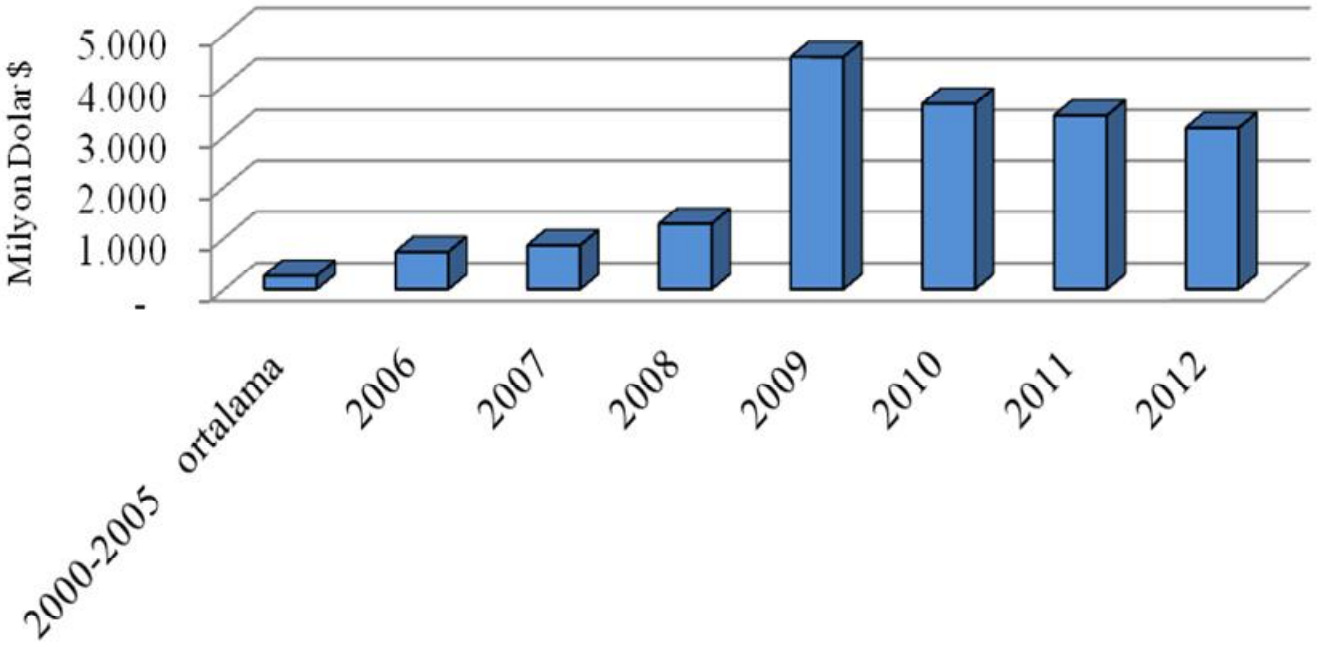
Grafik 11'e göre, Türkmenistan'da kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı 1997 yıllından itibaren bir düşük seviyelere gerilemiştir. 1997 yıllında kamu harcamaları GSYİH'ya oranı % 25 iken, 2012 yıl sonunda ise, GSYİH'ya içindeki payı % 14,7 düzeyde gerçekleşmiştir. 2000-2005 yıllar arasında Türkmenistan'a ortalama 262 milyon dolarlık yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2006 yıllından itibaren ülkeye giren yabancı sermayenın hızlı artışı ile beraber, 2009 yıllında 4 553 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. 2008 yılında yaşanan krize rağmen, 2009 yıllından sonrada ülkeye yabancı sermaye akışı istikrarlı bir düzeyde ortalama, 3 400 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik 11. Türkmenistan'da Kamu Harcamaları ve Kamu Yatırım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1997 - 2012)



Kaynak: 1997-2012 verileri için IMF October (2013).

Grafik 12. Türkmenistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi (2000 - 2012)



Kaynak: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

2.4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Bakımından Kamu Harcamalarının Önemi

Birçok gelişmekte olan ülkelerde, özellikle ulaşım ve iletişim sektörünün altyapısını iyileştirmek için harcanan kamu harcamaları, özel sermaye yatırımlarının giriş miktarını arttırmaktadır. Çünkü, özel sermaye yatırımları ülke ekonomisinin üretim kapasitesini genişletmektedir ve ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gelişmesine, rekabet güçlerin arttırmasına, devlettin uzun vadeli projelere yaptığı harcamalar son derece önemlidir. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerde ulaşım ve iletişim altyapılara yapılan kamu yatırım harcamalarının sürekli bir şekilde artması önemlidir.

2.4.1. Kamu Harcamalarının Verimliliği ve Altyapı Yatırımları

Öncelikle, kamu altyapı harcamaları ülkenin stratejik sektörlerine önem vermesi toplam üretim verimliliğini arttırabilmektedir ve böylece bu ekonomide fiziksel ve mali kaynakların artmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, kamu altyapı harcamaları: karayolu, demiryolu, havayolu, denizyolu ulaşım maliyetlerin azalmasına neden olacaktır. Böylece kamu altyapı harcamaları özel sermaye yatırımlarının verimliliğini arttırır. Bachher v.d. (2012) çalışmalarında, özel sermaye yatırımlarının çoğu sivil altyapısına gitmesini vurgulamaktadır. Bu ise, genellikle iletişim, enerji, ulaşım altyapıları içermektedir. Altyapının gelişmesi sadece insan ve fiziki sermayenin verimliliğini arttırmaksızın, özel yatırımları teşvik eder, ulaşım maliyetlerini düşük tutarak bölgeler arasında erişimi sağlar, üretim verimliliğini arttırır ve ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur (Alex Moss, 2014: 3; Straub, 2008: 263-286).

Birçok düşük gelirli ülkelerde bürokrasi, yolsuzluk ve özellikle kalitesiz altyapının olduğu yerlerde, ulaşım ve enerji sektörlerin verimliliğini azaltır. Calderon ve Serven'in, son çalışmalarına göre, altyapının fiziksel göstergelerini kullanarak, düşük gelirli ülkelerde altyapıya olan kamu harcamaları büyümeye pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Eğer düşük gelirli ülkeler kendi altyapı

eksikliğinin giderilmesine kamu altyapı harcamalarına önem verdiği takdirde, orta gelirli ülkelerin düzeyine ulaşarak, yıllık büyüme oranı % 2 düzeyinde artacağını bulmuşlardır (Calderon ve Serven, 2008: 27).

Birçok gelişmekte olan ülkede, kamu harcamalarının verimliği düşük olduğundan, kamu yatırım harcamaları ve sermaye birikimi arasındaki bağlantı zayıf kalmaktadır. Özellikle, sermaye birikiminin yetersiz olduğu yerlerde, ülke ekonomisinin büyüme oranı düşük olmaktadır, ve bunun nedeni de ülkdeki sanayilerin verimliliğinden kaynaklanmaktadır. Böylece, kamu harcamalarının verimliliği az olduğu yerlerde, yolsuzluğun artması ve yabancı sermayenin bölgeyi terk etmesine yol açabilmektedir. Ancak, birçok bilim insanı kamu yatırımları ekonomik büyümeye en önemli katkıda bulunan faktörlerden biri olarak kabul edilmiştir. Bir taraftan, kamu yatırımları altyapılarını destek sağlanması yoluyla özel yatırımları kolaylaştırır ve teşvik eder. Bunun sonucunda ise, sermayenin verimliliği artar, bu da toplam kaynak kullanılabilirliğini genişletir (Barro 1990'dan aktaran Norris v.d. 2010: 5; Phetsavong ve Ichihashi, 2012: 1).

Kamu harcamalarının altyapıya yönelik yapılan kamu yatırım harcamaları ülkenin ekonomik ve politik açısından ülkenin ekonomik büyümesine önemli katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Henisz ve Zelnerin (2006) yaptığı araştırmalara göre, siyasi kurumların ve bazı ilgili kurumların etkisi sayesinde yabancı yatırımları etkilediğini kanıtlarla sunmaktadır. Ülkenin yatırım verimliliği için verilen ek mali alan, kamu yatırım harcamalarının verimliliğinin ve kalitesinin önemli seviyede olduğu delil olarak vurgulamaktadır (Norris v.d. 2010: 6-22).

Ülkeleri bağlayan havayolu altyapıların geliştirmesi, ülkeler arasındaki ticareti geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Artan talep ve trafik neticesinde Asya'nın birçok yerlerinde, hava taşımacılık sektöründe uçak ve yolcu sayıları katlanarak artış göstermektedir (WB, 2008b' aktaran ADB, 2009: 45).

Son yıllarda teknolojinin gelişmesi havayolu taşımacılığını güvenli ve ucuz hale getirmektedir. 1955- 2004 dönemler arasında dünyanın birçok hava taşımacılığının maliyetleri büyük bir oranda düşmüştür. Uzun mesafeli ticaret, uluslarası pazarları ve ihracat potansiyelini arttırarak, ülkeler arasındaki ticareti daha cazip hale getirmektedir. Hava taşımacılığına olan talebin diğer bir itici nedeni: Zengin ülkelerdeki zengin tüketicilerin yükek kalitedeki ithalata olan talebinin

artışıdır. Zengin ülkelerde, zengin tüketicilerin refahı arttıkça yüksek kalitedeki malın pahalı olmasına rağmen, malın kalitesi ve teslimat hızına önem vermektedirler ve bu ise, hava taşımacılığına olan talebi giderek arttırmaktadır. Ulaşım ve iletişim sektörlerine yapılan kamu altyapı yatırımlarının değerleri yüksek olması, üretim ve ticaret maliyetlerini azaltır ve bir yabancı yatırımcı için daha karlı uygun bir ortam oluşturmaktadır (Hummels, 2009'dan aktaran ADB, 2009: 45- 59; Ndikumana v.d. 2007: 22).

Böylece, kamu yatırımları ülkenin kalkınma sürecinde, petrol üretmeyen ülkenin üretim faaliyetlerinin ve ekonomi büyümesine katkı sağlamaktadır. Kamu altyapı yatırımlarının verimliliği ne kadar etkin olduğu, bulunduğu bölgelerin doğal kaynaklarına bağlıdır (Collier (2009), Gupta (2014) v.d.'den aktaran IMF, November, 2014: 7-8).

2.4.2. Kamu Harcamalarının Rekabette ve Doğrudan Yabancı Yatırımları Çekmede Rolü

Uluslararası pazarlarda rekabet gücü yüksek ülkelerin refah düzeyleri, ülkenin stratejik projelerin altyapısına yapılan kamu harcamaları ve özel yatırımlarından kaynaklanmaktadır. İşletmeler günümüzde daha sıkı ve zorlu bir rekabet ortamında olabilmeleri için, ulaştırma ve iletişim sektörünün altyapısına yönelik yapılan kamu harcamaları teşvik etmesi gerekmektedir. Ülkenin rekabet gücünün korunması ve geliştirilmesi, devletin en önemli ekonomik fonksiyonlarından biridir. Bunun için DYSY'ın girişi ve yerli yatırımların ülkeye odaklanması gerekmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının getiri oranı yüksek olduğu halde, kamu harcamalarının DYSY'ı üzerindeki etkisi olumlu olduğu görülmektedir.

Mold(2004), Ankilo (2003) ve Baliamoune-Lutz (2004) yaptığı araştırmalara göre, DYSY'ı ülkenin kalkınması için bir itici faktör olarak görülmektedir, ancak bazı ülkelerin uluslararası pazarlara sınırlı ve kamu yatırımları ile beraber özel sektör yatırımları arasındaki bağlantının zayıf olması, yabancı sermaye yatırımlarını geri çekmektedir (Ndikumana v.d. 2007: 3-13).

Dünya'da küreselleşme düzeyi arttıkça, sanayileşmiş ülkelerin yeni teknolojileri hızlı gelişmektedir. Çünkü, bu ülkelerin ileri teknoloji içerikli yabancı sermaye yatırımları artmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin avantajı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlar arasındaki bağlantıların güçlü olmasıdır (TEPAV, 2007: 46).

Narula ve Marin (2003); Dunning ve Narula (2004); Blomström ve Kokko (1998); Grosse ve Trevino(1996); Gugler ve Brunner (2007) yaptığı çalışmalarında, yabancı yatırımların, ülkeler arasında rekabet edebilmeleri için, ulaşım ve iletişim altyapısı güçlü olması olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, bir ülkede bulunan yabancı yatırımcı, diğer ülkerin rakiplerine göre üstün bir teknolojiye sahip olması, uluslararası piyasalara daha kolayca açılabilmektedir ve zamanla ülkenin rekabet gücün arttırabilmektedir. Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin, küresel rekabet ortamında rekabet edebilmeleri için, DYSY'ı teşvikte bulunması gerekmektedir. Böylece, yeni teknoloji içerikli yabancı sermeye yatırımları, ülkenin rekabet gücün yüksek düzeyde arttıracağı görülmektedir (Karaca, 2014: 728).

Ekonomistler tarafından, DYSY'ı ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu kabul ederken, Aschauer (1989) yaptığı çalışmasında, kamu yatırımlarının önemli olduğunu vurgulamış, ancak ülkenin stratejik sektörüne yapılan kamu harcamaların yetersiz olması, ülkenin ekonomik büyümesine olumsuz katkı sağlayacağı gösterilmektedir (Erden v.d. 2006: 479-480).

Easterly ve Serven (2008), Serven (2007), Collier (2008) yaptığı birçok çalışmalara göre, gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynakları hakkında bilginin yetersiz olduğundan, özel sermaye yatırımlarının daralmasına sebep olduğu tartışılmaktadır. Bu çalışmalara göre, hükümet ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayan projelerin verimli olanlarını seçerek, kamu harcamalarının önemini arttırmaktadır. Böylellikle, verimsiz projelere olan kamu harcamalarını kısaltarak, ülkenin kaynaklarını rasyonel kullanmak gerekmektedir. Kamu altyapı harcamalarının verimliliği dört önemli aşamalardan oluşmaktadır: değerleme, seçim, uygulama ve değerlendirmedir (Norris v.d. 2010: 6-22).

Birçok şirketlerin uluslararası pazarlarda karşılaştığı sorunlarının giderilmesine devlet tarafından destek gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü, devlet tarafından gösterilen destek, şirketlerin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü arttırmaktadır. Birçok gelişmiş ülkelerdeki çok uluslu şirketlerin ileri teknolojiye, iyi

eğitimli beşeri sermayeye, yüksek bütçeye ve gelişmiş pazar olanaklarına sahip olduğu için, bu şirketlerin rekabet gücü artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yerel firmalara devletin desteği yetersiz olduğundan, ülke içindeki yerel firmaların verimliliği düşük gösterilmektedir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörünün rekabet gücünü arttırmak için, devlet girdi maliyetlerini düşürmeye yönelik politikaları uygulaması gerekmektedir.

> "Devlet yerel firmaların rekabet gücünü arttırmada iyi eğitimli işgücü sağlamak ve işgücü üzerindeki maliyetlerin düşürülmesi ve özellikle elektrik, doğal gaz gibi kaynakların düşük maliyetli temini ve ihracata yönelik ileri bağlantı sağlayan sektörlerde verimliliği arttırıcı tedbirler almak gerekmektedir" (Karaca, 2014: 716-718).

Genellikle, gelişmekte olan ülkelere göre gelişmiş ülkelerin yüksek rekabet gücünün üstünlüğü, birçok faktörlerden bağlı olmaktadır. Örneğin: ulaşım ve iletişim altyapılarının güçlü ve kaliteli olması, elektrik ve doğal gaz gibi kaynakların düşük fiyatta arz edilmesi, iyi eğitimli işgücünün olması, bu ülkelerin rekabet gücünü arttırmaktadır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler arasında rekabet gücünü yakalayabilmek için, mevcut doğal kaynakları doğru kullanılabilmesi ve verimli projelere kamu altyapı harcamalarının artması son derece önemlidir.

Bir sanayi şirketin rekabet gücünü etkileyen dört önemli etken olmaktadır: ekonomik rejimleri teşvik için yapılan reformlar, teknoloji yönetim seviyesinin artması, önemli bilgileri elde etmek ve altyapıları oluşturmak. Bu faktörler, ekonomik rejimlerinin önemli yönlerin teşvik ederek, ekonominin arz yönün temsil etmektedir. Dolayısıyla, bu faktörlerin etkileşimi ise, ülkenin sanayi sirketlerini rekabet durumuna getirmektedir. Verimli ve stratejik altyapılar (yollar, demiryolları, ve hava taşımacılığı) uluslararası pazarlarda, yabancı ve yerli şirketlere rekabet gücünü sağlayabilmektedirler. Hazar denizine çıkışı olan Orta Asya ülkelerin modern bilgiye ve iletişim altyapısının olması, ülkelere yeni teknolojileri getirmektedir ve uluslararası pazarlara olan erişimi sağlamaktadırlar. Bir, yabancı işletmelerin ülke dışında üretim yapmaları, ülkeler arasındaki ihracatı arttırır, modern teknolojinin gelişmesine ve istihdamın artmasına yol açacaktır. Bu yüzden, hükümet yerel ve yabancı şirketlerinin gelişmesi ve ülke dışına ihracatı yapabilmesi için devlet olumlu

şartları oluşturması gerekmektedir. Ülke ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesi, DYSY'ın geri dönüş seviyesini arttırır, hatta kriz sürecinde bile, yabancı sermaye yatırımlarının artmasına gerekli yardımları sağlar (Collier ve Venables, 2008: 9; Dowling, 2006: 53-60).

Bazı durumlarda, kamu harcamalarının artması özel yatırımları olumsuz etkilemektedir. Çünkü, ekonomide kamu ve özel sektörler aynı kaynaklar için rekabette bulunduğu için, devlet özel sektörleri ülke pazarından dışlayabilir. Böylece, bir pazarda kamu ve özel sektörler rekabet içinde bulunursa, devlet tarafından kamu şirketlere destek göstererek, özel şirketleri dışlayabailir (Erden v.d. 2006: 481 - 489).

Birçok, bilim insanı tarafından yapılan araştırmalar göre, kamu altyapı yatırımları özel sermaye yatırımlarının tamamlayıcı olduğunu belirtmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının ülkenin altyapı projelerine katkı sağlaması ve verimli olması, yerel veya yabancı şirketlerin uluslararası pazarlarda rekabet güçünün arttırmasına imkan sunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÇEKİLMESİ BAKIMINDAN KAMU YATIRIM HARCAMALARI

Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin hızlı gelişmesine DYSY'ı önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Çünkü DYSY'nın getirdikleri bilgi, yeni teknoloji, eğitim seviye artışı, ülkenin kalkınmasına fayda sağlayarak, dış piyasada ülkenin rekabet gücünü arttırmaktadır. DYSY'ı ev sahibi ülkenin sermaye birikimini ve üretim kapasitesini arttırmakta beraber ülkeye getirdiği ileri bir teknoloji, o ülke için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Ülkenin sahip olduğu, iyi eğitimli insan sermayesi , yönetim bilgisi, kaliteli ulaşım ve iletişim altyapıları, ileri teknoloji ülkenin dışa bağımlılığını azaltarak, ithal ürünlerden vazgeçmektir ve ihracata dayalı malların üretimini arttırmaktadır. Ayrıca, ülkeye giren yeni yatırımlar, ülkenin toplam yatırımlarının artışına olumlu etki sağlamaktadır. Bundan dolayı, ülkenin altyapılarına yönelik yapılan kamu harcamaları, yabancı sermayenin girişini olumlu etkilemektedir.

3.1. Kamu Yatırım Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi

Kamu yatırımlarının verimliliğinin artırılması bir önceliktir ve, bu yüzden birçok ülkenin kalkınmasında altyapının güçlü ve kaliteli olması önemlidir. 2000'li yılların başından bu yana, petrol fiyatlarının yükseliş nedeniyle, petrol üreten ülkelerde kamu yatırımlarının miktarı artmıştır, bu da ülkenin büyük altyapı projelerine sebep olmuştur. 2008-2009 küresel mali kriz yıllarında bile, petrol üreten ülkelerde kamu harcamalarının önemli bir ölçüde olmuştur (IMF, 2014: 7-8).

Güçlü altyapı, bölgesel ve küresel pazarlara uzak alanları ve denize kıyısı olmayan ülkeleri birbirine bağlamak için hayati önem taşımaktadır. Deniz

taşımacılığı aynı mesafeye birçok farklı ürün taşınması için avantajlıdır, çünkü lojistik taşıma maliyetleri deniz taşımacılığına göre 7 kat pahalıdır. Denize kıyısı olmayan bir ülkenin, bölgesel altyapıyı % 10 yolu geliştirmesiyle, ihracatı % 20'nin üzerinde arttırabilir (Venables, 2006'dan aktaran ADB, 2009: 63).

Lojistik ve altyapı hizmetleri küresel rekabette Orta Asya'nın önemli bir bileşenidir. Altyapı hizmetleri verimliliği arttırmaya yol açabilir. Özellikle bölgesel altyapı Orta Asya'nın ekonomik kalkınmasında önemlidir:

- Bölgesel bağlantıyı geliştirmekte, insanlar için malların bölge arasında taşıması daha hızlı, ucuz ve kolay olacaktır.
- Bölgesel ve küresel ticaret maliyeti azaltır, bölgesel üretim ağlarının rekabet gücünü arttırarak daha fazla yabancı sermaye yatırımları teşvik eder. Böylece, ekonomi daha hızlı büyür.
- Ülkede yoksulluğu azaltmaya yardımcı olur, tükettikleri mal ve hizmetlerin maliyetini düşürür ve elektrik gibi temel altyapı hizmetlerine daha iyi erişim sağlanır.
- Bölgesel kaynakların kullanımına daha verimli teşvik olur. Böylece, gaz ve hidroelektrik gibi projeler geliştirilir.
- Tek bir Asya pazarı oluşturulmasına katkı sağlanır. Bölgesel talebi arttırarak Asya'nın tasarruf yatırımını verimli kılar (ADB, 2009: 21- 23).

Asya'da Tham v.d. (2009) yaptığı araştırmalara göre, altyapının DYSY'ı çekmede ve onun neticesinde ihracata yönelik olmasının önemini ortaya koyarak analizde bulunmuştur. Kaliteli altyapılarının olduğu yerlerde DYSY'nın artacağı ve bu ihracata etkisini yaratacağını göstermiştir. Amiti ve Javorcik (2008) yaptıkları çalışmalara göre, yabancı yatırımlarının girişini etkileyen en önemli faktörlerin tedarikçi ve pazarlara olan erişimi olduğunu savunmuşlardır. Ülkeler arasında demiryolu bağlantılarının olması, DYSY'nın girişine olumlu etki yaratmaktadır. DYSY'ı özellikle Orta Asya'daki ülkelerinin ticareti büyümesi için önemlidir. Her ülkenin üretim rekabeti, diğer ülkelerin üretim ağına ve ticaretinin verimliliğine bağlıdır. Böylece, fiziki altyapının iyileştirilmesi, ülkeler arasındaki ticaret maliyetlerini azaltarak, yabanci şirketlerin işbirliğini güçlendirmektedir. (ADB, 2009: 21- 76).

Genellikle, ülkenin kamu altyapı yatırımları ve özel yurt içi yatırımları ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiyi yaratmaktadır. Ancak, bazı ampirik sonuçlara göre, bir ülkede kamu yatırım harcamalarının büyük miktarda artışı, DYSY'ı ve özel yurtiçi yatırımları ekonomik büyüme üzerine olan olumlu etkisini azaltıp ve hem DYSY'ı hem yurt içi özel yatırımları dışlamaktadır. Örneğin, ülkelerin kamu altyapı yatırımları, GSYİH'ya oranı % 6.6 -7.5 seviyesin aştığı zaman, DYSY'ın girişin olumsuz etkileyerek DYSY'ı ve özel yerli yatırımlarının giriş miktarını azaltmaktadır (Phetsavong v.d. 2012: 9-14).

Mevcut ampirik çalışmalara göre, ülkenin altyapısına yönelik yapılan kamu harcamalarının önemi oldukça önemlidir. Çünkü bazı delillere göre kamu altyapı harcamalarının artması olumludur, ancak iç ve dış faktörlerinin etkisi de kamu altyapı harcamaları başka girişimleri teşvik edebilmektedirler. Ampirik araştırmalara göre, yeni yatırımcılar, önceki yabancı yatırımcılarının yatırım sürece yaşadığı sonuçları ve tüm verileri olduğu takdirde bile, yatırımları teşvik etmekte ve rasyonel karar almaktan zorlanmaktadırlar. Bu durumlar, önceki yapılan yatırımlara göre, kamu altyapı harcamalarının gelecekte başarılı olup yada olamayacağını göstermektedir (IMF, 2014: 4).

Proje seçimlerinin sonucunda, verimsiz yada hatalı seçimlerinin olması, proje uygulanmasında bilginin veya kaynak sızıntısının olması, kamu yatırım harcamalarının zayıf teknik incelemesi sonucunda özel sermayenin geri dönüş seviyesini göstermektedir. Kamu yatırım harcamalarının yetersiz olduğundan, özel sermaye yatırımlarının geri dönüşü düşer. Aynı zamanda, önemsiz bir proje, kamu yatırım harcamalarının artmasında önemli bir potensiyel riskini taşımaktadır (Norris v.d. 2010: 3).

Gelişmekte olan ülkelerde, reel GSYİH uzun vadede, özel sermaye yatırımları üzerinde güçlü bir hızlandırıcı etkisi vardır. Ampirik sonuçlara göre, kamu altyapı yatırımları ile beraber özel sermaye yatırımları birbirine bağlı ve tamamlayıcı olduğunu göstermektedir. Böylelikle, yapılan sonuçlara göre kamu yatırım harcamalarının uzun vadede %1 artış olduğunda, özel sermaye yatırımlarda yaklaşık % 0.54 oranında artmaktadır. Kısa dönemin etkisi olumludur, ancak uzun döneme göre yaklaşık 2 kat az olmaktadır (Erden ve Holcombe, 2006: 490).

Enerji kaynaklarının arasındaki fiyat rekabeti, birçok işletmeler için bir başarıdır. Özellikle, işletmelerin uluslararası piyasalarda rekabet gücü görülmektedir. Bir şirketin aldığı yatırım kararları, yatırımcının rekabet üstünlüğüne sahip oldukları zaman ortaya çıkmaktadır. Fiyatların atrışı yüksek maliyetlere yol açabilir, dolayısyla bu durumlarda yatırım yapmak yabancı yatırımcı riskli olmaktadır. Ülkenin enerji altyapı ağlarının sürekli gelişmesi ve bakım maliyetinin düşük olması, yabancı yatırımcı için stratejik önem taşımaktadır. Ulaşım sektörüne yapılan altyapı yatırımları, büyük şehirlerde trafik sıkışıklığını azaltır, karayolu taşıma seçeneklerini sunmaktadır. Forfas'ın analizine göre, şehirlerin ekonomik gelişmesinde girişimciliğin ve ulaşım altyapının önemi gelişmiş teknoloji hizmetlerini zamanında teslim etmektedir. Gelişmiş ulaşım ve iletişim imkanlarının sunulması ve yaygın kullanılabilirliği gelecekte gelişmekte olan sektörlerde önemli bir rol oynamaktadır. Son zamanlarda, bilim insanı tarafından yapılan araştırmalarının altyapı üzerinde yapılması, istihdamın artmasına daha fazla yararlı ve kaliteli ürünleri sunacaklarını göstermektedirler. Genellikle, özel sermaye yatırımları istihdamı teşvik etmektedir, Sermayenin yoğun yerlerde, emek verimliliği da artar, özellikle büyük inşaat projelerinde. Sermaye yatırımları, ekonomik büyüme kapasitesine önemli katkı sağlayarak, istihdamı da arttırır. Birçok araştırmalara göre, yabancı yatırımlar, teknolojinin gelişmesine ve inovasyonun artmasına ön ayak olmaktadırlar. Ülkede devamlı bir şekilde yabancı sermayenin girişi, diğer yabancı yatırımcılar için çekici olacaktır ve iş sürdürebilmesinde garanti etmektedir. Sanayi ülkelerin gelişmesinde fiziksel, teknolojik ve sosyal altyapılarının olması gerekli bir koşuldur. Çünkü, yatırımcıların coğunluğu güçlü ve kaliteli altyapının oluştuğu yerleri tercih etmektedirler. Ülkenin altyapı ve hizmetlerinin gelişmesiyle, ülkenin küresel rekabete gücü artar. Uluslararası Küresel Ekonomik Forumu'nun "Dünya Rekabetçilik Yıllığı" raporuna göre altyapı, rekabet alanında ikinci, kamu harcamaları ise, verimlilik alanında önemli beş etken arasından biri olduğunu değerlendirmişler (Department of Public Expenditure and Reform, 2011: 5-20).

Genellikle, kamu altyapı harcamaları uzun vadeli projelere yöneliktir, dolayısıyla birkaç yıl sürmektedir. Kamu harcamalarının verimliliği GSYİH'ın artışına olumlu etkili yaratarak, ülkenin ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktadır.

3.2. Kamu Yatırım Harcamalarına Göre Yapılan Ampirik Çalışmaları

Tablo 1'de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kamu yatırım harcamaları üzerinde yapılan ampirik çalışmalara göre, kamu yatırım harcamaları yabancı sermaye üzerinde olumlu ve tamamlayıcı nitelikte olduğunu birçok bilim insanı kanıtlamaktadırlar. Özellikle, ulaşım ve iletişim altyapısına yapılan kamu harcamaları ülkenin ekonomi büyümesine olumlu taraftan etkilediğini belirtmektedirler.

Tablo 1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yatırım Harcamalarının Etkileri Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Ülke	Zaman aralığı	Değişken	Sonuç
Le ve Suruga (2005)	105 Gelişmiş ve GOÜ	1970-2009	Kamu yatırımları ve DYSY arasınkaki ilişki	Kamu yatırımları 8-9 % seviyesin aştığı zaman DYSY'dan fayda olmasını engel olduğunu işaret ederek sonuçlarını açıkmışlar.
Blejer ve Han (1984)	24 GOÜ	1971-1979	Altyapı olan kamu yatırımlarının özel yatırımlara etkisi	Kamu yatırımlar özel yatırımlarının tamamlayıcı olduğunu kanıtlamışlar.
Everhart ve Sumlinski (2001)	63 GOÜ	1970-2000	Kamu ve özel yatırım arasındaki kısmi korelasyon araştırmışlardır	Sonucunda kamu yatırımlar ve özel yatırmlar (dışlama etkisi), arasında negatif bir korelasyon var olduğunu kanıtlamışlar
Eduardo ve Christiyan (2011)	116 GOÜ	1980 ve 2006	Kısa vadede kamu yatırımları ile özel yatırımlar arasındaki ilişkisi	Ortalama kamu yatırımlar özel yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiyi göstermektedir
Erden ve Holcombe (2005)	19 GOÜ	1980-1997	Kamu yatırımları ve özel yatırımlar arasında ilişkisi.	Arasında pozitif bir ilişki var olduğunu kanıtlamışlardır.

Tablo 1. devam

Easterly ve Rebelo (1993)	Gelişmiş ve GOÜ	1980-1997	Ulaşım ve iletişim sektörlerindeki kamu yatırımları ve ekonomik büyüme	Kamu yatırımlarının taşımacılık ve iletişimde ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki bulunmasını göstermişler
Deverajan (1996)	43 Gelişmiş ve GOÜ	1970-1990	Kamu yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkisi	Kamu yatırım harcamaları GOÜ için olumsuz, Gelişmiş ülkeler için ise olumlu olduğunu göstermiş.

Kaynak: Phetsavong v.d. 2012: 1-9.

Tablo 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yatırım Harcamalarının Etkileri Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Ülke	Değişken	Model	Sonuç
Buiter (1977), Barth ve Cordes (1980), Aschauer (1989), Ramirez (1994), Erenburg ve Wohar, (1995)	GOÜ	Kamu yatırım harcamalarının özel yatırımlara ilişkisi	Neoklasık yatırım modeli	Bağlı olduğu tespit etmişler.
Blejer ve Khan (1984), Greene ve Villanueva (1991), Oshikoya (1994) ve Odedokun (1997)	GOÜ	Kamu yatırımları nın özel sermaye-ye ilişkisi	Neoklasık yatırım modeli	Uzun vade ve kısa vadede tamamlayıcı olduğunu güçlü bit kanıtla göstermişler.
Blejer ve Han (1984), Odedokun (1997)	GOÜ	Altyapıya olan kamu harcama-larının özel yatırımlara etkisi	Neoklasık yatırım modeli	Altyapısı var olduğu ülke özel yatırımları olumlu etkiler ve

Tablo 2. devam

				Altyapı yatırımları yok ülke ise olumsuz etkiye sahip olduğunu kanıtlarla sunmuşlar.
Abel (1983), McDonald ve Siegel (1986), Pindyck (1991), Caballero (1991), Dixit ve Pindyck (1994) ve Abel ve Eberly, (1994); (1995) a, b	GOÜ	Kamu yatırımları ile yabancı yatırımcılar arasındaki ilişki	Neoklasık yatırım modeli	Sermaye yatırımları yabancı yatırımcıların başlangıç maliyeti olarak kabul etmişler.
Munnell (1990), Han ve Reinhart (1990), Barro (1990), Easterly ve Rebello (1993), Tatom (1991), (1993), Evans ve Karras (1994) a, b; Ramirez (1998), Han ve Kumar (1997).	GOÜ	Özel yatırımlarının verimliliği ve kamu yatırımlarının önemi	Neoklasık yatırım modeli	Özel yatırımlar kamu yatırımlara göre daha verimlidir, ancak kamu yatırımları özel yatırımların verimliliğine artmasına katkıda bulunmakta önemli rol oynamaktadır.
Greene ve Villanueva (1991)	GOÜ	GOÜ'de kamu yatırımları ile özel yatırımlarının ilişkisi	Özel yatırım modeli	Kamu yatırımlar özel yatırımları teşvik ediyorlar.

Kaynak: Erden ve Holcombe, 2006: 490.

Tablo 2'de gelişmekte olan ülkelerin kamu yatırım harcamaları üzerinde yapılan ampirik çalışmalara göre, bilim insanı sermaye yatırımları yabancı yatırımcıların başlangıç maliyeti olarak kabul etmişler. Kamu yatırım harcamaları kısa ve uzun zamanda yabancı sermayenin etkileğini ve birbirine bağlı olduğunu kanıtlamışlar. Tabloda zaman aralığı mevcut olmadığından dolayı, yer almamaktadır.

3.3. Orta Asya Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi

Orta Asya coğrafi yerleşimi olarak açık denizlere çıkışı olmayan bir bölgedir. Orta Asya'nın ticareti ve özellikle üretim sektöründeki rekabeti hızı, güvenilir ve kesintisiz altyapı bağlantılarına bağlıdır. Son yıllarda hızlı gelişen bir ekonomik büyüme Orta Asya'nın altyapısını güçlendirmiştir. Bu durum özellikle ulaştırma, enerji sektöründe ve ayrıca iletişim sektöründe görünmektedir.

3.3.1. Orta Asya Ülkelerinde Altyapıya Yapılan Harcamaların Önemi

Orta Asya ülkeleri doğal kaynaklar açısından zengin bir coğrafyadır. Kazakistan geniş petrol kaynaklarına sahiptir. Kazakistan, 2012 yılında günde ortalama 1,6 milyon varil ham petrol üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Türkmenistan'ın dünyanın en büyük dördüncü doğal gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Özbekistan, doğal gaz ve daha sınırlı olmak üzere petrol kaynaklarına sahiptir. Özbekistan ve Türkmenistan dünyanın en önemli pamuk üretici ülkeleri arasındadır. Kırgızistan ve Tacikistan'ın ise, hidroelektrik potansiyeli ve maden yatakları öne çıkmaktadır (Pomfret 2010'dan aktaran Ruziev v.d. 2013: 682).

2003-2008 dönemler arasında Orta Asya ülkeleri: Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan, kamu yatırım harcamaları arttırarak ulaşım ve iletişim altyapıların geliştirmişler ve böylece yatırımcıların mülkiyet hakların, ticari liberalleşmeyi teşvik ederek, ticareti neredeyse dört kat genişleterek, 70 milyar dolara kadar ulaştırmıştır. Ham malzeme ve mineral yakıtlarının ihracat gelirin 49 milyar dolara ulaştırmıştır. 2008 yılı itibariyle, sadece iki sektörde ihracat gelirleri yüzde 80'in üzerine çıkmıştır, Kazakistan'da (mineral yakıt ve metal ürünleri), Tacikistan'da (koton ve alüminyum ürünleri) sektörlerinde ve Türkmenistan'da ise

bir sektörde (mineral yakıtları). Kırgızistan ve Özbekistan'ın üç veya daha fazla sektörlerden, toplam ihracatın % 80'in oluşturmuştur (WB, 2011: xi).

Kırgızistan ve Tacikistan'ın ise hidroelektrik potansiyeli önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. CASA 1000 enerji projesi sayesinde Tacikistan ve Kırgızistan'da üretilecek 1.000 MW'lık elektrik gücü, hava iletim hattı yolu ile Afganistan ve Pakistan'a ülkelerine iletilmesi beklenmektedir. Hava iletim hattı yoluyla yapılacak CASA 1000 enerji projesi toplam sermaye maliyeti 455 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Tacikistan hükümeti tarafından bu projenin gerçekleşmesi için projenin maliyetinin % 27 oranın finanse edilmesi beklenmektedir, bu ise tahminen 123 milyon dolar olacaktır. Sangtuda II enerji projesinin gerçekleşmesi neticesinde, İran ülkesine elektrik enerji ihracatı beklenmektedir. Enerji projesinin 220 milyon dolar olarak hesaplanan tüm maliyetinin 40 milyon doların Tacikistan hükümeti tarafından finanse edilmektedir. Yakıt yerine kullanılan kömür işleten Duşanbe santraleri için 309 milyon dolar yatırım gerektirmektedir. İki fazlı Rogun gidroelektrik santralerin kurulmasına Tacikistan hükümeti 800 milyon dolarlık kamu yatırımların harcamaktadır. Toplam maliyeti 3.25 milyar olan Rogun projesinin % 32'i oranı Tacikistan'a verilecektir. Gelecekte Tacikistan bu yatırılan projeler sayesinde yıllık yaklaşık 80 milyon dolarlık gelir gelmesi beklenmektedir (WB, 2008: 131-134).

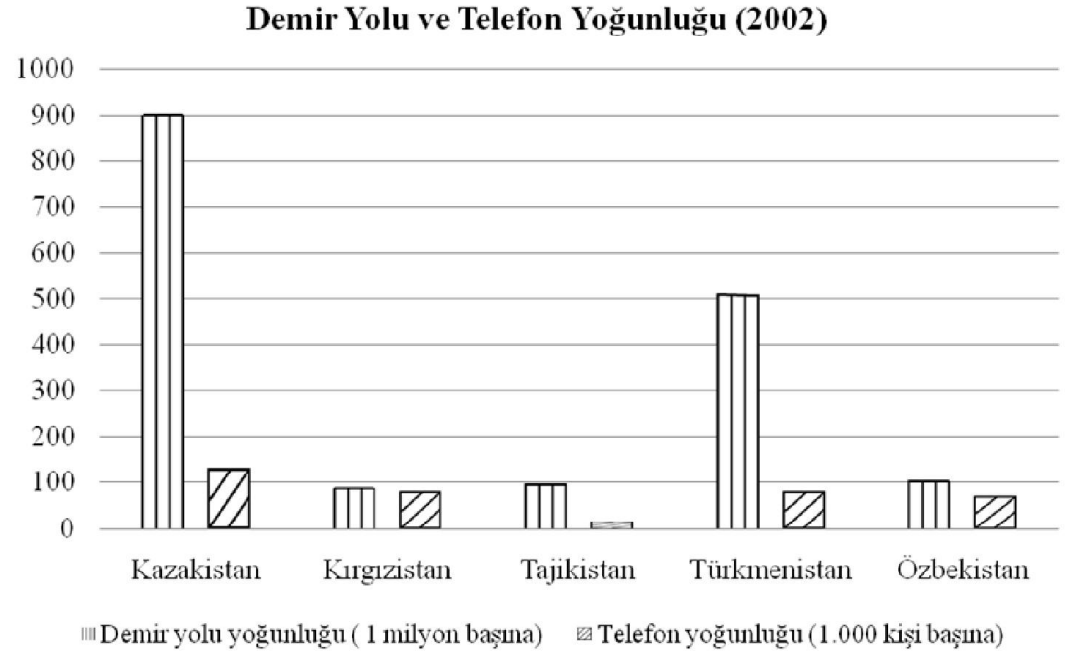
Orta Asya'nın ülkeler içinden Kazakistan'da petrol rezervleri tahminen 65 yıl, kömür rezervleri 308 yıl ve Türkmenistan'ın ise 223 yıllık doğal gaz kaynaklarının rezervlerine sahip olduğu tahmin edilmektedir. 2008 yılında Kazakistan'ın toplam ihracatının % 65'i petrol kaynakları ve Kırgızistan'da ise toplam ihracatın % 29'u altın oluşturmuştur (OECD, 2008: 3-8).

Kırgızistan ve Özbekistan, altın üretim sektöründe üretici ve ihracatçı ülkeler olarak bilinmektedir. 2012 yılın altın piyasa fiyatlarının verilerine göre, Kırgızstan yıllık yaklaşık 20-25 ton altın üretmiştir ve GSYİH'ın % 12 civarını oluşturmuş. Özbekistan ise, bir yılda yaklaşık 85 -90 ton üretip, GSYİH'ın yüzde % 20'sini oluşturmuştur (Ruziev v.d. 2013: 687-697).

Grafik 13'ten Kazakistan ve Türkmenistan'da demir yolu raylarının yoğunluğunun diğer ülkelere göre daha yüksek seviyede olduğunu görmekteyiz. Demir yolunun yoğunluğu, hem ülke içinde hem ülke dışına diğer komşu ülkeler ile baglantılarını arttırmak, ülkeler arasındaki ihracatı geliştirmektedir. Güçlü bir ulaşım ve iletişim altyapısına sahip olan ülkeler, ekonominin kalkınmasında katkı sağlamaktadır. Böylece, Kazakistan diğer ülkelere göre en yüksek demiryolu ve telefon yoğunluklarına sahip bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır.

Orta Asya ülkeler içinden Almatı, Bişkek stratejik yolu üzerinden bölgesel ulaştırma ve enerji ağlarını geliştirmektedir (ADB, 2009: 35- 36).

Grafik 13. Orta Asya Ülkelerindeki Ulaşım ve İletişim Sektörlerdeki Yoğunluk



Kaynak : Dowling, 2006: 56.

Tabloda 3'te görüldüğü gibi, DYSY'ın giriş miktarı özellikle Orta Asya ülkeleri içinden, petrol ihraç eden ülkelere: Kazakistan ve Türkmenistan, gibi önemli ölçüde büyüktür. Devletin stratejik altyapı projelerinde, kamu yatırım harcamaları ile beraber yabancı yatırımcıların katkıda bulunması önemlidir, çünkü

ülkenin petrol ve gaz gibi ürünlerinden elde ettiği gelirlerin önemli payın oluşturmaktadır. Ülkeye giren DYSY'ı bölgenin finansman kaynağı olarak endüstrilerin kapasitesini güçlendirmektedir. 2002-2004 yılları arasında yabancı yatırımcılar, özellikle petrol ihraç eden ülkelere, petrol ve gaz kaynaklarının gelişmesine ilgi göstererek büyük ölçüde DYSY'ı yapmışlar (Dowling, 2006: 56-70).

2003 yılı, Kazakistan hükümeti tarafından "Yabancı Yatırımlar" kanunun kabul edilmesiyle beraber 2004 yılında madencilik sektöründe DYSY'ın yüzde 10.7% oranında yatırım yapılmıştır ve toplam yabancı sermaye yatırımların miktarı 4 269 miliyar dolar olarak kaydedildi veya önceki yıla göre 2 kat artmıştır (Baikadamov A.B., v.d. 2013: 1-4).

Tablo 3: Orta Asya Ülkelerine giren DYSY'ı (milyon dolar)

	1997-2001 (ortalama)	2002	2003	2004
Petrol Üreten Ülkeler				
Kazakistan	1.612,40	2.590,00	2.088,00	4.269,00
Türkmenistan	118,2	100	100	150
Petrol Üretmeyen Ülkeler				
Kırgızistan	47,8	5	46	77
Tacikistan	19,4	36	32	272
Üzbekistan	117,2	65	70	140

Kaynak : UNCTAD, 2005: 76.

Vandycke 2013'te yaptığı çalışmalara göre, petrol kaynaklarına zengin olan ülkeler yabancı sermaye çekebilme potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden yabancı yatırımlarının ekonomiye katkısı, gelişmekte olan ülkelerde önemli yer almaktadır. Kazakistan ve Özbekistan, petrol ve doğal gaz gibi değerli doğal kaynaklarına sahip olduğundan, bu alanda diğer ülkelere göre en büyük ihracatçı ülkelerden sayılmaktadır. 1992 yılında yaklaşık 22 milyon metrik ton üretilen petrol,

2011 yılında yaklaşık 68 milyon metrik ton (günde yaklaşık 1,6 milyon varil) petrol üretilmiştir. Doğal gaz üretiminde ise 1992 yılında yaklaşık 8 milyar metreküp iken, 2008 yılı petrol üretim oranı yaklaşık 9 milyar metreküp kadar artmıştır (ADB, 2009b'den aktaran Ruziev v.d. 2013: 687).

Tablo 4. Dünya ve Asya Ülkelerinde Altyapı Kalitesinin Karşılaştırma Tablosu, 2008

Bölge/Ekonomi ortalama	Altyapı	Karayol	Demir yolu	Hava limanı	Hava taşımacılığı	Elektrik enerjisi
Dünya genelinde	3,8	3,8	3,0	4,0	4,7	4,6
G7 ülkeler	5,7	5,7	5,4	5,4	5,8	6,4
Asya	3,8	3,7	3,6	3,9	4,6	4,1
Orta Asya	3,5	3,1	3,6	3,2	4,2	3,6

Kaynak: ADB, 2009: 51

3.3.2. Bölgesel Entegrasyon ve Yabancı Yatırımların Durumu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Orta Asya'daki ülkeler dış piyasalara ticaret amacıyla açılmıştır. Çünkü ülkeler arasındaki ticaretin gelişimi ekonomik entegrasyonun oluşumuna neden olmaktadır. Orta Asya'daki ülkeler küresel rekabete dayanabilmek, kendi üretim kapasitelerini ve verimliliği artırmak ve toplumsal refah seviyesin yükseltmek için ekonomik entegrasyonuna yönelmeye başlamıştır. Çünkü ekonomik entegrasyon bağımsız olan ülkeleri birbirine bağlı hale getirmektedir.

Ülkeler arasında ticari ilişkide bağlantıların oluşumu, mal ve hizmetlerin serbest akışını arttırır ve kaynakların daha yakın olan yerlere ulaşmasını sağlar. Bölgesel stratejik programlar ile birlikte hükümet kamu ve özel sektöre, birçok mal ve hizmetleri daha ucuza fiyatta sunarak, bölgesel entegrasyonun ülkeler arasındaki bağlatıların ve kurumların taleplerin arttırmada da yardımcı olmaktadır. Bölgesel ve

küresel ekonomik entegrasyon ile beraber Asya'nın altyapıya olan kamu yatırımları, Asya'nın uzun vadeli kalkınma stratejisinde yer almaktadır. Kimura v.d. (2007) yaptığı araştırmaya göre, bölgesel entegrasyon ve coğrafi mesafe Doğu Asya ile Avrupa arasındaki olumlu ticareti etkilediğini göstererek ve Doğa Asya'daki, makine parçaları ve bileşenleri ticaretin Avrupa'ya göre çok az miktarda olduğunu bulmuştur. Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği (CAREC) Orta Asya ülkeler arasındaki bölgesel entegrasyon bağlantıların geliştirerek, ulaşım ve enerji sektörünün altyapıların ve ülkeler arasındaki ticareti geliştirmektir. CAREC kurumu uzun vadeli stratejik enerji projelerin gelişimin teşvik etmektedir. 2008-2018 dönemi içinde Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği ulaştırma alanında üç ana hedefi koymaktadır: ülkeler arasındaki ulaşım koridorları ve rekabeti oluşturmak, insan ve mal ve hizmetin ve araçların geçişini kolaylaştırarak, ulaşım sistemlerinin güvenliğini sağlamaktır (ADB, 2009: 3-70).

Avrasya Birliği'nin amaçlardan biri 2000 yılında "Avrasya Ekonomik Topluluğu"nun kuruluşu olmuştur ve daha sonrasında Temmuz 2011 yılında Kazakistan, Rusya ve Belarus ülkeler arasındaki gümrük kontrol noktalarının kaldırılması ile beraber "Gümrük Birliği"nin oluşturulmasına neden olmuştur. Kasım 2011 yılında Avrasya Birliği'nin kurulmasına dair belgelere imza atmışlardır (İTO, 2011:1).

Gümrük Birliği'nin uygulamaya girdiği 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta Ortak Gümrük Tarifeleri (OGT) uygulanmaya başlanmıştır. OGT'lerin genellikle % 5, % 10 ve % 15-20 aralığında olduğu görülmektedir (OİB, 2010: 2).

Orta Asya ülkeleri, gün geçtikçe yabancı yatırımlar için cazip bir yer hale gelmektedir. 1990'lı yılların başında yabancı yatırımların ilk akışı Orta ve Doğu Avrupa'yı hedeflemiştir, ikinci akışı ise, 2000'li yılların başında Güney Doğu Avrupa'yı hedeflenmiştir. Bugünlerde DYSY'ı Orta Asya'nın Doğu tarafları hedef alarak hareket etmektedir. 2005 - 2009 dönemler arasında, bölgeye DYSY'ın giriş miktarı 19 milyar dolara kadar ulaşmıştır. Bölgenin önemli reform çabalarına rağmen, DYSY'ı Orta Asya'da enerji ve maden sektörlerine yatırım yapmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda Orta Asya'nın ekonomisi hızlı büyümektedir, ve ülkenin büyüme oranı GSYİH'nın yıllık yaklaşık % 8 düzeyin oluşturmaktır. Bu,

büyüme hızı DYSY'ın girişin sağlayarak, yabancı sermayenin giriş miktarın dokuz kat arttırmıştır (OECD, 2008: 3-8).

2012 yılında deniz kıyısına olan gelişmekte olan ülkelerde DYSY'nın giriş miktarı % 0,6 oranından yükselerek 34,6 milyar dolara ulaşmıştır. 2012 yılları yabancı yatırımcılar doğal kaynağı zengin olan ülkelere konsantre ederek, DYSY'nın % 54 oranın "İpek Yolu" üzerinden geçen Orta Asya ülkelerinde gerçekleşmiştir. Hazar denizine yakın olan ülkeler içinden Kazakistan petrol ve doğal gaz gibi kaynaklarının sayesinde, DYSY'ı en çok sayıda yabancı yatırımcı çeken ülke olmuştur. Başlıca yatırımcılar içinden Avrasya Doğal Kaynakları şirketi (İnglitere) hissenin % 75 oranına sahip çıkmaktadır. 2007-2008 yıllar içinde Orta Asya'daki ülkeler DYSY'nın miktarı 13 milyar dolardan 17 milyar dolara kadar ulaştırmıştır. Bu rakam, 2012 yılında 23 milyar dolara kadar yükselmiştir. DYSY'nın büyük bir miktarı Kazakistan ve Türkmenistan ülkerinde gerçekleşmiştir. Özbekistan'daki büyük yabancı yatırımcıların arasında Malezya Petronas, Nestle ve British American Tobacco gibi şirketler yer almaktadır. Kırgızistan'da ise yabancıların yatırımcıların ağırlıklı olarak maden sektörinde Kanada ve Çin şirketleri tarafından gerçekleşmektedir. Diğer ülkeler arasından Alman şirketleri tarım sektörinde, Türk ve Rus şirketleri, finans sektöründe yabancı sermaye getirerek kendi faaliyetlerini devam etmektedirler (UNCTAD, 2013: 78-81).

Kırgızistan'da 2006 yılında 182 milyon dolarlık net DYSY olarak kayıt edilen yatırım miktarı, 2008 yılında 265 milyon dolara kadar ulaşmıştır. Özbekistan'da ise, net DYSY'ı 2002 yılında 65 milyon dolar iken, 2008 yılında bu gösterge 711 milyon dolara kadar ulaşmıştır. Geleneksel olarak, Özbekistan'da yabancı yatırımların uzun vadeli olarak devlet projelerine yatırım yapılması, genellikle devtlet tarafından garantiye alınmaktadır. Ağırlıklı olarak yabancı yatırımların çoğu Lukoil Overseas ve Çin Ulusal Petrol Şirketi tarafından ülkenin enerji sektörüne yöneliktir. Bu iki şirket tarafından, 2002-2009 dönemler içinde 1.2 milyar dolardan yaklaşık 9.0 milyar dolara kadar ülkeye yatırım yapmıştır ve böylece Özbekistan'da yabancı sermayenin artışın sağlamıştır. Yabancı sermayenin artışı Kazakistan'da da belli seviyeye ulaşmıştır. 2002- 2008 dönemler içinde 2.2 milyar dolarlık yabancı sermaye miktarı, 11 milyar dolara kadar ulaşmıştır (EBRD, 2010; Ruziev v.d. 2013: 687-697).

2011-2015 dönemler içinde DYSY'nın Kırgızistan'a 125 milyon ve Tacikistan'a 75 milyon dolar olarak girişi ülkelerin cari işlemlerin açığın kapatmasına, teknolojisinin gelişmesine ve sanayi sektörinde verimliliğin artmasına katkı sağlayacaktır. Özbekistan, politik ve ekonomik reformlarına rağmen, yıllık 120 milyon dolarlık DYSY'ı tutmaktadır. DYSY'ı ülkenin doğal gaz sektöründe, önemli rol oynamaktadır ve yatırımların büyük bir oranın oluşturmaktadır (Dowling, 2006: 39-42).

3.4. Kırgızistan'da Kamu Harcamalarının Analizi ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirmesi

Günümüzde, Kırgızistan'ın ekonomisine katkı sağlayan önemli straterjik sektörlerden biri olarak geniş hidroelektrik santralleri ve maden sektörleri sayılmaktadır. Ülkenin doğal kaynakları , ulaştırma ve iletişim altyapıları, modern telekommünikasyon sistemleri, tarım ve turizm sektörleri, iş ve yatırım olanaklarının çeşitliliği yabancı yatırımcıların girişin arttırarak, ülkeyi bölgesel ticari merkez haline getirmektedir.

3.4.1. Ulaşım ve İletişim Altyapılarında Kamu Yatırım Harcamalarının Önemi

Ulaşım ve iletişim altyapıların önemi arttıkça, enerji ve maden sektörlerinde yabancı yatırımcıların artması beklenmektedir, dolayısıyla geleneksel olarak karayolu, demiryolu ve denizyolu taşımacılık sektörleri gelişmektedir ve yabancı yatırımların alanına dönmektedir.

Kırgızistan'ın ulaşım altyapısı, özellikle kuzey komşuları ile ülkeyi bağlar ve ekonomik açıdan önemli rolü oynar. Kırgızistan'ın avantajlı olmasının birden bir nedeni stratejik karayollarının uluslararası pazarlara yakın olmasıdır. Ekonomik entegrasyon ülkeyi Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Çin gibi ülkeleri bağlamaktadır. Ekonominin gelişmesinde türizm sektörü önemli bir

alanı olduğunda, hükümet kamu yatırımları ulaşım altyapı projelerinde istenen düzeye getirilmesini gerektirmektedir. Issık-Köl'ün turistik bölgelerinde (örneğin, Issık-Köl kuzey kıyısında Cholpon-Ata) ulaşım altyapısının iyileştirilmesi uluslararası şirketleri ve turistlerin çoğalmasını katkı sağlayacaktır (Noibauer, 2012: 74).

Tarım sektörü aslında stratejik sektörlerden biridir. Uluslararası pazarlara organik tarım ürünlerinin ihraç edilmesi, avantajıyla önemli kazanç elde edebilecek konumdadır. Daha bir önemli ulaşım sektörlerden olan demiryolu altyapısının güçlü olması, ülkelenin maden yataklarına erişim sorunu çözecektir ve gelecekte ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlayacaktır (KC Ekonomi Bakanlığı, 2013: 30).

Kırgızistan'da bulunan toplam 34.000 kilometre karayolunun 23.000 kilometresi asfalt, 140 kilometresi otoban ve 370 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. Taşımada karayolunun payı % 90,6 olmuştur. Demiryolu taşımasında ise 12,5'lik artış kayıt edilmiştir. Devlet ve uluslararası finans kuruluşları tarafından Kuzey-Güney Karayolu, Oş-Kaşgar Karayolu ve Jerui altın madeni gibi projelerinyürütmesine finansmanı sağlamaktadır. Diğer taraftan Çin ve İran gibi ülkelerden alınan hibe yardımlarıyla şehir içi yolların rehabilitasyonu devam etmektedir (Somuncuoğlu, 2011: 7-8).

1995 yılından beri hükümet tarafından ulaştırma altyapısına 1 566,8 milyar dolarlık yatırım yapılmıştır. Bu fonların 1 459,6 milyar dolarlık - krediler ve 107.2 milyon doları grant olarak verilmiştir. Grant şeklinde gelen yardımlar sayesinde 1996 yılında 2 bin km yol inşa edilmiştir. Ticaret engelleri ortadan kaldırmak, ulaşım projelerini hayata geçirmek için aşağıdaki beş uluslararası taşımacılık koridorlarının rehabilitasyonu gerekmektedir:

1. Suusamyr - Talas - Taraz (uzunluk 199 km)
2. Bişkek - Naryn - Torugart (uzunluk 539 km)
3. Oş - Batken - Isfana (uzunluk 385 km)
4. Karakol - Tüp - Kegen (uzunluk 76 km)
5. Batken - Isfana - Sülüktü (uzunluk 120 km) (KC Maliye Bakanlığı, 2014).

Günümüzde tarihi öneme sahip olan "İpek Yolu" Avrupa ve Asya ülkelerini bağlayan stratejik yol olarak bölgesel ve uluslararası ticaret merkezine

dönüşmektedir. Kırgızistan üzerinden geçen bu yolun altyapısının geliştirmesine devlet bütçesinden 700 milyon euroluk yatırım gerekmektedir. En büyük projelerden biri olan "Çin-Kırgızistan-Özbekistan" demiryolu inşaatı sayılmaktadır. Çünkü, ülkelerin ekonomik entegrasyonlara katılmaları sayesinde, bu demiryolunun inşaatı gelecekte ülkeler arasında ticaretin artmasına neden olacaktır. Devlet ve uluslararası kuruluşları desteği ile Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolunun altyapısın oluşturması için 1,93 milyar euroluk yatırım gerektirmektedir. Çin-Kırgızistan-Özbekistan demir yolunun uzunluğu 268 km olmaktadır. Bu demiryolu projesinin gerçekeleşmesi sayesinde yıllık 210 milyon dolarlık bir gelir getirebilmesi hedeflenmektedir. Bu projenin gerçekleşmesi sayesinde 22 yeraltı kaynakların keşfedilmesine ve 250 000 kişiye iş imkanı sağlanması beklenmektedir TRACECA (Avrupa-Kafkaslar-Asya Ulaşım Koridoru) projesi 1993 yılında ülkeler arasında ulaşım bağlantılarını geliştirmek için başlatılmıştır. Bu projenin amacı Karadeniz, Kafkaslar ve Hazar Denizi üzerinden geçerek Avrupa'dan Çine ulaşmaktır. Bu ulaşım yolu Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye üzerinden geçmektedir. Kırgızistan'ın, Şanghay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) üye olması, Avrupa ve Çin'i birbirine bağlayarak ticaretin gelişmesine yol açmaktadır ve yeni Avrasya köprüsüne katkıda bulunmaktadır (Kırgız Temir Jolu; The European Times, 2013: 39-48; KC Ekonomi Bakanlığı, 2013: 85-91).

2012 yılı Kırgız hükümeti ekonominin temel altyapıların iyileştirmek için Rus, Çin ve Batı ülkelerinin desteği ile beraber 5,31 milyar euroluk sermaye yatırımları çekmiştir. On beş yeni enerji sektörün gerçekleşmesi için 4,17 milyar euroluk yabancı sermaye yatırımların belirtmiştir. Ulaştırma ve iletişim sektörlerin geliştirmesine için yaklaşık 683,1 milyon euroluk yabancı sermaye ve tarım sektörüne ise, 303 milyon eurodan fazla yatırım gerektirmektedir (The European Times, 2013: 6).

Günümüzde, ülkeler arasındaki bağlantıyı sağlayan, mal ve hizmetlerin ulaşımında önemli bir rol oynayan sektör iletişim altyapısının güçlü olmasıdır. Gün geçtikçe internet sosyal iletişimde ivme kazanıyor ve yeni medya ile geleneksel medya bağlayan imkanları sunmaktadır. Telekomünikasyon altyapısı geliştirilecek ve iletişim ülkenin bütün bölgelerini kapsayan koşullara eriştirilecektir. En geç

2017'de yüksek kaliteli iletişim, internet, dijital TV Kırgızistan'ın her yerde mevcut olacaktır. Ekonomik büyümenin olumlu etkisi hissedilecektir ve böyle imkanlar ülkelerin birçok sosyal sorunlarını çözmeye yardımcı olacaktır (KC Ekonomi Bakanlığı, 2013: 92, Volters, 2012: 82).

Kırgızistan'ın en büyük iletişim operatörü olan Kırgız Telekom kurumunun yanı sıra piyasada bünyesinde yabancı yatırımcıları da barındıran diğer iletişim operatörleri de içermektedir. Bunlar: Bitel, Megacom, Fonex, Katel, Nexi iletişim operatörlerdir. Bu operatörlerin aracığıyla, hükümet telekomünikasyon sektörünün GSYİH'ye % 5 oranında katkı sağlamasını hedeflemektedir (Somuncuoğlu, 2011: 8).

2009 ve 2010 yıllar arasında Kırgız mobil iletişim sektörü ortalama % 26 oranından hızla büyüdü ve mobil operatörlerin piyasaya yeni hizmetleri sunarak, rekabetçi olmaya devam etmektedir. Kırgız Telekom bireysel ve kurumsal müşterilerine dünya standartlarında uygun hizmetleri: uluslararası aramaları, internet, veri transferi ve tele-radyo yayını sunmaktadır. Bugünlerde iletişim sektörü hızla gelişerek öğretim okullarında ve bazı üniversitelerde kullanılmaktadır ve ekonomide ise GSYİH'nın % 8'i oluşturmaktadır. Özellikle, iletişim teknolojileri sektörü yabancı yatırımcılar için karlı sektörlerden sayılmaktadır. Issık-Köl bölgesindeki şebekelerin kapasitesini artma neticesinde, Issık-Köl bölgesi Orta Asya'nın en yüksek internet girşine sahip olmaktadır. (The European Times, 2013: 43-44).

Tablo 5. Kırgızistan'da Toplam Kamu Yatırım Harcamalarının Sectörlere Göre Dağılımı (% Oranı)

Yıllar	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Enerji sektörü	5.9	8.9	7.2	5.9	3.2	16.3	49.7
Altyapı	8.9	10.4	10.2	7.6	4.5	3.6	0.4
Ulaşım sektörü	34.8	28.2	27.4	51.5	73.8	49.4	24.5

Kaynakça: KC Maliye Bakanlığı, www.minfin.kg

Tablo 5'te göründüğü gibi enerji sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları 2006 yılında % 5,9 iken, 2012 yılında % 49,7 oranında bir artış kaydetmektedir. Böylece enerji sektörünün altyapısına olan talep arttıkça, ülkenin kamu yatırım harcamaları da artmaktadır. Ülkeler arasındaki ticaretin artmasına katkı sağlayan altyapının bir türü yollardır. Tablodan gördügümüz gibi, 2009-2011 yıllar arasında karayolları altyapı yatırımlarına harcanan kamu harcamaları, diğer yıllara göre daha yüksek seviyede gözlenmektedir. Özellikle, 2010 yılı ulaşım sektörüne yatırılan kamu harcamaları GSYİH'nın % 73,8 oranın oluşturmaktadır.

3.4.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Ülkelere, Sektörlere Göre Dağılımı

Kırgızistan'da birçok yabancı yatırımcılar, ülkenin yerel girişimciler ile ortak çalışmaktadır. Bugünlerde yerel ve yabancı şirketlerin çoğunluğu DYSY'nın çeşitliliğini görüntülemektedir. Örneğin: Reemtsma Kırgızistan (sigara), Plaskap Bişkek (ambalaj ve şişeleme), Hayatt Regency Bishkek, Coca-Cola (Içecek) Centerra Gold (madencilik) ve Kırgız Petrol Şirketi.

Tablo 6. Kırgızistan'da Toplam Kamu Yatırımlarının Finansman Oranı (Yabancı ve Yerli Yatırımlar)

Yıllar	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Yabancı	92.4	89.2	90.9	92.6	94.4	95.5	97.4
Yerli	7.6	10.8	9.1	7.4	5.6	4.5	2.6

Kaynakça: KC Maliye Bakanlığı, www.minfin.kg

Yabancı sermaye ağırlıklı olarak imalat sektöründe, ticaret ve hizmet, otomobil onarımı, finans alanında, gayrimenkul işlemlerinde yoğunlaşmıştır. Son

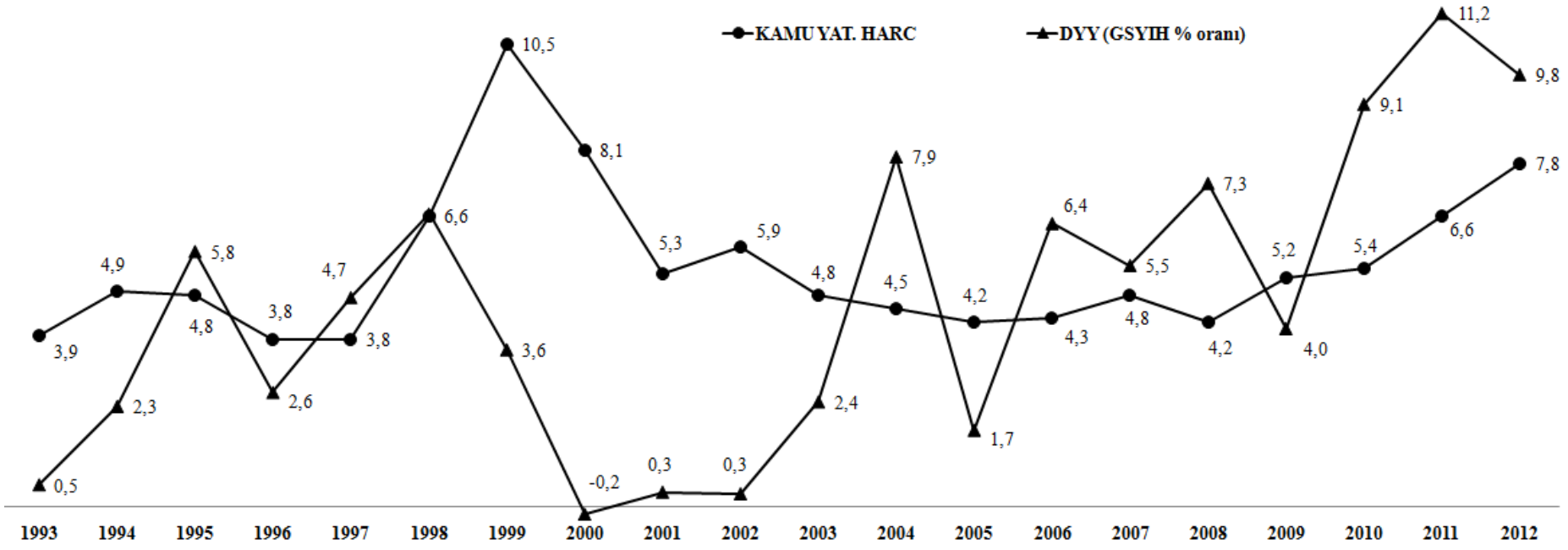
dönemlerde ülkemize gelen DYSY'ın başlıca ülkeler olarak: Kanada, Çin, Birleşik Krallık , Almanya ve Kazakistan sayılmaktadır. 2012 yılında BDT ülkeleri dışında ülkemize giren DYSY'ın hacmi 2008 yılına göre yabancı yatırımların hacmi 15,1 oranında artması kaydedilmektedir, ancak 2011 yılı ile karşılaştırıldığında 1,5 kat kadar azalmıştır. Kanada'dan gelen yatırımlar, ağırlıklı olarak metal üretim ve bitmiş metal ürünleri üretimine, Çin'den gelen yatırımlar imalat sanayiye (yüzde 88 petrol ürünlerinin üretimine) ve onların keşif edilmesine, Almanya'dan ise % 90 diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatına, Birleşik Krallık'tan doğal kaynakların keşfetmesine yönelmektedir. Rusya'dan gelen yatırımlar çoğu imalat firmalarına (yaklaşık % 85 gıda ürünleri, içecek ve tütün üretimi içermektedir), ticaret, motorlu taşıtların onarımına, ev ve kişisel eşyalarına yöneliktir (Kırgızistan Ulusal İstatistik Kurumu, 2013: 8-10).

Grafik 14'te kamu ve özel sermaye yatırımlarının GSYİH içerisindeki payları yer almaktadır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü Orta Asya ülkelerin ekonomisine olumsuz etki yaratmıştı. Ülkenin yeni pazarlara açılması ve pazar ekonomisine geçişi borç stokunun artmasına ve enflasyon oranının yüksek olmasına neden olmuştur. Böylece, 1993-1997 yıllar arasında kamu yatırım harcamalarının GSYİH'ın içerisindeki payı ortalama yüzde 4,2 iken, yabancı sermaye yatırımlarının oranı 1995'te yüzde 5,8 ve 1998'te 6,6 olarak artış trendi kaydedilmiştir. Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarının büyük payın "Kumtor" altın madeni oluşturmaktadır, ancak 1997 yılında Asya ve 1998 yılında ise, Rusya krizlerin etkisiyle ülkeye giren yabancı yatırımların miktarında azalmaya sebep olmuştur.

1999-2002 yılları arasında ülkenin dış borç stokunun GSYİH'ye oranı yüzde 98,8 -111,1 olarak gerçekleşmesi ve enflasyon oranının 1999-2000 yılları arasında yüzde 35,9 ve 18,7 seviyesinde olması yabancı yatırımcıların girişin olumsuz etkilemiştir. Grafikte görüldüğü gibi, 2000-2002 yılları arasında yabancı sermayenin GSYİH'ye oranı oldukça düşük seviyelerde olduğu gözükmektedir (IMF, 2007: 5-6).

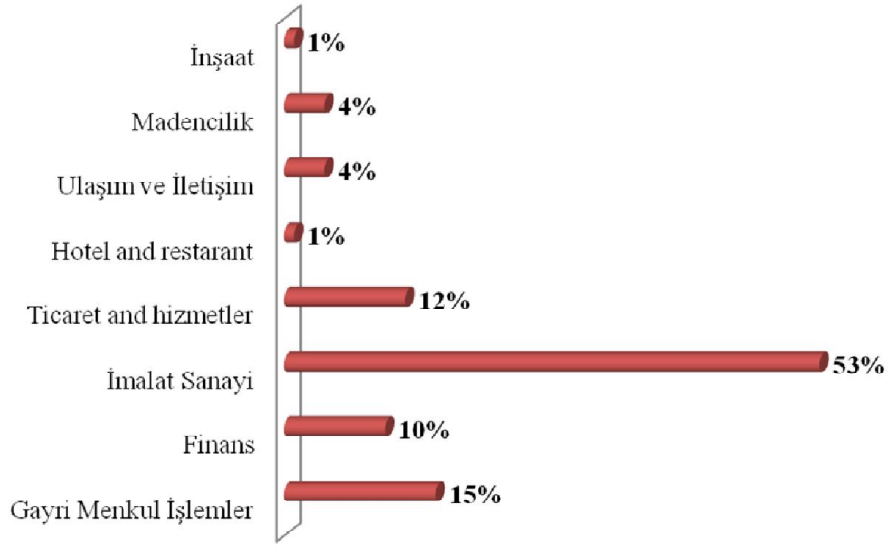
Yabancı sermayenin 2000 yılında GSYİH'ye oranını yüzde eksi 0,2 ve 0,3 seviyelerine kadar gerilemektedir. Kamu yatırım harcamaların payı ise, 1997 yıllından sonra artarak 1999 yılında yüzde 10,5 seviyesine kadar ulaşmaktadır. Ancak özel yatırımların payının düşüşü ile beraber kamu yatırım harcamalarının oranında da düşüşler seyredilmektedir. 2001- 2011 yıllar arasında kamu yatırımlarının oranı ortalama yüzde 5,5 olarak gerçekleşmiştir. 2004-2005 yıllar arasındaki ülkenin politik istikrarsızlığı, yabancı yatırımcıyı olumsuz etkilemiştir ve 2004 yılındaki yabancı sermaye oranının yüzde 7,9'dan 2005 yılında yüzde 1,7'i oranına kadar gerilemiştir. 2005 yılında yaşanan devrimden sonra ülkeye giren yabancı sermaye miktarında düşüşler ve artışlar izlenmektedir. 2008 yılındaki dünya krizi ülkedeki yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz etkileyerek, yabancı sermaye GSYİH'ye oranın yüzde 7,3'ten yüzde 4,0 seviyesine kadar düşürmüştür, ancak 2009 yıllından itibaren yabancı sermaye artmaya başlamaktadır.

Grafik 14. Kırgızistan'da Kamu Yatırım Harcamaları ve DYSY'nın GSYİH'ye Oranı (1993 - 2012)



Kaynak: (Kamu Yatırım Harcamaları) 1993 verileri için IMF, January (1998); 1994 verileri için IMF, April (1999); 1995-2002 verileri için IMF, February (2005); 2003-2005 verileri için IMF, March (2007); 2006-2008 verileri için IMF, July (2009); 2009 verileri için IMF, October (2010); 2010-2012 verileri için IMF, June (2013).
(DYSY) WB, verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 15. Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı, 2011



Kaynak: KC Maliye Bakanlığı, www.minfin.kg

3.4.3. Enerji ve Madencilik Sektörlerindeki Gelişmeler

Ülkenin sahip olduğu su kaynakları ile altın madenleri güçlü bir ekonomi yaratmak için gerekli potansiyeli oluşturmaktadır. Ülke için en önemli olan enerji sektörü yaşam ve ekonominin tüm sektörlerini doğrudan etkilemektedir ve stratejik sektörlerden biri olarak sayılmaktadır. Elektrik enerji üretimi Kırgızistan'daki temel endüstrilerden biri olup, elektrik enerjisi ağırlıklı olarak hidroelektrik santrallerinde üretilmekte ve çok düşük fiyattan arz edilmektedir. Kırgızistan'daki enerji sektörünün gelişimi ülkenin zengin hidroelektrik kaynaklarından istifade edilmesine bağlıdır ve bu potansiyelin sadece %10'u kullanılabilmektedir. Enerji sektöründe, Kırgızistan önemli hidroelektrik kaynaklarının potansiyeli sayesinde muazzam ihracat rakamlarına ulaşmıştır. Enerji üretiminde 170 nehir kullanılarak daha fazla enerji üretimi yapılmakta ve yılda 80 milyar kW'lık potansiyele ulaşılmıştır. Dolaysıyla enerji sektörünün altyapısına, kamu yatırım harcamalarının yapılması yabancılar için cazip ve çok düşük fiyatta enerji alabilmesini sağlamaktadır. Ülkenin

hidroelektrik enerji potansiyeli 142,5 milyar kW seviyededir. Tek başına Narın nehrinin hidroelektrik enerji potansiyeli 56,9 milyar kW olarak ölçülmektedir. Nehir üzerine 30 milyar kW elektrik enerjisi üretecek 22 adet hidroelektrik santrali inşa edilmesi mümkündür. Birçok ülkelere Toktogul, Kurpsay, Tash-Kumyr hidroelektrik santrallerinden enerji Narın nehrinden gelmektedir ve uzmanlara göre Narın nehri tahminen toplam 33 ek hidroelektrik santrali sayesinde 6,450 MW elektrik üretebilmektedir (The European Times, 2013 : 37-38, Somuncuoğlu, 2011: 30-31).

Ülkede elektriğin % 80'den fazlasını Toktogul hidroelektrik santralleri tarafından karşılanmaktadır. Şu anda Toktogul, 1.200 MW kapasiteli hidroelektrik santraller inşa etmiş ve çalışır durumdadır. Ayrıca başka hidroelektrik santralleri de bulunmaktadır. Örnegin:

Kurpsai - 800 MW,
Tash-Kumyr - 450 MW,
Shamaldy-Say- 240 MW,
Uch-Kurgan - 180 MW,
Kambar-Ata-2 - 120 inci. KW.

Kırgızistan her yıl komşu ülkelere: Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Çin ve Rusya olmak üzere 2,7 milyar kW'lık elektrik ihraç etmektedir. Gelecekte, Kambarata - 1 hidroelektrik santralinin kuruluşu neticesinde, 1900 MW'lık kapasite ile yaklaşık 5,1 milyar kW elektrik üretecektir. Gelecekte, Kambar Ata-1 projesinin gerçekleşmesiyle, enerji bağımsızlığına ulaşacaktır ve yaklaşık 18.000 kişiye iş yeri ile sağlayarak, ülkenin enerji sektöründeki ihracat miktarını arttıracaktır (The European Times, 2013: 34-38).

2007 yılında Kırgızistan elektrik ihracat anlaşmaları temelinde komşu ülkelere: Çin, Tacikistan ve Kazakistan iç tüketimi sübvanse edebilecek fiyatta elektriği ihraç etmiştir. 2009-2011 dönemler içinde elektrik ihracat artışları sonucunda, son yıllarda enerji sektörünün altyapıları önemli ölçüde değişmiştir. 2010 yılında Kırgız hükümetine, Kambarata -2 hidroelektrik santrali üretimi için 84,4 milyon dolar hibe verildi. Gün geçtikçe, ülkeler arasında elektrik enerjisine olan ihracatın önemi arttıkça, Orta Asya ülkeleri CASA-1000 gibi projelere katılması, ülkeleri birbirine bağlamaktadır. CASA-1000 iletim hattı projesinin kuruluşu

Tacikistan, Kırgızistan, Pakistan ve Afganistan bölgelerini bağlayarak, ülkeler arasındaki ticareti geliştirecektir. Bu projenin kuruluşu ile Kırgızistan'ın ihracat potansiyelini 2020 yılına kadar 1.600 GWh artabilir. Dolayısyıla, Kırgızistan bunun gibi stratejik projelerinde bölgesel komşularla birlikte işbirliği kurmayı hedeflemektedir ve CASA-1000 projesine katılım sağlayarak, Orta Asya'nın enerji sektörünü geliştirmesinde önemli bir rol oynamayı planlamaktadır (WB, 2014a: 46 - 50).

2008-2012 yılları arasında elektrik sektöründe olan ihracat geliri iki kat artmış, yani yüzde 175 seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılında Kırgızistan elektrik üretiminde 152 tyin / kWh (USD 0.032 / kWh) bir tarifede 1.500 GW güç elektriğin ihracatını gerçekleştirdi. Kırgızistan'ın başlıca amaçlarından biri enerji ihracat potansiyelini geliştirmek ve 2017 yılında komşu ülkelere elektrik ihracatını arttırmaktır (KC Ekonomi Bakanlığı, 2013: 78- 80).

2014-2024 yılları arasında ortalama hizmetin maliyeti bir saat kilovat için 1.86 som olacaktır. Dünya bankası, günümüzde Kırgızistan üzerinde enerji sektöründeki yatırımlarının verimlilik potansiyel faydalarını değerlendirmektedir. Elektrik üretimine giden kamu yatırımların önemi oldukça önemlidir, çünkü yabancı işletmelere daha düşük fiyatla elektrik enerjisi imkanı sunmaktadır (WB, 2014a: 27-36).

Hidroelektrik, gıda sanayi, yüksek teknolojiler alanlarında yatırım yapmak yabancı yatırımcılar için cazip ve karlı olduğundan, Kırgız Hükümeti enerji sektöründe hem doğrudan hem de dolaylı finansal destek sağlamaktadır, ayrıca özel yardım gerektiren belirli müşteri kategorilerine sübvansiyon sağlamaktadır. Gelecekte, Kırgızistan stratejik projelere katılımıyla elektrik enerji altyapısını genişleterek İran, Pakistan, Afganistan ve Hindistan gibi ülkelere dahi elektrik ihracatı yapabilmeyi hedeflemektedir.

Madencilik sektörü ülkenin en önemli projelerden biridir, çünkü bu alan birçok uluslararası yatırımcıların ilgisini çekmektedir. 1991 yılındaki bağımsızlıktan sonra, Kırgızistan altın madencilik sektörüne büyük bir yabancı yatırım akışı olmuştur. Ülkeye giren toplam DYSY'ın neredeyse yarısın Kumtor altın madeni oluşturmaktadır. Bu şirket, Kırgızistan ve Kanada Cameco Altın Co. ortak bir

girişim kuruludur. 1997-2004 yıllar arasında Kumtor Operating Company (KOC), Makmal Golden Mine (MGM) ve Solton-Sary Gold Mine (SSGM) madencilik şirketleri tarafından 167 ton ya da 5377 thous ekstre altın ons edilmiştir. 1997-2004 yıllar içinde yıllık ortalama 2611 işçi çalışmıştır. Ayrıca, 1997-2004 yıllar arasında yeraltı madenleri keşif ve bunların iyileştirmesi için KOC tarafından yaklaşık 5,6 milyon dolar harcanmıştır. Barskoon (45 km) yolunun iyileştirmesi için yaklaşık 6 milyon dolar harcanmıştır. 2009-2010 dönemler arasında Kumtor altın madeni tarafından yapılan yatırımlar yaklaşık 87 milyon dolar oluşturdu. Gelecekte, Jerooy madeni şirketi 63 milyon dolarlık yatırım yapmayı planlamaktadır. Madenin ömrü 13 yıldır. Altının üretimi yılda 4.9 ton olan Taldybulak - Levoberejny maden şirketinin yatırımların tutarı 60,4 milyon dolar civarında olması beklenmektedir. 1994-1996 yılları arasında KOC şirketi tarafından, Issık-Köl Kalkınma Fonuna -1 Milyon dolarlık yatırım, Issık-Köl ve Narın illerinin altyapısına, 220 kW enerji hattının montajına ve uzunluğu 154 km olan Balykchy - Tamga karayoluna yoluna 38 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır (WB, 2013: 34-51).

Asahi şirketi Kırgizistan'da halı, çeşitli aksesuarları, shırdakları ve nakışlar (yerel halı gibi ürünler) üretmektedir. Üretilen malın yaklaşık % 90'ı Japonya ve batı ülkelerine ihraç edilmektedir. Kırgız pazarlarında elde edilen satış geliri toplam satışlarının yaklaşık % 25'ini oluşturmaktadır (Kaynak, Yalcin ve Tatoglu, 2006: 37-44).

Kırgızistan'da üretilen kömür yüksek kalite ile tanınmaktadır ve yılda yaklaşık 2,2 milyon ton ihraç etme potansiyeline sahiptir. Sovyet Birliği zamanında Kırgızistan'ın bol miktarda kömür kaynaklarına sahip olması, Orta Asya'nın stratejik konumunda bulunması ve demiryol altyapısının güçlü olması sayesinde her yıl yaklaşık 4.5 milyon ton kömür ihraç etmektedir. Sovyetler Birliğinin çöküşü ile kömürün üretiminde büyük bir azalma gösterdiğini kaydetmiştir. Ancak, günümüzde ülkenin kömür üretim potensiyeli artmaktadır. 2010 yılında 630.000 ton, 2011 yılında 840,000 ton ve 2012 yılında yaklaşık 1,2 milyon ton kömür üretimi gerçekleşmiştir. Kırgız hükümeti sonraki yıllarda kömür ihracatını arttırarak, başta Tacikistan, Afganistan, Çin gibi pazarlara ihraç etmeyi hedeflenmektedir (The European Times, 2013 : 37-38).

SONUÇ

Kamu altyapı harcamaları kısa ve uzun vadede doğrudan yabancı sermaye yatırımları olumlu etkilemektedir. Özellikle, ulaşım ve iletişim altyapısına yapılan kamu harcamaları, ülkenin ekonomik kalkınmasına ve ülkenin stratejik projelerine katkı sağlayarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cezbetmektedir. Çünkü, güçlü ve kaliteli altyapıya sahip olan bir ülke, DYSY'nı artırarak uluslararası pazarlarda rekabet şansına ve ihracatın artışına neden olmaktadır.

Birçok ampirik çalışmanın sonuçlarına göre, kamu altyapı harcamaları, özel sermaye yatırımlarının tamamlayıcısı olarak, ülkenin ekonomik büyümesini hızlandırmaktadır. UNCTAD, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların verilerine göre, ulaşım, iletişim ve enerji altyapısına yapılan kamu harcamaları, diğer harcamalara göre, toplumun bütününe fayda sağlamaktadır. Özellikle, karayolu, demiryolu, denizyolu ve enerji sektöründeki altyapılar güçlü olduğu takdirde, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltabilmektedir. Kamu yatırım harcamaları diğer üretim faktörlerinin sabit artması nedeniyle uzun vadede büyümeyi artırarak, üretim verimliliğini birkaç yıl geçtikten sonra artıracaktır. Örneğin, yolları, hidroelektrik santralleri ve diğer büyük projeleri tamamlamak asgari beş yıl sürebilir. Öte yandan, devletin ekstra geliri olduğu zaman ekonominin büyümesine katkı sağlanır ve kamu yatırım harcamaları arttırılır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yeni bir şirket veya var olan yerli bir firmayı satın alarak ya da sermayesini artırarak ve ürettiği malları ihraç ederek yabancı ülkelerde bulunmasını istemektedir. Dolayısıyla, doğrudan yabancı sermaye yatırımları muhtemelen son uluslararası teknolojilerden yararlanabilmek için kullanılan etkili bir araçtır. Çünkü genellikle yerli teknolojiler, ithal teknolojiler hakkında bilgi edinmeyi gerektirir ve zamanla onların geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkenin, en yeni uluslararası teknolojilerden yararlanabilmesi için ulaşım ve iletişim sektörlerindeki altyapıları güçlendirmesi gerekmektedir. Böylece, güçlü ve kaliteli altyapı ulaşım maliyetlerini azaltıp, dış piyasalara erişimi sağlar ve uluslararası rekabet gücünü arttırır.

2003 ile 2008 yılları arasında Orta Asya ülkeleri (Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ulaşım ve iletişim sektörünün altyapısına olan kamu harcamalarını artırarak, ülkeye doğrudan yabancı sermaye yatırımların girişi sağlamışlardır. Böylece, ülkeler arasındaki dış ticaret hacmi neredeyse 70 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

Bölgenin doğal kaynakları ve yeraltı zenginlikleri arasında yer alan doğal gaz, petrol, kömür, pamuk, ipek, bakır, alüminyum, demir, gümüş, altın, uranyum ile diğer madenler ihracatın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Dünya'da petrol ve doğal gaza olan talebin artışı , Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'a giden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının miktarı önemli ölçüde artırmıştır. Petrol üretmeyen ülkelerde, özellikle Kırgızistan ve Özbekistan'da kamu altyapı harcamalarına verilen önemin artmasıyla beraber, tarım sektörünün ürünlerinde de, özellikle pamuk ve buğdaya olan talebin artışına bağlı olarak, ihracat artışını sağlamıştır. Altyapı bağlantılarının güçlü ve kaliteli olduğu yerlerde ülkeler arasındaki ticaretin hızla genişlediği görülmektedir. Önde gelen büyük şehirlerin ulaşım altyapılarına yapılan kamu harcamaları arttıkça, ülkenin bölgesel pazarlara olan ulaşımı kolaylaşmakta ve taşımada maliyetler düşmektedir. Bunun için, öncelikle, Duşanbe ve Khujand, Oş, ve Bişkek, Almatı ve Astana şehirlerini Afgan-Tacik (güney Tacikistan) sınırlarına bağlayan kuzey- güney yol koridorlarının yenilenmesi ve gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir.

Orta Asya'da, ulaşıma giden maliyet ticaretten alınan değerinin yaklaşık % 20'sidir ve o yüzden ulaşım ve lojistik hizmetleri pahalı ve düşük kalitededir. Orta Asya'da lojistik hizmetlerinin sayısı ve kalitesi ticaret alanında rekabet düzeyini artırır. Nakliye, depolama, ambalaj ve altyapı hizmetleri giderek daha önemli hale gelmektedir. Lojistik hizmetlerinin sürekli ve verimli olması, özel firmalar arasındaki rekabeti teşvik eder. Dolayısıyla, taşımacılık sektöründeki maliyetlerin azalışı doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde dolaylı etkisini yaratır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışı bölgesel ticareti artırabilir ve zamanla altyapıların iyileştirmesini teşvik edici etki yaratır. 2010 ve 2020 yılları arasında, Asya'nın ulusal altyapılarına yaklaşık 8 trilyon dolar yatırım gerekmektedir. Buna ek olarak, Asya'nın bölgesel ulaşım ve enerji sektöründeki altyapı projelerine yaklaşık

290 trilyon dolar harcamak gerekmektedir. Bu büyük projelerin başarılı şekilde gerçekleşmesi ve bölgelere faydalı bir şekilde uygulanması bölgesel altyapı ağlarının güçlendirilmesi yönünde bir etki yaratacaktır. Böylece, Orta Asya'da ülkeler arasındaki entegrasyonun başarısı, pazar odaklı ekonomik reformlara katılması, ülkelerin ekonomik performansını ve özel sektörün rekabetini arttırmaktadır.

Kırgızistan'nın bol miktarda doğal kaynakları, ulaşım ve iletişim altyapısı, modern telekomünikasyon, hidroelektrik santralleri, tarım (buğday, tütün, bakliyat v.s.) ve turizm sektörü, yabancı yatırımcıların ülkede yatırım yapmasına karlı fırsatlar sunmaktadır. Ülkenin maden sektörü ekonominin kalkınmasında bulunan temel stratejik unsurlardan biridir. Günümüzde Kırgızistan'ın en büyük altın üreticisi olan Kanadalı Centerra Gold'un ortaklığı bulunan Kumtor İşletme Şirketi, 1996 yılından bu yana 363 tonluk kanıtlanmış rezervin 180 tonluk kısmının üretimini yapmıştır. Kumtor İşletme Şirketi ülkeye bu zamana kadar büyük miktarda yabancı sermaye yatırımı yapan altın üreticisi olarak sayılmaktadır. Elektrik enerjisi üretimi ülkenin temel endüstrilerden biri olup, elektrik enerjisi ağırlıklı olarak hidroelektrik santrallerinde üretilmekte ve çok düşük fiyattan arz edilmektedir. Dolaysıyla, enerji sektörünün altyapısına, kamu altyapı harcamalarının yapılması yabancılar için cazip olmakta ve çok düşük fiyattan enerji satın alabilmelerini sağlamaktadır. Ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayan diğer bir önemli sektör de turizmdir. Şubat 2014 tarihinde Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı tarafından, 44 ülke vatandaşlarına Kırgızistana vizesiz seyahat uygulamasının başlatılması bu sektörde büyük bir beklenti oluşmasını sağlamıştır. Bu sektörün özelliği, uluslararası pazarlara açılması ve ülkeler arasındaki ticareti geliştirmesidir. Ayrıca, bir hizmet sektörü olarak turizm, ülkenin toplam istihdamını önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

1998 yılında ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak girişiyle beraber, Kırgızistan, Orta Asya ve Kafkas ülkeleri arasında en açık ticaret politikalarına sahip olmuştur. Dış ticaretin gelişmesiyle birlikte Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi ülkeler ile ticari ilişkiler başlamıştır. Ülkeler arasındaki bağlantıların iyileştirilmesi, Orta Asya ülkelerinin ekonomileri için büyük refah ve kazanç getirecektir ve iktisadi entegrasyon yolu ile dış piyasalara erişim sağlayacaktır. Daha bir kaliteli altyapı

uluslararası ticarette verimliliğin artırılmasını teşvik eder. Bölgedeki yollar, demiryolları, köprüler, kurulması lojiştik sektörünün gelişmesine yol açar.

Ülkenin lojistik sektörünün gelişmesi çeşitli şekillerde ülkenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Örnegin, ülkeler arasındaki boşluk alanlarını daraltarak, üretici ve tüketici arasındaki fiyatları azaltır ve dolayısıyla ekonomik refahı artırır. Lojistik maliyetlerinin azaltılması, üretim ve taşıma potansiyeliyle birlikte, ihracatı da artırır.

Kırgızistan'ın dış politikasının başarılı bir şekilde yürütülmesi yabancı yatırımcılar için bir önceliktir. Çünkü ülkeler arasında anlaşmaların sağlanması, dış ticareti olumsuz etkileyen taşımacılık ve transit kısıtlamaları gibi engelleri ortadan kaldırarak dış ticareti kolaylaştıracaktır. Dış ticaret, ülkenin ulusal gelirini önemli bir ölçüde arttırdığı için, yerli malların uluslararası pazarlara çıkışını sağlar, bu ise yabancı sermaye yatırımcıları için ülkeyi çekici hale getirmektedir. Son beş yılda ülkeye yapılan DYSY'nin başlıca ülkeleri olarak Kanada, Çin, Birleşik Krallık, Almanya ve Kazakistan'ı ülkelerini saymak mümkündür.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü Kırgızistan'ın ekonomisine olumsuz etkileri yaratmıştı. Ülkenin yeni pazarlara açılması ve pazar ekonomisine geçişi borç stokunun artmasına ve enflasyon oranının yüksek olmasına neden olmuştur. Böylece, 1993-1997 yılları arasında kamu yatırım harcamalarının GSYİH içerisindeki payı ortalama yüzde 4,2 iken, yabancı sermaye yatırımlarının oranı 1995'te yüzde 5,8 ve 1998'te 6,6 olarak kaydedilmiştir. Ancak, 1997 ve 1998 yıllarındaki Asya ve Rusya krizleri ve ülkenin dış borç stokunun GSYİH'ye oranının sırasıyla yüzde 98,8 ve 111,1 olarak gerçekleşmesi ve enflasyon oranının 1999-2000 yılları arasında yüzde 35,9 ve 18,7 seviyesinde olması ülkeye giren yabancı yatırımların miktarında azalmaya sebep olmuştur.

2001-2011 yılları arasında kamu yatırım harcamalarının GSYİH'ye oranının ortalama yüzde 5,5 olarak gerçekleşmesi, 2002-2012 yılları arasında yabancı sermaye yatırımlarının artışının itici faktörlerinden biri olmuştur, ancak 2005 yılında yaşanan politik istikrarsızlık, yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 7,9'dan yüzde 1,7'i oranına kadar gerilemesine neden olmuştur. Yabancı sermaye yatırımlarının düşmesinde 2008 yılındaki dünya krizi de etkili olmuştur. Fakat, 1993'ten beri uygulanan maliye politikası sayesinde, kamu yatırım harcamalarını istikrarlı bir

şekilde yüzde 4,5-5,5 oranında tutması, 2008 krizinden sonraki yıllarda, yabancı sermaye yatırımlarının artmasını olumlu etkilemiştir.

Böylece, ülkenin güçlü ve kaliteli altyapısı, o ülkenin kalkınmasında önemli ve stratejik bir rol oynamaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkeler, ulaşım ve iletişim sektörünün altyapısını güçlendirmek için kamu altyapı harcamalarının artışına önem vermektedir. Kamu harcamalarının boyutları ve kapsamı genel olarak ülke refahına katkı sağlayarak, ülkeye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını girişin arttırmaktadır. Özel sermaye yatırımlarının artışı, ülkenin dış ticaret hacminin artmasına ve ülkeler arasında rekabet düzeyinin yükselmesine imkan sunmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aksoy, Ş. Kamu Maliyesi, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2011

Durmuş, M. Kamu Ekonomisi, Ankara, Gazi Kitabevi, 2008

Edizdoğan, N. Kamu maliyesi Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011

Kırmanoğlu, H. Kamu Ekonomisi Analizi, İstanbul, Beta Basım, 2011

Nadaroğlu, H. Kamu Maliyesi Teorisi, İstanbul, Beta Basım, 1989

Türk, İ. Kamu maliyesi Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2011

Yılmaz, G. A. Kamu Maliyesi, İstanbul, Arıkan Basım, 2007

DERGİLER

A

Açıkalın, S. ve Gül, E. ve Yaşar, E. "Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonomtrik Analizi," Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 16, Aralık 2006, s.272-273.

Aydemir, C., İbrahim, A. ve Funda U. "Doğrudan YabancıYatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi," Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 23, 2012 , s. 69 – 104.

Altomonte, C. "Economic Determinants and Institutional Frameworks: FDI in Economies in Transition" Transnational Corporations, 9 (2), August, 2000, s.76–99.

Ankilo, A. E. "Foreign Direct Investment and Economic Growth in Sub-Saharan Africa" International Review of Economics and Business, 50(4), 2003, pp.569-580.

Akay, H. ve Karaköy, Ç. "Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Uluslararası Muhasebe Standartlarının Rolü," 2008, s.8-10.

Akdiş, M. "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", Yased Yayınları, No: 33, 1988

Aschauer, D. A. "Is Public Expenditure Productive?" Journal of Monetary Economics, 23, 1989 a, pp. 177–200.

Aschauer, D. A. "Does Public Capital Crowd Out Private Capital?" Journal of Monetary Economics 24, 1989b, pp. 171-188.

B

Baikadamov A.B. Kasymov J.S. and Matuschak M.U. "Kazakistan'daki Doğrudan Yabancı Yatırımlar", Astana, 2013. "Прямые Иностранные Инвестиции в Экономике Казахстана" Астана, 2013. Байкадамова А.Б., Касымова Ж.С. и Матущак М.Ю. http://group-global.org/kk/node/4995

Baliamoune-Lutz, M. N. "Does Foreign Direct Investment Contribute to Economic Growth?" Business Economics, 39(2), 2004, pp.49-56.

Barro, R. J. "Government Spending in a Simple Endogenous Growth Model" Journal of Political Economy, Vol. 98, 1990, pp.103-125.

Barth, J. R. and Cordes, J. "Substitutability, Complementarity, and the Impact of Government Spending on Economic Activity" Journal of Economics and Business, 1980, pp. 235-242.

Berg, A.J., "The Macroeconomics of Medium Term Aid Scaling-Up

Gottschalk, R. P. and Zanna, F. Scenarios" IMF, 10/160, 2010.

Blejer, M. and Khan, M. "Government Policy and Private Investment in Developing Countries," IMF, Vol. 31, No. 2, 1984, pp. 379-403.

Blomstrom, M. and Kokko, A. "Multinational Corporations and Spillovers," Journal of Economic Surveys, 12, 1998, pp. 247–277.

Bogdetsky, V. Ibraev, K. and Abdyrakhmanova, J. "Mining Industry As a Source of Economıc Growth İn Kyrgyzstan," WB, 2005.
"Madencilik Sanayisi Ekonomi Büyümenin bir Kaynağıdır", www.worldbank.org

Buckley, P. J. "The Limits of Explanation: Testing the Internalization Theory of the Multinational Enterprise, " Journal of International Business Studies 19(2): 1988, pp. 181-193.

Buckley, P. J. and Casson, M. C. "Multinational Enterprises in the World Economy", Edward Elgar Publishing, 1992, pp. 65-66.

C

Candemir, A. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler Ege Üniversitesi, Ege Akademik bakış, 9 (2), 2009. http://www.academia.edu/5105567/Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlarini_Etkileyen_Faktorler

Canning, D. and Pedroni, P. "Infrastructure, Long-run Economic Growth and Causality Tests for Cointegrated Panels", The Manchester School, Vol. 76, No. 5. Special Issue 2008, pp. 504-527. 2008

Calderon, C. and Serven, L. "Infrastructure and Economic Development in SubSaharan Africa," WB, No. 4712, 2008

Chakrabarti, A. "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions", Vol. 54: 2001, pp. 89-112.

Collier, P. and Venables, A. "Managing Resource Revenues: Lessons for Low Income Countries," African Economic Research Consortium, Annual Conference, 2008.

Collier, P., Vander P .F. and Venables, A. "Managing Resource Revenues in Developing Countries," University of Oxford, UK. OxCarre Research Paper 14, 2009.

Ç

Çinko, L. "Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri," Marmara Üniversitesi, I.I.B.F. Dergisi CİLT XXVI, sayı, 1, 2009. http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/2009-1/07_117-131-Dogrudan_Yabanci_Sermaye.pdf

D

Demircan, D. "Türkiye'de Yabancı Sermaye", Istanbul, Dilek Matbaası, 1971, s.102.

Shantayanan, D., Swaroop, V. and Heng-fu, Z. "The Composition of Public Expenditure and Economic Growth," Journal of Monetary Economics, 37, No. 2: 1996, pp. 313-344.

Dowling, M. and Wignaraja, G. "Silk Road Paper Central Asia's Economy: Mapping Future Prospects to 2015", July, 2006.

Dunning, J. H. "Multinational Enterprises and the Global Economy", New York: Addison-Wesley. 1993, p.60.

Dunning, J. H. and Narula, R. "Multinationals and Industrial Competitiveness," Edward Elgar Publishing, 2004.

Duran, M. "Türkiye'de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği", Hazine Müsteşarlığı Araştırmaları, 63, Ankara, 2002, s.10.

E

Ener, M. "Doğrudan Yabancı Yatırımın Gelişmekte Olan Ülkelerde Yerli Yatırım Üzerine Etkisi - Türkiye Örnegi," Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. dergisi, cilt,5 sayı 1, 2005, s.2.

Erden, L., Randall, G. and Holcombe. "The Linkage Between Public and Private Investment: A Co-integration Analysis of a Panel of Developing Countries," Eastern Economic Journal, vol. 32, no. 3, Summer, 2006. http://college.holycross.edu/RePEc/eej/Archive/Volume32/V32N3P479_492.pdf

Easterly, W. and Rebelo, S. "Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation", Journal of Monetary Economics, 32, 1993, pp. 417–458.

Easterly, W., Irwin, T. and Serven, L. "Walking Up the Down Escalator: Public Investment and Fiscal Stability," WB, Vol. 23, 2008, pp. 37-56.

Everhart, S.S. and Sumlinski, M.A. "Trends in Private Investment in Developing Countries and The Impact on Private Investment of Corruption and the Quality of Public Investment," International Finance Corporate Discussion, Paper 44. WB, 2001.

Erenburg, S. J. and Wohar, M. "Public and Private Investment: Are There Casual Linkages," Journal of Macroeconomics, 1995, pp. 1-30.

Esfahani, H. and Ramirez, M. "Institutions, Infrastructure and Economic Growth," Journal of Development Economics, Vol. 70, 2003, pp. 443-477.

F

Flyvbjerg, B., Bruzeliua, N. and Rothengatter, W. "Megaprojects and Risk: An Anatomy of Ambition" Cambridge University Press, U.K., 2003.

G

Görgün, T. "Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2004, s. 7.

Gövdere, B. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği", 2004. http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yab.ser..htm#

Greene, J. and Villanueva, D. "Private Investment in Developing Countries: An Empirical Analysis", IMF, 1991, pp. 33-58.

Grosse, R. and Trevino, L. J. "Foreign Direct Investment in the United States: An Analysis by Country of Origin," Journal of International Business Studies, Vol. 27, No. 1, 1996, s. 139-155.

Gugler, P. and Brunner, S. "Foreign Direct Investment Effects on NationalCompetitiveness: A Cluster Approach", International Atlantic Economic Society, 2007, pp. 268-284.

Güngör, B. "Gelişmekte Olan Ülkelerde UygulananYabancı Sermaye Politikaları", Iktisat Işletme ve Finans Dergisi, Kasım, 2002, s. 62–78.

H

Haque, M. and Kneller, R. "Public Investment and Growth: The Role of Corruption," Centre for Growth and Business Cycle, Research Discussion Paper Series, No. 98, 2008.

Henisz, W. and Zelner, B. "Interest Groups, Veto Points and Electricity Infrastructure", 2006.

K

Kar, M. ve Kara, M. "Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler," Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 41(481), Nisan, 2004, s.70-84.

Kanca, O. C. "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi 1980-2008", Atatürk Üniversitesi, Iktisadi ve Idari Bilimler Dergisi, cilt: 25, sayı: 1, 2011, s. 75.

Kar, M. ve TatlıSöz, F. "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi" KMÜ, İİBF Dergisi, Cilt:8, Sayı:14 Aralık, 2008. http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2008/Cilt8/Say14/436-458.pdf

Karaca, C. "Kamu Müdahalelerinin Küresel Rekabet Gücü ve Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Türkiye örneği," International Journal of Human Sciences, Vol.11, 2014. http://www.jhumansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2857

Karacan, İ. A. "Finans, Ekonomi ve Politika", Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Kaynak, E., Yalcin, S. and Tatoglu, E. "A Comparative Study of Foreign Direct Investment Activities in Georgia and Kyrgyz Republic", Emerald İnsight, 2006. http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/1525383X200600012

Keefer, P. and Knack, S. "Rent-Seeking and Political Checks and Balances: Public Investment Under Unaccountable Governments", The Review of Economics and Statistics, Vol. 89, No. 3, 2007, pp. 566-572.

Kobrin, S. "The Determinants of Liberalization of Foreign Direct Investment Policy in Developing Countries: A Cross Sectional Analysis, 1992-2001", Transnational Corporations: 14(1), 2005, pp. 67-101.

Kotler, P., Jatusrpitak, S. ve Maesincee, S. "Ulusların Pazarlanması", İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 55, 2000, s.183.

Kurtaran, A. "Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri," Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 10, sayı 2, 2007. http://edergi.atauni.edu.tr/ataunisosbil/article/view/1020000446/1020000440

L

Lal, D. "Appraising Foreign Investment in Developing Countries", London, 1975, s.22-34.

Le, M.V. and Suruga, T. "Foreign Direct Investment, Public Expenditure and Economic Growth: The Empirical Evidence for the Period 1970-2001" Applied Economic Letters 12, 2005, pp. 45- 49.

Lizondo, J. S. "How Benefical is FDI for Developing Countries", Finance and Development, 38 (2), 1995, June, s.99.

M

Mecidov, N. "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Etkilerin Analizi", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Ana Bilim Dalı, Istanbul, Y.L.Tezi, 2004.

Mold, A. "Foreign Direct Investment and Poverty Reduction: A Critical Reappraisal of the Arguments," Region Development, (20),2004, pp. 91-122.

Moss, A. "Infrastructure Investment: Combining Listed with Unlisted" September, 2014. http://www.ampcapital.com/AMPCapitalGlobal/media/contents/News-and-research/Insights/PDF/20141015-infrastructure-investment-combining-listed-with-unlisted.pdf

Mudambi, R. "The MNE Investment Location Decision: Some Empirical Evidence," Managerial and Decision Economics, 16: 1995, pp.249-257.

Murphy, K. M., Shleifer, A. and Robert, W.V. "Industrialization and the Big Push", Journal of Political Economy, Vol. 97, No. 5, 1989, pp.1003-1026.

N

Narula, R. and Marin, A. "Foreign Direct Investment Spillovers, Absorptive Capacities and Human Capital Development: Evidence from Argentina", MERIT Research Memorandum, 16, 2003.

Ndikumana, L. "The Linkages Between Foreign Direct Investment and

and Verick, S. Domestic Investment: Unravelling the Developmental Impact of Foreign Investment", 2007. http://scholarworks.umass.edu/econ_workingpaper/25

Noorbakhsh, F., Paloni, A. and Youssef, A. "Human Capital and Foreign Direct Investment Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence," World Development, 29(9), 2001, pp.1593-1610.

Norris E.D., Brumby, J. and others "Investing in Public Investment: An Index of Public Investment Efficiency", IMF, 2010. http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1137.pdf

Noibauer, A. "Kırgızistan Demokratik Gelişmesindeki 20 yıl: Iç ve Dış Görünüm", Bişkek Liberal Klubü (BLK), Bishkek, 2012.
"20 лет Демократического Развития в Кыргызстане: Взгляд Изнутри и Извне", Бишкекский Либеральный Клуб (БЛК), Бишкек, 2012.
http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bischkek/09682.pdf

O

Özalp, İ. "Çok Uluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998, s.180.

Odedokun, M. O. "Relative Effects of Public Spending Versus Private Investment on Economic Efficiency and Growth in Developing Countries", Applied Economics, 1997, pp.1325-1336.

Oshikoya, T. W. "Macroeconomic Determinants of Domestic Private Investment in Africa: An Empirical Analysis", 1994, pp. 573-596.

Özağ, F. E., "Ev Sahibi Ülke Açısından Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama",

Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 5 (12), 1994, s.63-77.

P

Phetsavong, K. and Ichihashi, M. "The Impact of Public and Private Investment on Economic Growth: Evidence from Developing Asian Countries", Hiroshima University, 2012. http://home.hiroshima-u.ac.jp/ichi/Kongphet2012.pdf

Pomfret, R. "Kazakhstan's Economy Since Independence: Does the Oil Boom Offer a Second Chance for Sustainable Development?" Europe-Asia Studies, 57, 2005, p.6.

Pugelt, A.T. and Lindert, P. "International Economics", McGraw-Hill, 2000, s.60-78.

Naoyuki, S. "Public Lecture on Global and Regional Economic Prospects" Ministry of Finance, Cambodia, IMF', February 7, 2011 https://www.imf.org/external/np/speeches/2011/020711.htm

R

Ramirez, M. D. "Public and Private Investment in Mexico, 1950-90: An Empirical Analysis," Southern Economic Journal, 1994, pp.1-17.

Robinson J. A. and Ragnar, T. "White Elephants," Journal of Public Economics, 89, 2005, pp.197-210

Rosenstein, R., Paul, N. "Big Push in Economic Development for Latin America" Edited by Howard S. Ellis and Henry C. Wallich. New York: St. Martin's, 1961.

Ruziev, K. and Majidov, T. "Differing Effects of the Global Financial Crisis on the Central Asian Countries: Kazakhstan, the Kyrgyz Republic and Uzbekistan," Vol. 65, No. 4, June 2013, pp.682–716. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09668136.2013.766044

S

Sanjeev, G., Kangur, A., Papageorgiou, C. and Wane, A. "Efficiency Adjusted Public Capital and Growth," IMF, 11/217, 2011.

Sanjeev, G., Kangur, A., Papageorgiou, C. and Wane, A. "Efficiency Adjusted Public Capital and Growth," World Development, 57 (C): 2014, pp.164–78.

Sachs, J. and Warner, A. "Natural Resource Abundance and Economic Growth." National Bureau of EconomicResearch, Cambridge, Massachusetts. Working Paper, 5398, 1995.

Salvatore, D. "International Economics", New- York: Prentice-Hall., 1999, p. 350.

Serven, L. "Fiscal Rules, Public Investment and Growth," WB, Policy Research Working Paper Series, No. 4382. 2007.

Somuncuoğlu, T. "Kırgızistan Ülke Raporu", Ankara - T.C. başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ihracatı Geliştirme Etüd Merkez,i Nisan, 2011 www.een.kso.org.tr/up/dene/Kirgizistan_ulke_raporu_2011.pdf

Straub, S. "Infrastructure and Growth in Developing Countries: Recent Advanced and Research Challenges," WB, Policy Research Working Paper, No. 4460. 2008, pp. 263-286.

Sun, Q.T. and Wilson, Y.Q. "Determinants of Foreign Direct Investment Across China", Journal of IMF, Vol.21, IMF, 2002, pp.79-113

T

Tiryakioğlu, B. "Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler", 2001, Ankara, TCMB

Tüm, K. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Devlet, Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü," Çukurova Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:10. Sayı:2. Aralık 2006, ss.60-94. http://www.cu.edu.tr/

V

Vandycke, N. "Natural Resources, Physical Capital, and Institutions." Policy Research Working Paper, No. 6586, WB, 2013.

Volters, A. "Kırgızistan Demokratik Gelişmesindeki 20 Yıl: Iç ve Dış Görünüm" Bişkek Liberal Klubü (BLK), Bishkek, 2012.
"20 Лет Демократического Развития в Кыргызстане: Взгляд Изнутри и Извне" Бишкек, 2012. (Бишкекский Либеральный Клуб (БЛК)
http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bischkek/09682.pdf

Warner, A. M. "Public Investment as an Engine of Growth", IMF, 2014. http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14148.pdf

Yıldırım, K. "Makro Ekonomi", Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1999, s.5-6.

Z

Zengin, A. "Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Şubat, 2003, s.58-59. http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/download/iif.2003.203.7380/5744

Zhang, K. H. "What Explains The Boom of Foreign Direct Investment in China", International Economics, 54 (2), May, 2001, p. 252-271.

RESMİ YAYINLAR

IMF Kyrgyzstan, Country report No. 98/8, January, 1998, s. 108.
IMF Kyrgyzstan, Country report No. 99/31, April 1999, s. 94.
IMF Kyrgyzstan, Country Report No. 05/31, February 2005 s.28.
IMF Kyrgyzstan, Country Report No.07/135, March, 2007 s.31.
IMF Kyrgyzstan, Country Report No. 09/209, July, 2009, s. 28.
IMF Kyrgyzstan, Country Report No. 10/336, October, 2010, s. 19.
IMF Kyrgyzstan, Country Report No. 13/175, June, 2013, s. 23.
IMF Kazakhstan, Country report No. 02/63, March, 2002, s. 51.
IMF Kazakhstan, Country Report No. 05/244, July, 2005, s. 24.
IMF Kazakhstan, Country Report No. 07/235, July, 2007, s. 25.
IMF Kazakhstan, Country Report No. 09/300, October, 2009, s. 31.
IMF Kazakhstan, Country Report No. 11/150, June, 2011, s. 29.
IMF Kazakhstan, World Economic Outlook Database, October, 2013
IMF Tajikistan, Country Report No. 98/16, February, 1998, s.95.
IMF Tajikistan, Country Report No. 01/69, May, 2001, s.26.
IMF Tajikistan, Country Report No. 05/131, April, 2005, s.88.
IMF Tajikistan, Country Report No. 08/382, December, 2008, s.16.
IMF Tajikistan, World Economic Outlook Database, October 2013

IMF Uzbekistan, Country Report No. 00/36, March, 2000, s. 69.
IMF Uzbekistan, Country Report No. 08/235, July, 2008, s. 24.
IMF Uzbekistan, Country Report No. 13/278, September, 2013, s. 29.
IMF Uzbekistan, World Economic Outlook Database, October 2013
IMF Turkmenistan, World Economic Outlook Database, October 2013
IMF "Middle East and Central Asia: Regional Economic Outlook." Washington DC. 2004b
IMF "Republic of Turkmenistan, Report for the 2004 Article IV Consultation." May 18. Washington DC: 2004e
IMF "Making the Most of Public Investment in MENA and CCA Oil-Exporting Countries" SDN/14/10 November, 2014.

Maria Albino-War, Svetlana Cerovic, Francesco Grigoli, Juan Carlos Flores, Javier Kapsoli, Haonan Qu, Yahia Said, Bahrom Shukurov, Martin Sommer, and SeokHyun Yoon http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1410.pdf

IMF "Is It Time For An InfrastructurePush? The Macroeconomic Effects on Public Investment." Chapter 3 in World Economic Outlook, World Economic and Financial Surveys, Washington, DC, October. 2014
IMF "IMF Country Report: Kyrgyz Republic," May 2012, http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12111.pdf.\

WB

WB Republic of Uzbekistan: Public Expenditure Review, Report No. 31014-UZ , March 1, 2005, s.3
WB Power Sector Policy Note for the Kyrgyz Republic, April, 2014a

www.worldbank.org

WB Kyrgyz Republic: Public Expenditure Review Policy Notes, 2014b

WB Trade Expansion through Market Connection/ The Central Asian Markets of Kazakhstan, Kyrgyz Republıc, and Tajikistan, 2011.

WB Republic of Uzbekistan, Public Expenditure Review, 1 Mart 2005

WB Tajikistan Public Expenditure Review, June, 2008

ADB

ADB Key Indicators for Asia and Pacific (Manila, Asian Development Bank), www.adb.org/statistics 2009b

ADB Regional Cooperation Strategy and Program for Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Member Countries. Manila: 2004b.

UNCTAD

UNCTAD "Trends and Determinants", World Investment Report,1998 1998, s.91.

UNCTAD "Foreign Direct Investment and the Challenge of Development", World Investment Report, 1999, s.172.

UNCTAD World Investment Report, 2001, s.7.

UNCTAD World Investment Report, 2005

UNCTAD World Investment Report, 2013

DPT Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 8 www.dpt.gov.tr

İzmir Ticaret Odası http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2011/12/avrasyabirli%C4%9Fi.pdf /

Department of Public Expenditure and Reform DPEF	"Infrastructure and Capital Investment, 2012-16" November 2011 http://www.per.gov.ie/?s=Infrastructure+and+Capital+Investment+2012-16&submit=+
EBRD	Transition Report, 2010, European Bank for Reconstruction and Development) http://www.ebrd.com
Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği	http://oibrussia.org/tr/pdf/BDT%20GUMRUK%20BIRLIGI.pdf
OECD	"Competitiveness and Private Sector Development" , Central Asia Competitiveness outlook, 2008
Oxford Policy Management	Final Report, January, 2006 http://www.opml.co.uk/sites/default/files/PFM_Report_Final_0_0.pdf
Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Kurumu	"Kırgızistan'daki Yatırımlar 2008-2012," Bişkek , 2013 "Инвестиции в Кыргызской Республике 2008-2012" Бишкек, 2013 www.stat.kg
Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı	"Kırgızistan'da Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi: 2013-2017", Bişkek, 2012 "Стратегия Устойчивого Развития Кыргызской Республики на период 2013-2017 годы" http://mineconom.gov.kg/index.php?option=com_projects&cid=34&id=123&Itemid=&lang=ru
Kırgız	"Foreign Direct Investment and Public Investment in the Kyrgyz

Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı	Republic", Ministry of Finance of the Kyrgyz Republic, 2012 www.minfin.kg
The European Times	"Discover the largest Western-based gold producer in Central Asia", February, 2013 http://www.european-times.com/publications/kyrgyzstan.pdf
KTJ	Kırgız Temir Joldoru, "Çin-Kırgızistan-Özbekistan" demiryolu inşaat projesi, http://www.kjd.kg/ru/investment-projects/ Проект строительства железнодорожной магистрали «Китай-Кыргызстан-Узбекистан»
TEPAV	"Türkiye'de Rekabetçilik ve Düzenleme". Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara. 2007
T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	"Kırgızistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri" Bişkek, Mayıs, 2008